

Sportsmannen i dress

- *Representasjonen av sportsfenomenet Sven Magnus Øen Carlsen i norsk populærpresse: En diskursanalyse.*

Masteroppgave i medievitenskap
Institutt for informasjons- og medievitenskap
Universitetet i Bergen

Av: Robert Graff Bakkevold

Mai 2014

Forord

Til tider har arbeidet med oppgaven fortonet seg som et lengre parti sjakk der undertegnede selv har vært nær ved å sette seg selv i sjakk matt. Men takket være sterk støtte fra godt plasserte springere i *GOE DAGA* og *Annekset 539* har offensiven tilbake fortonet seg som en ytterst trivelig tid med nødvendige kaffepauser og annen festivitas. Enhver «konge» i tidsnød er avhengig av et par sterkt plasserte løpere på brettet, og det går derfor en ydmyk takk til disse to, mine foreldre som har kommet med oppmuntrende ord og råd i tykt og tynt. Jeg vil også rette en takk til mine arbeidskollegaer «bøndene» i Bergen Havn for formidling av inngående sjakkkunnskaper i form av ulike anekdoter og lengre sjakkhistorier av ulik karakter, og like viktig har jobben innen bagasjeservice vært et stimulerende oppholdssted der man blir minnet på at det finnes et sted utenfor lesesalen også. I arbeidet med å sette oppgaven sammen har det vært essensielt å få konstruktive tilbakemeldinger, rikelig med faglige tips og råd fra et tålmodig tårn som henter sin styrke fra å se og kontrollere de lengre akademiske linjene på brettet, en stor takk til veileder Peter Dahlén.

Til slutt sender jeg en takk til venner av meg som har lurt på hvordan det har gått og som har dratt meg ut på en pils eller to.

Bergen, 15. mai 2014

Innholdsliste:

1. Innledning.....	5
1.1 Problemstilling.....	6
1.2 Tidligere forskning.....	7
1.3 Gangen i oppgaven.....	8
2. Bakgrunn.....	9
2.1 Kort om Magnus Carlsen	9
2.2 Konstruert til et mediert sportsfenomen	11
2.3 Sjakk som «kitsch»	14
3. Metode og teori.....	19
3.1 Medierte betraktninger og avgrensninger	19
3.2 Periodisk avgrensning og utvalg.....	21
3.3 Maskulin institusjon	22
3.4 Diskursanalyse	24
3.4.1 Sosial praksis - hegemoni	27
3.4.2 Tekstens egenskaper	32
3.4.3 Diskursiv praksis – analytiske diskurser.....	34
4. Analyse	49
4.1 Kjønnsskurr:.....	49
4.1.1 Den klassiske duellen – kropp mot kropp	49
4.1.2 Sjakk som en fysisk krevende utholdenhetsidrett:	53
4.1.3 Å trene sjakk og være på treningsleir.....	55
4.1.4 Voldelige klisjéer	60
4.1.5 Sjakk og boksing:	62
4.1.6 Tapte for dronningen	64
4.1.7 Forelska i lærer'n.....	69
4.1.8 Konfirmert i VG.....	76
4.2 Geopolitisk skurr	83
4.2.1 Arven etter Bobby Fischer	83
4.2.2 Noe for Hollywood?.....	86
4.2.3 Demokratiets forkjemper	89
4.3 Kommersiell skurr	96
4.3.1 Merkevarer – for hvem?	96
4.3.2 «Bygges som superstjerne».....	99

4.3.3 Kommersiell suksess og ikonet for en ny æra	103
5. Avslutning	106
5.1 Dobbel posisjonering – geopolitisk diskurs	106
5.2 Dobbel posisjonering – kommersiell diskurs.....	106
5.3 Representert som machomannen – en magisk løsning	108
Kildeliste:	110
Avisartikler og reportasjer brukt i analysen:	116
Film:	119
Personlig kommunikasjon:	119
Vedlegg:	120

1. Innledning

Alle kjenner myten om sjakknerden. Sjakk har blitt forbundet med de sære gutta og middelaldrende menn som lar seg oppsluke av noen trebrikker og en verden langt østenfor sol og vestenfor måne. Selv prøvde jeg å utforske sjakkens mysterier i barneårene, men da gutta i klassen spurte meg om det fantes kule sjakkspillere, kunne jeg ikke svare. Hvorfor spille sjakk om det ikke fantes noen idoler å strekke seg etter? Jeg byttet da ut «konge gambit» og «siciliansk åpning» med idoler som David Beckham, Roberto Baggio, Roberto Carlos, Zinedine Zidane, Paul Scholes og Myggen. Sjakken ble raskt et barndomsminne og etter hvert en kuriøs detalj jeg hoppet over i kulturdelen på vei til sportsseksjonen.

Med dette som bakgrunn har det vært spennende å observere at en sjakkspiller ved navn Sven Magnus Øen Carlsen har klatret fram og blitt en del av den medierte offentligheten. *Verdens Gang* (VG) skrev for første gang om ham i 2001, da om den «den lille Bærum-gutten» som imponerte den velkjente sjakkspilleren Simen Agdestein. Og videre om et foreldrepar som var vår for at tittelen «vidunderbarn» ble brukt om deres egen sønn. VG skrev om den lille Magnus som regnet ut kompliserte mattestykker, bygget imponerende bygninger i Lego og som husket akkurat det han ville huske, gjerne alle flagg og hovedsteder i verden. Senere ble disse evnene brukt til å huske sjakkpartier spilt for mange måneder tilbake (Andersen 2001). Med tiden har Carlsen fått en rekke av ulike kallenavn i media. Kallenavnene er illustrerende for hans utvikling som sjakkspiller og forståelsen av ham i media over tid. Vi har hørt Magnus Carlsen bli omtalt som «vidunderbarnet», «Sjakkens Mozart», «sjakkgeniet», «verdensener», «sjakkens redningsmann», «frontmann», «moteikon» og til slutt «verdensmester».

I 2009 kunne man plutselig lese om og se Magnus Carlsen i dress på sportssidene i de norske populæravisene. Jeg tenkte tilbake på min egen barndom og forstod at sjakken var i ferd med å bli gitt en annen status i samfunnet fra en sær til en populær eller i hvert fall «normal» aktivitet. Sjakken var på vei ut fra den perifere skygge til det opplyste sentrum av presseblitz. Jeg fattet interesse for medias rolle i denne prosessen mot det normale og populære. Sjakknerden, Carlsen, hadde blitt sportsstoff og tok ikke skade av oppmerksomheten. En ny generasjon unge hadde nå fått et sjakkidol å se opp til, en som kunne representere sjakken i media og som var i ferd med å bryte det stereotypiske bildet av sjakknerden.

Jeg har gjort interessen for sportsfenomenet Magnus Carlsen til en del av min masteroppgave fordi forståelsen av ham som et mediert sportsfenomen peker på flere interessante problemområder i et sport- og medieperspektiv. Mitt hovedspørsmål er hvordan Carlsen blir gjort forståelig som sportsfenomen i norsk populærpresse.

1.1 Problemstilling

Jeg har registrert at studier innen forskningsfeltet sport og medier som tar for seg representasjonen av sportsutøvere i media, som stort sett har valgt forskningsobjekt fra sportsgrener som tradisjonelt har blitt definert som normale eller konvensjonelle som langrenn, fotball og roing etc. Sportsfenomenet Magnus Carlsen representerer en motsats til de tradisjonelt definerte sportsgrenene. Jeg har valgt Magnus Carlsen som analyseobjekt fordi jeg er interessert i å belyse medias dekning av det perifere sportsfenomenet jeg mener han representerer, nærmere bestemt: *Representasjonen av Magnus Carlsen i norsk populærpresse*.

Oppgaven er lagt opp som en strukturert dybdestudie (casestudie) av det medierte sportsfenomenet Magnus Carlsen. Jeg vil se på hvilke språklige og visuelle konstruksjoner som ligger bak den medierte representasjonen og som er konstituerende for betydningsdannelsen av Carlsen i media. Et sentralt spørsmål er dette: Hvilke ideal, identiteter og virkelighetsbilder blir Carlsen satt til å representere i norsk populærpresse?

Jeg har valgt å avgrense oppgaven etter områder som er relevante i henhold til Carlsens karriere, sjakkhistorie og et sport-mediekompleks som preger sportsjournalistikken, men alltid med fokus på konstruksjoner som kan representere forståelsen av ham som «normal» i et sport- medieperspektiv, og medienes evne til å konstruere forutsetninger for underliggende betydninger av ham i det enkelte mediebudskapet. Jeg har videre valgt å analysere representasjonen ut fra problemområdene og maktdimensjonene: kjønn, geopolitikk og kommersialisering. Dette gir følgende underproblemstillinger:

- Hvilke betydninger blir Carlsen gitt innenfor en geopolitisk diskurs, kommersiell diskurs og kjønnsdiskurs?
- Hvilke betydninger skapes mellom diskursene og hva kan dette fortelle oss om forståelsen av fenomenet Magnus Carlsen som blir tilbudt leseren?

1.2 Tidligere forskning

Etter søk i *BIBSYS* og *BORA* har jeg konkludert med at det ikke tidligere har vært gjort lignende form for dybdestudier (casestudie) som utelukkende har søkt å studere representasjonen av Magnus Carlsen i media. Selv om det ikke er gjort konkrete dybdestudier av Magnus Carlsen var han for eksempel et av flere forskningsobjekt i den diskursanalytiske masteroppgaven til Unni Beite Rogvin (2010), *En studie av kjønnskonstruksjoner i Dagbladet Sportmagasinet*. Der gjør Rogvin blant annet en diskursanalyse av Dagbladet Sportmagasinet fra den 19. september 2008 der hovedsaken hadde tittelen «Er dette idrett? – etter ti dager i Bilbao var sjakkgeniet Magnus Carlsen fysisk og psykisk utslitt.» Det er relevant å trekke fram de diskursanalytiske funnene fra Rogvins analyse med tanke på at hun har studert ham i norsk populærpresse, og har hatt et fokus på å studere Carlsen i lys av hvilke kjønnskonstruksjoner som ligger til grunn for representasjonen av ham i Dagbladet Sportmagasinet. Rogvin bemerker hvordan Dagbladet konstruerte en forståelse av sjakk som en fysisk krevende idrett. Ved å vise til hvordan Carlsen hadde gått ned i vekt under turneringen i Bilbao og i tillegg til at det forelå en konstruert sammenligning av Bjørn Dæhlies OL-gull på femmila i Nagano i 1998 med prestasjonen til Carlsen i Bilbao, mente Rogvin at dette legitimerte forståelsen av Carlsen innenfor et fysisk virkelighetsbilde. Rogvin viser til en konstruert oppfatning av at både Carlsen og Dæhlie drev med hardt fysisk og psykisk krevende arbeid. Videre redegjorde Rogvin for at det forelå en posisjonering av Carlsen som ytterst maskulin. Blant annet ettersom man lot villmarksmannen Lars Monsen få utale seg om at spenningen knyttet til det å ikke ha kontroll ved sjakkbrettet kunne sammenlignes med det å møte en bjørn i villmarka. Rogvin konkluderer med at sjakkspillere tradisjonelt sett ikke har blitt definert som spesielt maskuline, og at dette kan skyldes at sjakkspillernes kropp i liten grad vises frem som: «en idrettsutøveres kropp, kan være med på at sjakk ikke faller innenfor hegemonisk maskulinitet, og derfor møter de som ønsker å definere det som en idrett en del motvilje» (Rogvin 2010: 56). Rogvins konkrete diskursanalysen vil være et nyttig referansepunkt for å se om jeg i mitt analysemateriale vil finne en lignende tendens eller ikke.

1.3 Gangen i oppgaven

I kapittel 1 har jeg redegjort for oppgavens problemområde og kort nevnt dens analytiske tilnærming. Jeg har også redegjort for tidligere forskning på representasjonen av Carlsen som et mediert forskningsobjekt i et kjønnsperspektiv. I kapittel 2 legger jeg fram relevant historisk bakgrunnsinformasjon om Magnus Carlsen for at leseren skal kunne tilegne seg nødvendig kunnskap om ham som er objektet for denne dybdestudien. I tillegg vil jeg belyse hans posisjon som et mediefenomen ved først å redegjøre for en norsk sjakkdebatt i media og deretter knytte dette opp til sjakk forstått som en «kitschig» sportsgren. I kapittel 3 vil jeg redegjøre for oppgavens bruk av en diskursanalytisk metode som kan fortone seg som en pakkelsesløsning. Deretter vil jeg i kapittel 4 foreta analyse av de ulike analytiske diskursene. Kapittel 5 er satt av til å studere hvilke interseksjonelle koblinger som ligger til grunn for representasjonen og betydningsdannelsen av Carlsen som et sportsfenomen, i hvilken grad de ulike analytiske diskursene overlapper eller virker motstridende på hverandre.

2. Bakgrunn

I bakgrunnskapittelet vil jeg legge fram relevant historisk bakgrunnsinformasjon om sportsfenomenet Magnus Carlsen. Først foretar jeg en deskriptiv gjennomgang av karrieren til Magnus Carlsen for å kunne gi et historisk svar på *hvem* han er. Deretter ser jeg nærmere på en konkret historisk begivenhet som har vært årsak til en større sjakkdebatt i norske media rundt årsskiftet 2008/2009; nærmere bestemt om sjakk kan kategoriseres som en idrett eller ikke. Samtidig vil debatten reflektere noe av medias definisjonsmakt, og relateres til begrepet «kitsch»-sport. Den historiske gjennomgangen er nødvendig for at leseren skal få tilstrekkelig kunnskap om fenomenet Magnus Carlsen sett fra et sport- og medieperspektiv. Bruken av begrepene sport og idrett vil videre i oppgaven bli brukt om hverandre som synonymer. En slik begrepsavklaring gjør medieviser Peter Dahlén (2008: 15) bruk av i boka *Sport och medier – En introduktion*.

2.1 Kort om Magnus Carlsen

Basert på biografien om Magnus Carlsen *Smarte trekk* av Hallgeir Opedal (2011) og hjemmesiden til det internasjonale sjakkforbundet Fédération Internationale des Echecs (FIDE), har jeg sammenfattet en kort biografi med sentrale milepæler fra Carlsens karriere fram til i dag. Med milepæler sikter jeg til enkelte meritter og utenomsportslige hendelser som har vært gjenstand for større eksponering i norske presse. Sammendraget er selektivt i den grad jeg har valgt å tegne et kortfattet bilde, og derfor har måttet utelate en større mengde biografisk informasjon.

Magnus Carlsen ble født i Tønsberg i 1990. Familien Carlsen flyttet et par år senere til Bærum kommune hvor de fortsatt bor. Magnus Carlsen viste først interesse for sjakk da han var åtte år gammel. I 1999 tok faren Henrik Carlsen med Magnus til landsturneringen i sjakk på Gausdal Høifjellshotell. Dette var første gang han var påmeldt i en sjakkturnering. Interessen for sjakk tiltok, og ønsket om å fordype seg i sjakkliteratur ble større. Fem år senere, i 2004, la familien Carlsen ut på en dannelsesreise for barna der stoppene på reisen ble valgt ut med tanke på hvilke turneringer Magnus skulle delta i. Reisen endte til slutt i Dubai med sjakkturneringen *Dubai Open '04*. Under turneringen tok Carlsen sitt siste stormesternapp, som var en medvirkende faktor til at han fikk stormestertittelen i sjakk.

Stormestertittelen (Grand master - GM) er den høyest rangerte hederstittelen innenfor sjakkporten. Den ble offisielt innstiftet i 1914 av tsar Nikolaj den andre som ønsket å hedre fem spillere som hadde nådd finalen under en turnering i St. Petersburg. Etter at tsar Nikolaj ble avsatt i 1917 tilfalt utdelingen av stormestertittelen FIDEs juridiske ansvarsområde først i 1950. FIDE formaliserte tittelen i den grad det ble vedtatt et konkret regelverk som sa at en sjakkspiller som skulle kunne bli tildelt stormestertittelen måtte imøtekomme to krav. Det ene kravet var at den enkelte spilleren må ta tre såkalte stormesternapp. Et napp får spilleren hvis vedkommende kan vise til en ekstraordinær prestasjon ved sjakkbrettet gjort under en internasjonal turnering. Det siste stormesternappet tok Magnus altså under Dubai Open '04. Det andre kravet er at man må ha opparbeidet seg en poengscore på 2500 eller mer i ratingsystemet ELO. Poengsummen til hver enkelt sjakkspiller gir deg en plass på ratinglista som er basert på dette systemet. Summen til hver enkelt spiller blir utregnet etter en noe kompleks matematisk formel som i grove trekk tar høyde for til hvilken type motstand man møter (rankingen til motstander), forventet prestasjon, hvilke turneringskategori man har spilt i, og antall tap, seiere og remis innenfor en bestemt periode. Den offisielle ratinglisten er et egnet verktøy for publikum og spillere som gjør dem i stand til å følge med på spillernes formkurve, hvilke plassering man har på ratinglisten og hvem som troner øverst på lista. Etter turneringen i Dubai oppfylte Magnus begge kravene og kunne motta tittelen som stormester i en alder av 13 år, 4 måneder og 27 dager.

Ved årsskiftet 2008/2009 hadde Magnus klatret opp til fjerdeplass på den offisielle ratinglisten. I januar 2010 toppet han ratinglisten for første gang. Han falt ned igjen til en 2. plass i mars 2011, men tok tilbake førsteplassen juli samme året. Fra da av har Carlsen toppet ratinglisten. I januar 2012 slo Magnus med sine 2861 poeng den tidligere toppnoteringen til Garry Kasparov på 2851 poeng. I februar 2013 satte han ny bestenotering på 2872 poeng. Denne toppnoteringen står fortsatt som gjeldende verdensrekord.

Magnus Carlsen har vunnet et uttal av private turneringer-, som *Tal Memorial*, *Nanjing Chess Pearl Tournamen*, *Zürich Chess Open*, og har i tillegg til slike turneringsseire prestert godt i offisielle sjakkmasterskap arrangert av FIDE. I 2009 ble Carlsen verdensmester i lynsjakk. Lynsjakk viser til den korte tidsbegrensningen spillerne har til rådighet. VM i klassisk sjakk er fortsatt regnet for å være den gjeveste turneringen en sjakkspiller kan vinne. I klassisk sjakk har man større tid til rådighet, og kvalifiseringssyklusen er en annen enn i VM-lynsjakk. Kampen om å bli verdensmester inngår i en større VM-syklus som er strukturert etter et premiss man finner i profesjonell boksing. Verdensmesteren har alltid rett til å forsvare tittelen. Så lenge vedkommende ønsker å forsvare tittelen vil det bli arrangert en

kandidatturnering som kårer en vinner. Vinneren kvalifiserer seg dermed til å møte den regjerende verdensmesteren. I 2004 røk Carlsen ut mot armenske Levon Aronian under en kandidatturnering i Libya. I 2010 trakk han seg fra kvalifiseringen grunnet personlig misnøye over kvalifiseringssystemet. I 2013 deltok han likevel i kandidatturneringen som ble satt opp i London. Han vant, kvalifiserte seg, og kunne utfordre regjerende verdensmester Viswanathan «Vishy» Anand om VM-tittelen. Verdensmesterskapet ble avholdt i den indiske byen Chennai samme året. I november 2013 slo han Anand i VM. Carlsen ble med det den 16. verdensmester gjennom tidene, og den aller første norske verdensmester i sjakk.

Karrieren til Carlsen har også resultert i en økonomisk opptur. I 2006 ble selskapet Magnuschess AS stiftet. Alle premie- og deltakelsespenger samt sponsorinntekter blir kanalisert gjennom selskapet. I 2008 ble Espen Agdestein ansatt som manager, og han har blitt en viktig organisatorisk støttespiller for selskapet som ofte blir omtalt som *Team Carlsen*. Faren Henrik Carlsen er og har vært en aktiv støttespiller. Tidligere sjakk- og fotballproff Simen Agdestein har vært lærer og trener for Carlsen, og er et fast intervjuobjekt for pressen når de skal ha kommentarer om Magnus Carlsen. Det samme gjelder for faren og Espen Agdestein. Tidligere verdensmester Garry Kasparov var trener for Magnus fra januar 2009 til tidlig 2010. Kasparov tok godt betalt som trener. En virkning av dette samarbeidet var at man måtte finne egnede sponsorer som kunne generere en større inntekt for å kunne lønne Kasparov. Espen Agdestein dro i havn flere sponsoravtaler. Per i dag er Magnus Carlsen sponset av Nordic Semiconductor, Arctic Securities, Simonsen VogtWiig og Verdens gang. I tillegg til dette har Magnus Carlsen hatt kortere kommersielle avtaler med andre private aktører. Det mest omdiskuterte sponsoroppdraget, i presse og innad i sjakkmiljøet, var da han takket ja til å stå modell for klesprodusenten G-Star Raw. Den 12. februar 2010 inngikk Team Carlsen en lukrativ avtale med det nederlandske klesmerket. Representanter fra motehuset ønsket at Magnus skulle stå modell for deres vår- og sommerkatalog i 2010. Sammen med modell og skuespilleren Liv Tyler skulle de begge fronte motemerket. Bilder til katalogen ble tatt i Miami, møte med presse og bransje ble gjort på motemessen *Bread & Butter* i Berlin. Carlsen deltok også på *New York Fashion Week*.

2.2 Konstruert til et mediert sportsfenomen

I 2009 mottok Magnus Carlsen for første gang en pris på Idrettsgallaen. Gallaen er en årlig sportsbegivenhet arrangert av Norsk rikskringkasting, Norsk Tipping AS og Norges Idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (NIF) der det norske idrettsfellesskap lar seg hylle og bli hyllet (Norges Idrettsforbund 2014). I 2009 ble Carlsen tildelt prisen «Årets ekstrapris». I etterkant av prisutdelingen ble det satt spørsmålstejn ved premissene for en slik utdeling. Dette skyldtes at Norges Sjakkforbund ikke er et særforbund i NIF, og det ble konstruert en mediert debatt som hadde til hensikt å svare på hvorfor en utøver som ikke var innlemmet NIF kunne motta en slik ekstrapris fra det samme forbundet. I ettertid har toppidrettssjef Tore Øvrebø begrunnet valget på følgende måte: «Tidligere har juryen tildelt Magnus Carlsen en tilleggspris utenfor protokoll, for å uttrykke at hans prestasjoner anerkjennes av juryen» (Fredheim 2013). Juryen hadde tilsynelatende et behov i 2009 for å hedre Magnus Carlsen selv om dette gikk i mot deres egne premisser, og på bekostning av et vedtatt skille mellom hvem som kunne defineres som idrettsutøver eller ikke. Sportskommentatorene i henholdsvis VG og Dagbladet lot ikke muligheten gå fra seg. På forsiden av sportsbilaget *VG Sport* den 13. januar 2009, to dager etter Idrettsgallaen, kunne man lese følgende overskrift: «Idrettsutøver eller ikke idrettsutøver. Det er spørsmålet» (VG 2009). Vesentlig lik strofen «To be, or not to be» fra skuespillet *Hamlet* av William Shakespeare hadde spørsmålet om sjakk var idrett eller ikke fått et eksistensielt preg over seg. I det samme bilaget skrev sportskommentator Truls Dæhli (2009) en lengre kommentar der han argumenterte for at sjakk skulle bli forstått som en idrett, og at VG stod i en posisjon der de burde «adoptere» Carlsen over til sportssidene:

Det var på tide at noen [nominasjonskomitéen] løftet ham fram, og jeg tror ingen oppfattet dette unge sjakkvidunderet som en fremmed fugl i idrettens landskap. [...]. Om denne iveren fra Olympiatoppen etter hvert leder til at Magnus Carlsen blir en norsk sportshelt, og ikke bare en norsk sjakkspiller av sjeldent format gjenstår å se [...]. For det Magnus Carlsen bedriver, er ikke bare idrett. Det er stor idrett. Og derfor adopteres han gjerne.

I kommentaren «SPORT I SVART-HVITT» den 23. januar 2009 støttet Dagbladets egen sportskommentator, Eivind Skjervum, opp om den samme kategoriseringen VG hadde av sportsfenomenet Carlsen: «Min påstand er at dagens mest kjente, norske idrettsutøver er en 18-åring fra Bærum. Han flytter svarte og hvite brikker på et brett og heter Magnus Carlsen» (Skjervum 2009).

I ettertid kunne man tro at meningene som ble ytret på kommentatorplass i de respektive papiravisene skulle stå som tomme ytringer uten noen form for redaksjonelle ettervirkninger. Ved hjelp av databasen Atekst og med søkeordet *Magnus Carlsen**, ville jeg sjekke ut hvorvidt deklarasjonen på kommentatorplass i VG og Dagbladet hadde ført til en endring i deknningen av Carlsen. Ved å sammenligne kategoriseringen av stoff før og etter 2009 i de respektive populæravisene kunne jeg konkludere med at det hadde skjedd en markant redaksjonell endring i deknningen av Carlsen. Etter prisutdelingen figurer Carlsen nesten utelukkende på sportssidene i de to populæravisene. For meg illustrerer dette noe av medienes definisjonsmakt, med andre ord: hvordan man gir betydning til et fenomen og på hvilken måte leseren blir tilbudt å forstå dette fenomenet i relasjon til lignende fenomener. En slik type makt beskriver medieiviter Knut Helland (2005) som den medierte definisjonsmaktens tredje dimensjon: «Denne dimensjonen dreier seg om å virke i forhold til, og eventuelt påvirke, en overordnet samfunnsforståelse og de virkelighetsbilder som makten operer i forhold til» (Helland 2005: 230). Ved å «adoptere» Carlsen til sportssidene blir leseren tilbudt et nytt virkelighetsbilde å forstå sjakk og sjakkspilleren Magnus Carlsen ut fra. Slik blir leseren gitt muligheten til å sammenligne Carlsen med andre sportsutøvere som for eksempel Petter Northug, Aksel Lund Svindal og Cecilie Brækhus. Carlsen blir ikke lenger forstått som et samfunnsfenomen i samfunnsdelen i de to avisene hvor «samfunnssaker» ofte defineres som politikk, kriminologi, miljø også videre, men derimot å tilhøre et fellesskap av andre idrettsutøvere.

Selv om det skjedde en endring i papiravisenes praksis satte det likevel ikke en stopper for den generelle debatten som hadde skiftet karakter og i større grad nå handlet om hvorvidt Norges Sjakkforbund skulle kunne bli medlem av NIF. Flere aktører innen sjakkmiljøet, deriblant Carlsen selv, har tatt til ordet for at de ikke ønsker seg inn i NIF. I Norges Sjakkforbund operer man for eksempel ikke med et kategorisk skille mellom barn og voksne. Sjakkforbundet tillater folk i aldre å konkurrere med hverandre. Slik sett er ikke yngre deltagere beskyttet mot konkurransepress i lav alder. I NIF har man utviklet en modell som pålegger de ulike særforbundene å «beskytte» yngre deltagere mot nettopp et slikt press for å verne om idrettsleden.

Et annet viktig moment er at NIF sin definisjon av idrettsbegrepet har fått direkte virkninger på organisasjonens egen økonomi og rolle som formidler av økonomiske midler til de ulike særforbundene. NIF disponerer en rekke økonomiske midler, deriblant tippemidler som blir formidlet nedover til de ulike særforbundene. Spørsmålet om sjakk skal forstås som

idrett eller ikke har derfor betydning for den økonomiske og strukturelle organiseringen av norsk idrett i helhet.

Til tross for motstanden mellom de to forbundene, setter likevel media debatten på dagsorden. Debatten har en tendens til å blusse opp i perioden før og etter den årlige Idrettsgallaen. Forut for Idrettsgallaen i 2013 ble for eksempel Magnus Carlsen på nytt nominert til prisen «årets navn». Den 21. desember 2012 brukte VG et direkte sitat av idrettspresident Børre Rognlien som artikkeloverskrift: «Han [Magnus Carlsen] er en sjakkspiller. Om han driver med idrett på fritiden. Det vet jeg ikke» (Vesteng 2012). Rognlien poengterer i samme artikkel at fraværet av et fysisk element i sjakkporten virker som et hinder for en mulig opptagelse av Norges Sjakkforbund som medlem i NIF. VG lot samtidig stormester og tidligere fotballproff Simen Agdestein argumentere for at sjakk på lang vei er en fysisk krevende idrett: « - I en sjakkturnering må man være i toppform, den sitter i kroppen i flere uker etterpå. [...] Man blir fysisk sliten også, svarer Agdestein» (ibid). Slik skulle argumentet til Rognlien miste noe av sin relevans.

Det er verdt å merke seg at det offentlige ordskiftet i liten grad skjelner mellom fenomenet Magnus Carlsen og norsk sjakkport. Media har nærmest gjort Magnus Carlsen til ikonet for norsk sjakkport i sin helhet. Spørsmålet rundt hvorvidt *sjakk* representerer en idrettsgren eller ikke kan omskrives til; om *Carlsen* representerer en idrettsgren eller ikke. Debatten er blitt personifisert. Dette illustrer også hvilken symbolsk verdi media tilskriver Carlsen som et samlende objekt. Den store forskjellen fra 2009 og fram til i dag er at debatten nå er trukket over til sportssidene. Det knytter seg et paradoks til at media definerer ham som en idrettsstjerne og NIF velger å nominere ham til ulike «idrettspriser» samtidig som NIF holder ham ute fra det institusjonelle idrettsfelleskapet. Det foreligger ingen generell konsensus i begrepsavklaringen av sjakk mellom norske media og NIF.

2.3 Sjakk som «kitsch»

Medieviter Peter Dahlén (2008) mener at det er hensiktsmessig å bruke en kultursosiologisk innfallsvinkel for å forstå hvordan for eksempel fenomener som sjakk ikke blir oppfattet som legitime i henhold til innehaverne av den gode smak, i dette tilfellet NIF. Sjakk har ofte blitt oppfattet som en illegitim sportsgren og som en markør for det «urene», «kopien» eller «det falske», og bryter med tidligere fordommer og oppfatninger med hva man finner definert som

naturlige sportsgrener. I et slikt kultursosiologisk perspektiv benytter Dahlén (ibid.) seg av begrepet «kitsch» som betegnelse for sport eller showpregede underholdningsbegivenheter som kjennetegnes slik:

[...] för det första av att det de är skapade av vissa kommersiella och mediala intressen med det direkta syftet att nå en publik och tjäna pengar, inte för att realisera något slags idrottens inre idé. [...]. För det andra betraktas de inte som 'riktig' idrott, vilket innebär att de sällan omtalas på tidningarnas sportsidor (Dahlén 2008: 590).

Dahlén har blant annet studert utbredelsen av poker i Sverige fra spillets populære gjennombrudd i 2004. Fra å være et nettfenomen har poker blitt en kommersiell suksess for ulike fjernsynsselskaper, nisjeblader, spillskaper, og har samtidig blitt integrert som sportsstoff i landets ulike papiraviser. Det er relevant å fremheve parallellen mellom poker og sjakk på dette området i henhold til integreringen av «kitschige» sportsgrener i media, der dette skjedde i 2009, og medienes legitimerende funksjon, deres definisjonsmakt av henholdsvis poker og sjakk forstått som sportsgrener.

I 2013 nådde norsk sjakkspor til nå sin populærkulturelle topp under VM i sjakk i kampen mellom tittelforsvarer Viswanathan Anand og tittelutfordrer Magnus Carlsen. NRK kjøpte tv-rettighetene til VM i sjakk for ca. 1,5 millioner kroner (Johansen 2013). De sendte direkte fra eget tv-studio med respektive eksperter og gjester, og hadde selv egen reporter stasjonert i Chennai under hele mesterskapet. Gjennomsnittlig seertall for NRK under mesterskapet medregnet nett-tv var på 227.000. Rundt 1,9 millioner nordmenn var innom sendingene i ett minutt eller mer i løpet av hele mesterskapet (Jerijervi 2013). Nettkanalen VGTV sendte også direkte fra VM via eget studie med eksperter og gjester gjennom en såkalt «second-screen sending» (Johansen 2013). Det vil si at de kun sendte sjakkgrafikken av partiet ettersom de ikke hadde tv-rettigheter. I 2014 sendte TV2 Sportskanalen for første gang direktesendinger av sjakk da de sendte alle partiene fra sjakkturneringen *Zürich Chess Challenge* (TV 2 2014). TV2 markedsførte denne mediebegivenheten ved å tilskrive den en viss historisk verdi. Kanalen la vekt på at de var først ute med å sende direkte fra en turnering der Carlsen hadde sin første deltakelse som nybakt verdensmester.

Dahlén (2008: 591) finner en generell tendens til at tradisjonelle sportsgrener blir mer «kitschige» samtidig som «kitschige» sportsgrener tar karakter av å bli mer konvensjonelle. Denne konvergerende tendensen finner man flere eksempler på i sjakkspporten. Det knytter seg i all hovedsak til FIDE og de enkelte arrangørenes annerkjennelse av det man i sport- og

medieteorien benevner som *sport-mediekomplekset*. Sport-mediekomplekset viser til det symbiotiske forholdet mellom sport, media og kommersielle interesser – og en fordelaktig vinn-vinn situasjon mellom de ulike aktørene. Knut Helland (2003: 13-15) forstår komplekset som en eksponeringssymbiose. Økt eksponering i media sikrer økte verdier (økonomiske) enten det gjelder for idrettsutøveren (inntekt) selv, sponsorer (publisitet) eller media (salg og reklameinntekter). Helland forklarer symbiosen ved å bruke begrepene *sportifisering*; institusjonalisering av regler og organer, *mediefiseringen*; medier blir forutsetninger for sportens utbredelse, og *kommersialiseringen*; sporten blir kommodifisert og underlagt et økonomisk marked. FIDE og andre arrangører av internasjonale sjakkturneringer har i de siste årene tilrettelagt for en økt sportifisering, mediefisering og kommersialisering av sjakkporten. I de senere årene har det for eksempel blitt vanlig å holde pressekonferanser etter at partiene er ferdigspilt. I tillegg har FIDE nærmest pålagt den enkelte arrangør å ivareta kommersielle interesser, deriblant sponsorer og media, for å styrke sjakk som en merkevare og et salgsprodukt. Dette målet kommer tydelig til uttrykk i FIDEs (2014) egen håndbok på nettet under kapittelet *01.Recommendations for Organizations of Top-level Tournaments* under rubrikken «Miscellaneous» paragraf 8.1:

8.1 The Commission on Chess Publication, Information and Statistics (CHIPS) stresses the need for all chess players to take more care in their personal appearance. The image of the chess player should be a dignified one, and dressing properly would not only show respect for the game, but also to sponsors, potential or otherwise, to make it worth their while to spend their money. For example, some federations have barred slippers, sleeveless T-shirts and vests in their tournaments. Those with unkempt and greasy hair should be admonished, as well as those wearing old or torn jeans and battered attire generally.

I sjakkporten har det i nyere tid blitt etablert en kleskode som sikter mot å ivareta en form for anstendighet. Etableringen av en bestemt kleskode understreker og erkjenner samtidig at sjakkspillerens utseende kan ha kommersiell verdi når partier blir kringkastet eller fotografert i media. De fleste spillere på elitenivå kler seg i dag som regel i dress. Dressen har på mange måter blitt gjenstand for å være en sjakkuniform og en attraktiv plass for sponsoremblerer. Den representerer om mulig et uttrykk for sjakkens «kitschige» sportsklær. Det ligger ingen annen åpenbar logikk bak at sjakkspillere skulle kle seg noenlunde likt enn at dressen skaper inntrykk av homogenitet og at sjakkspillerne får en felles uniform lik det man finner i de

fleste andre konvensjonelle sportsgrener som fotballdrakter og hoppdresser. En tilnærmet lik kleskodeks finner man for eksempel i sportsgrenen snooker som i motsetning til sjakk er medlem i NIF gjennom særforbundet Norges Biljardforbund (Norges Idrettsforbund 2014). Dette anstendige klesidealet kan om mulig være tenkt å reprodusere et gentlemansideal som tidligere har preget sporten, og forankret sjakk som et kulturelt distingverende spill forbeholdt borgerlige intellektuelle menn og representanter for aristokratiet (Eales 2002). Sjakk forstått som en høykulturell markør blir blant annet stadfestet i *Distinksjonen* av Pierre Bourdieu (1995: 35) der sjakk blir satt å markere en sosial posisjon for folk med høy grad av økonomisk og kulturell kapital.

Dahlén (2008: 592) dokumenterer at den «kitschige» idretten henter sin opprinnelse fra sirkuset der man ofte får se eksempler på menneskers «unaturlige» prestasjoner og bevis for eksepsjonell styrke strukturert etter et narrativ som søker å skape betydning til den overlegne helten. Innenfor sjakk finner man også enkelte eksempler på hvordan et slikt heltennarrativ blir reprodusert, og da i særlig grad relatert til disiplinen simultansjakk hvor en sjakkspiller spiller mot flere motstandere på en og samme tid. Showets appell består i den ene mannens kamp mot den «tilsynelatende» overmakten. Med tilsynelatende sikter jeg til at utfallet av en simultantturnering, sett fra arrangørens, sjakkeksperter og elitespillerens egen side, nærmest er spådd på forhånd. Arrangøren ønsker at den simultanspillende sjakkspilleren skal slå all motstand, og motstanden blir valgt deretter eller at motspillerne kjøper seg rett til en plass og muligheten til for eksempel å spille mot idolet Magnus Carlsen. Selv må publikum akseptere dette og leve seg inn i illusjonen om at kampen skal representere kampen mellom «likeverdige». Man skaper et inntrykk av at oppgaven som venter den simultanspillende sjakkspilleren skal virke «overmenneskelig». Det handler i større grad om *hvordan* helten slår all motstand og på hvilken tid, og ikke *om* han gjør det. Magnus Carlsen har spilt en rekke simultanpartier for å skape blest rundt flere kommersielle arrangement, ta for eksempel innvielsen av Sjakkhuset i Oslo 2009 da Carlsen slo 20 motstandere på en time og tre kvarter (Berg 2009b).

For å skape mer dramatikk og underholdningsverdi har man også benyttet seg av pulsmålere under showpregede simultanpartier der nettbrukere og andre skuelystne kan få innblikk i om sjakkspilleren takler presset (Strøm 2014).

Det største kommersielle sjakkshowet som Carlsen har deltatt i ble arrangert av klesprodusenten G-Star Raw i 2010. De arrangerte konseptet *Magnus Carlsen Against The World*. Tre stormestere, Judith Polgar, Hikura Nakamura og Maxine Vachier-Lagrave, var plukket ut og hver og en av dem skulle komme med hvert sitt eget trekkforslag. Så var det opp

til verden, altså nettbrukerne å stemme på hvilket trekk de syntes var best. Den 10. september vant Magnus dette partiet, og slo med dette også «verden» (Opedal 2011). Den 8. mai 2014 skal VG arrangere blåkopien av dette turneringskonseptet «Norge mot Carlsen». «Norge» kan velge mellom trekkene til Simen Agdestein, Jon Ludvig Hammer og Leif Erlend Johannesen (Askeland 2014).

Slike show, konstruerte kleskoder, pressekonferanser, sponsorer og tv-rettigheter er myntet på å popularisere sjakken og samtidig øke dens kommersielle markedsverdi. Sjakk har blitt økonomisk interessant og det problematiserer også skillet mellom amatør og profesjonell. Carlsen representerer den profesjonelle sjakksporten. Peter Dahlén (2008: 94) viser til en generell tendens til at nettopp profesjonelle sportsutøvere blir viet betydelig større plass enn amatører i sportsmedia:

Den generella trenden är alltså att sporten över tid fått alltmer utrymme i pressen, vilket måste sättas i samband med utvecklingen av professionell idrott som nöjesprodukt: detta är en väsentlig aspekt av symbiosen mellan sport och medier, av sport/medie-komplexet.

Norske medier har erkjent at det vil er penger å tjene på underholdningsproduktet Magnus Carlsen. Seertallene fra VM '13 viser at folk interesserer seg for ham og sporten. Slike seertall er gode forhandlingskort forut for VM i sjakk 2014 der Magnus Carlsen skal forsvare tittelen. Det knytter seg derfor stor interesse til hvilke aktører som vil by på tv-rettighetene for sjakk-VM '14. Blant annet har TV 2 Sportskanalen til stadighet begynt å sende mer direkte sjakk etter at NRK hadde suksess med sine VM-sendinger, og det gir et økende inntrykk av en strategisk posisjonering mellom TV 2, NRK og webkanalen VGTV.

3. Metode og teori

3.1 Medierte betraktninger og avgrensninger

I boka *Sport och medier: En introduktion* redegjør Peter Dahlén (2008) for at forskning på sport i medier var neglisjert frem til omkring 1970-tallet, og samtidig et neglisjert emne å studere internt i forskningsmiljøer som har hatt populærkulturelle fenomener som sitt fagfelt eller interesseområde. Dahlén fremmer forståelsen av at sport i stor grad preger populærkulturen, og har inngått i nåtidens populærkulturelle mytologi (Dahlén 2008: 24). I boka *Representing Sport* mener Red Brookes (2002) at det er viktig å analysere den daglige og «banale» representasjonen av for eksempel kjønn i media. Det banale viser til det populære og sportens tiltenkte lavkulturelle status. I doktoravhandlingen *Nationen på spel – Kropp, kön och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948-1972* gjør Helena Tolvhed (2008) bruk av et lignende forskningsperspektiv:

Att studera vardagens kulturella uttryck är att peka på hur dessa ingår i sammanhang som är både politiska och sociala, där de dock på grund av sin vardaglighet och förtrolighet ofta passerar obemärkt (Hirdman 2001 & Turner 2003, referert i Tolvhed 2008: 69)

Sport blir forstått som lavkulturell aktivitet og til å ha en større plass i nåtidens populærkultur. Dette skinner blant annet igjennom kategoriseringen av sportsstoff som «soft news» (bløte nyheter) (Dahlén 2008): å inneha en forlystende og underholdende funksjon. Å studere Carlsen som et sportsfenomen tilsier i like stor grad studiet av ham som et populærkulturelt fenomen og som et objekt innenfor et større sport-mediekompleks. Da falt det seg naturlig å studere representasjonen av Magnus Carlsen i norsk populærpresse. Hvordan blir Carlsen framstilt innen norsk «lavkultur»/populærkultur?

Ifølge medieiviter Martin Eide (1998) har vi ikke rene populæraviser i Norge, men to nesten tilnærmet like schizofrene papiraviser strukturert etter en kommersiell løssalgspopulisme, *Verdens Gang* (VG) og *Dagbladet*. Eide gjør bruk av begrepet schizofreni for å tydeliggjøre en todelt presseideologisk forankring de respektive avisene representerer i det norske medielandskapet:

Dagbladets og VGs aktuelle schizofreni springer ut av forsøk på å holde seg med to ideologier på en gang - både en moderne populærjournalistisk ideologi og en mer tradisjonell presseideologi med vekt på pressens samfunnsmessige rolle som en arena for samfunnsdebatt og som en fjerde statsmakt (Eide 1998: 363).

Med den moderne populærjournalistiske ideologi følger det ofte at de kommersielle hensyn den enkelte løssalgsavis må innrette seg etter skal kunne påvirke utforming av innhold og presentasjonen, og i tillegg hva som defineres som «interessant» for det forestilte segmentet man ønsker å nå ut til. Han beskriver VG sine motiver for å være schizofrene: tilby både sensasjon og grundighet (Eide 1998: 367). På innholdssiden blir en slik schizofreni kjennetegnet for en kombinasjon av en både saklig og underholdende framstilling av journalistisk stoff. Dette har vært kjennetegnet for sportsjournalistikken: underholdende og forlystende – lett lesning. Jeg vil likevel benytte meg av betegnelsen populærjournalistikk om VG eller Dagbladet videre i denne oppgaven siden sportsjournalistikk som sagt blir forstått å være underholdende og såkalt uttrykk for «soft news» - lavkultur og populært i den grad begge avisene ønsker å nå ut til «folket». Jeg støtter meg på Tolvheds metodiske innsikt basert på Hirdman (2001, referert i 2008: 70) knyttet til den folkelige appell og kommersielle interesser: «För att överleva i den knivskarpa konkurrensen på tidningsmarknaden kunde de knappast avvika alltför mycket från etablerade förhållningsätt, utan var beroende av att uppfattas som tilldragande och kulturellt begripeliga.» Med dette metodiske perspektivet oppfatter jeg at VG eller Dagbladet vil være egnet materiale for å studere tradisjonelle eller konsensusorienterte forståelsesrammer av den norske virkeligheten, og da forholdene for at representasjonen av Carlsens i VG er myntet på ham forstått som et folkelig sportsfenomen.

Ettersom begge avisene har gått igjennom en lengre populariseringsprosess (Eide 1998), og likhetene mellom VG og Dagbladet er såpass store fant jeg det hensiktsmessig og kun å velge en av dem. Representasjonen av Carlsen i en av de to papiravisene ville virke som et dekkende eksempel for norsk populærjournalistikk i helhet. Valget falt på VG og den generelle begrunnelsen bak valget mellom de to papiravisene retter seg etter to punkter:

- Det har ikke vært et ønske om å generalisere, men et ønske om å forstå hvordan bildet av den medierte Carlsen har blitt tilbudt større deler av befolkningen. Tall fra TNS Gallup (medienorge.no) viser at i perioden 2009-2013, etter at Carlsen ble kategorisert som et sportsfenomen i populærpressen, hadde VG betraktelig større lesertall enn Dagbladet.

- VG har i motsetning til Dagbladet holdt på et separat sportsbilag siden 2005. Dagbladet la ned *Dagbladet Sportmagasin* i 2008. VG trykker fortsatt daglig sitt sportsbilag *VG Sport* på rosa papir, og tar opp tradisjonen til den italienske sportsavisen *La Gazzetta dello Sport* med å markere visuelt hva som er sportsstoff og ikke (Dahlén 2008: 99-100).

Ved å studere representasjonen av Magnus Carlsen i VG mener jeg å ha funnet den relevante kvalitative «troverdighet» (Thagaard1998, referert i Østbye et.al. 2007) mellom problemstilling og analysemateriale. Det populærkulturelle sportsfenomenet Magnus Carlsen blir studert innenfor den populærkulturelle mytologien sportsjournalistikken er en del av og som deler plass innenfor det samme sport-mediekomplekset.

3.2 Periodisk avgrensning og utvalg

Jeg har valgt å avgrense tilfanget av analysemateriale til 2009-2010. Dette skyldes at jeg har ønsket å studere representasjonen av Carlsen etter at han ble forstått som et sportsfenomen i norsk populærpresse.

En annen bakenforliggende årsak til denne avgrensningen knytter seg også til VGs sponsorinteresser. Etter kontakt per e-post med Lars Erik Oterhals (personlig kommunikasjon 22. februar 2013), daværende ansatt i VGs markedsavdeling, fikk jeg opplyst at VG først ble sponsor av Magnus Carlsen i november 2011. VGs rolle som både sponsor og formidler av nyhetssaker om Carlsen ville kunne være materiale til en egen masteroppgave med et analytisk perspektiv rettet mot en mulig interessekonflikt og studiet av ham i lys av dette: for eksempel hvorvidt Carlsen etter 2011 har blitt omtalt oftere i VG enn i andre aviser og om det skulle kunne ligge til grunn en forskjell i medieomtalen av ham (positiv eller negativ) mellom VGs egen dekning sammenlignet med andre aktører innen norsk presse. Problemstillingen i oppgaven hadde ikke et slikt analytisk perspektiv. Likevel var det viktig å gjøre leseren oppmerksom på at VG ikke var sponsor av Carlsen i perioden 2009-2010.

I arbeidet med å tilegne meg papiraviser fra denne perioden har jeg gjort bruk av mediearkivet *Atekst*. Etter å ha brukt søkeordet *Magnus Carlsen** og huket av for VG i Atekst fikk jeg 76 treff i 2009 og 70 i 2010. Søkeresultatet ble gjenstand for denne oppgavens analysemateriale. Ved å bruke et forholdsvis vidt søkeord fikk jeg derfor med enkelte saker

som ikke handlet om Carlsen, som ikke hadde han som hovedsak eller der dobbeltsideartikler ble registrert to ganger. Etter å ha gått igjennom alle treffene i søket og vurdert sakenes innholdsmessige relevans kunne saksomfanget ytterligere reduseres:

År	Antall saker*
2009	50
2010	48
Totalt	98

(*Saker (forsider, notiser, artikler og reportasjer) som hadde Carlsen som hovedtema (utelatt omtaler av Carlsen der navnet har vært nevnt i en bisetning)).

Det meste av materiale har blitt publisert i sportsbilaget *VG Sport*. To større reportasjer har blitt trykket i helgebilaget *VG Helg*. En artikkel har blitt publisert under spalten *Rampelyset* i kulturdelen. I prosessen med å lese alt saksmateriale kunne jeg kartla jeg enkelte hendelser eller begivenheter som ble viet større plass i VG over kortere og lengre perioder. I store trekk omhandlet analyse materialet særlig Carlsens personlige motstand til FIDE og forbundets organisering av VM-syklusen, modelloppdraget for G-Star Raw, sportslige samarbeidet med tidligere verdensmester Garry Kasparov, turneringsseieren i *Nanjing Pearl Chess Tournament '09*, ulike nasjonale kåringer: «Årets navn», «Årets norske idrettsutøver», «Idrettsgallaen», sjakkdebatten og hans generelle økonomiske suksess. I tillegg til disse større kategoriske begivenhetene har det blitt trykket et utall artikler og notiser som har fungert som regelrette turnerings- og kampreferat fra ulike sjakkturneringer eller hendelser i tiden før og etter disse turneringene. Beskrivelsen ovenfor sammenfatter i grove trekk innholdet i analyse materialet jeg har brukt i denne oppgaven.

3.3 Maskulin institusjon

Selv om VG blir tilskrevet en folkelig profil: deriblant etableringen av en folkelig distanse til finkulturen over tid og utarbeidelsen av en folkelig stil (Eide 1998: 309, 111) er det nødvendig å nyansere hva som menes med «folkelig» innenfor et sport og medieperspektiv. Da tenker jeg på hvilket segment VG retter seg til i sportsdekningen. Det er flere illustrerende eksempler fra forskning på sport i medier som bekrefter at sportsjournalistikk i større grad er

konstruert og formidlet utelukkende av menn og i all hovedsak myntet på å bli tilegnet av menn.

Gerd von der Lippe kan vise til en skjev kjønnsfordeling blant sportsjournalister i Norge. Hun illustrerer dette ved å vise til tall fra 2009 der 92 % av medlemmene i Sportjournalisternes Forbund var menn (Lippe referert i Røneid 2010).

Peter Dahlén (2008: 93) henviser blant annet til forskning publisert av Joe Scanlon 1970, der han studert 30 kanadiske aviser hvor 86,9 prosent av alle nyhetsartiklene og notisene kunne klassifiseres som rettet til mannlige lesere. Dahlén (2008) kommenterer at dette er tendensen i dagspressen.

I forskningsartikkelen «Byline Gender and News Source Selection: Coverage of the 2004 Summer Olympics» legger Bryan E. Denham (2006) fram kvantitative funn fra deknningen av sommer-OL i Athen 2004 basert på et samlet analysemateriale hentet fra tre større amerikanske aviser i en periode på tre uker. Av i alt 445 artikler ble 287 artikler (63,8 %) skrevet av menn. Kildebruken speilet også dette i stor grad. Hovedkilden var mannlig i om lag 279 av 406 artikler (68,7 %). Forholdet mellom kjønn på reporter og valg av kilde ble også dokumentert i denne undersøkelsen. Undersøkelsen viste at kvinnelige journalister i høyere grad enn sine mannlige kollegaer hadde gjort bruk av mannlige kilder (Denham 2006: 8-10). På lignende vis sjekket jeg ut hvorvidt mitt analysemateriale fra perioden 2009/2010 korresponderte med disse generelle tendensene (Se vedlegg: 118). I 61 av 98 sakene som omhandlet Carlsen ble det brukt kun mannlige kilder (62,24 %), i 7 av 98 saker ble det brukt både menn og kvinner og som kilder (7,14 %), i ett tilfelle ble det benyttet kun kvinnelig kilde (1,02 %) og 29 av 98 saker ble det ikke brukt kilde (29,59 %). Mannlige journalister var overrepresentert. I 84 av 98 saker var en mannlig journalist oppført som avsender (82,32 %). To kvinnelige journalister var representert i utvalget, men der sakene deres ikke ble publisert i *VG Sport*. Jeg finner de ulike forskningsfunnene og tallene på tvers av nasjoner for tendensielle.

Den maskuline dominansen innenfor sportsjournalistikken kan også relateres til økonomiske motiver den enkelte papiravis har for å lokke mannlige lesere. Her støtter jeg meg på Peter Dahléns (2008: 93) stadfestelse: «Det säregna med sportjournalistiken är alltså att den kan användas för att locka manliga läsare (och tv-tittare) som annars kan vara svåra att nå reklammässigt» (Dahlén 2008: 93). Dette kan igjen relateres til segmenteringshypotesen til medieforsker Hans Fredrik Dahl (1998):

En segmenteringshypotese, som tilsier at de ulike former rettes mot ulike publikumssegment, og at den journalistiske strategi går ut på å holde på hvert segment ved å rendyrke egenarten snarere enn å blande formene i det som appellerer til hvert segment (Dahl 1998: 101).

Egne sportsbilag, slik som bilaget *VG Sport*, kan kategoriseres for være rettet mot å nå et maskulint lesersegment, den mannlige leseren, og samtidig holde på et slikt segment for å generer reklameinntekter. Av dette leder det til at VGs «folkelig appell» i dette tilfellet henvender seg til et heterogent segment bestående av norske menn. Representasjonen av Carlsen foregår i en mannsdominert institusjon. Man må anta at forståelsen av ham vil skje innenfor et maskulint fellesskap der sportsstoff konstrueres av og blir gjort forståelig i all hovedsak mellom menn. Det var viktig å gjøre oppmerksom på dette da jeg i oppgaven ønsker å fokusere på hva som blir tilbudt leseren. Slik vil analysefunnene til en viss grad virke problematiserende for hvilke holdninger, fordommer og idealer som blir reproduisert innenfor et mediert og kulturelt kjønnssegment. Særlig retter dette seg til representasjonen av kjønn i media. Holdninger knyttet til kvinnelige sportsutøvere vil kunne bli konstruert av menn og reproduisert innenfor et maskulint segment. Oppgaven vil svare på hvordan representasjonen av Carlsen blir gitt betydningen innenfor et slikt forestilt maskulint segment.

3.4 Diskursanalyse

For å kunne svare på problemstillingen fant jeg det hensiktsmessig å foreta en kvalitativ innholdsanalyse. Oppgaven åpner opp for å studere i hvilken grad teksten (her: forstått som et utvidet tekstbegrep; multimodal - bilde og tekst) formidler et *manifest* innhold og samtidig konstruerer *latente* betydninger. Manifest vil vise til det som faktisk viser seg, og det latente viser til de bakenforliggende betydningsdannelsene teksten angivelig bærer på (Gripsrud 2007: 148). I så måte faller dette studiet inn under virkefeltet til den sosialkonstruktivistiske tolkningsstrategien som benytter seg av en symptomal analytisk lese måte:

Den symptomale lese måten ser på tekster som manifeste uttrykk for underliggende eller skjulte betydninger. Tilnærmingen bygger på at tekster er formidlere av betydninger som produsenten ikke har oversikt over eller er seg bevisst. Det kan være

dominerende normer og forestillinger som er så sjølsagte for en gruppe mennesker, at de fortøner seg som naturlige og allmenngyldige [...], eller det kan være at tekster bærer i seg sosiale motsetninger og konflikter som ikke er umiddelbart synlige på tekstens overflate. [...]. En slik tilnærming til tekster kan sies å ha en ideologikritisk ambisjon (Østbye et al. 2007: 60).

Ved å foreta en kvalitativ innholdsanalyse av populærjournalistiske tekster som omhandler Magnus Carlsen er formålet å kunne anskueliggjøre hvilke latente konstruksjoner som ligger til grunn for iscenesettelsen av ham som et mediert sportsfenomen. Man kan kalle dette for oppgavens mikroperspektiv.

Samtidig har den symptomale lese måten en ideologikritisk ambisjon, noe også denne oppgaven deler og som gir rammene for oppgavens makroperspektiv. En slik ambisjon har blant annet vært fellesnevner for arbeidet med ulike forskningsstudier og teoretiske verk innen den semiotiske og kulturkritiske orienterte tradisjonen Cultural Studies. Innenfor dette forskningsparadigmet er ønsket å studere hvordan makten latent utfolder seg i populærkulturelle tekster, og påvirker betydningskonstruksjon av verdier, identiteter og idealer, og da i henhold til ulike maktdimensjoner, eksempelvis kjønn, rase, alder, nasjonalitet etc. Dette samsvarer i stor grad med det diskursanalytiske formålet slik diskursteoretikerne Jørgensen & Phillips (2010: 150-151) definerer det i boka *Diskursanalyse som teori og metode*:

Men grundlæggende er formålet at finde du af, hvordan omverdenen (eller deler af den) fremstilles, og hvilke sociale konsekvenser det får. Udgangspunktet er jo, at diskurserne ved at fremstille virkeligheden på én måde frem for på andre mulige måder, konstituerer objekter på bestemte måder, skaber grænser mellem sandt og falsk, og gør visse typer af handlinger relevante og andre utænkelige.

Som metodisk ramme for analysen har jeg valgt å bruke diskursteoretikeren Norman Faircloughs *kritiske diskursanalyse*. Jørgensen & Phillips (2010: 72) mener hans metode er den mest utviklede og best egnet for et dynamisk studie av kommunikasjon, kultur og samfunn. De påpeker likevel at oppgaver med diskursanalytisk tilnærming bør skreddersy bruk av metode og teori i henhold til problemstilling og estimert omfang av oppgaven, som ofte tar form av å være en «pakkelsning» (ibid: 155). Det vil være mer korrekt å si at jeg gjør

bruk av Faircloughs metodiske konsept: den tre-dimensjonale strukturen, hans diskursbegrep og forskningsformål.

Siden Fairclough nærmest pålegger at man skal foreta en resepsjonsstudie for å analysere overenstemmelsen mellom avsenders ønskede betydning og analytikerens redegjørelse for denne betydning opp i mot mottakers egen tolkning av teksten. Det ble for omfattende å gjøre en slik studie i denne masteroppgave. Det får konsekvenser for hva jeg kan svare på i problemstillingen. Mitt ønske har vært å studere hvordan sportsfenomenet Carlsen blir gitt betydning og tilbudt leseren fra et allment perspektiv. Dette var noe Tolvhed (2008: 62) la vekt på i sin doktoravhandling som et uttrykk for «common sense»: hvilken forståelse som tilskrives leseren og gjør teksten begripelig og meningsfull. Dette samsvarer med John Fiske (2010) sitt begrep «the preferred reading», den dominante betydningsdannelsen i teksten som kan speile de latente forståelsene av et fenomen: «Because television is institutional art with a strong economic motive, this preferred reading will normally bear the dominant ideology» (Fiske 2010: 118). Den dominante betydningen kan samsvare med den maskuline og folkelige appell jeg forstår VG å gjøre bruk av.

Fairclough (2013: 95-96) operer til tider med et todelt diskursbegrep. I sin abstrakte definisjon betyr diskurs: «Language use conceived as social practice», og i en mer pragmatisk definisjon viser diskurs til hvordan språklige strukturer kan skape mening og sosial orden: «Way of signifying experience from a particular perspective». Fairclough (2013: 3) gir selv en noe mer helhetlig definisjon på diskursbegrepet og dets forskningsmessige formål: «[...] discourse brings into the complex relations which constitute social life: meaning, and making meaning.» I henhold til Fairclough vil konstruksjon av populærjournalistiske tekster som omhandler Magnus Carlsen defineres som den *diskursive begivenhet*. Den enkelte teksten inngår som en del av denne begivenheten innenfor en større *diskursorden*: «Totality of discursive practices of an institution, and relations between them» (Fairclough 2013: 96). Begrepet diskursorden tydeliggjør forståelsen av at vår sosiale verden i stor grad er diskursivt strukturert og konstituerende for vår virkelighetsoppfattelse, og et premiss for sosial handling: utforming av fordommer (positive og negative) og holdninger. I denne oppgaven vil jeg forstå norsk populærpresse som en maskulin institusjon/sosialt domene og uttrykk for den *medierte sportsorden*. Hvordan skaper ulike diskurser betydning til det medierte sportsfenomenet Magnus Carlsen innenfor en slik orden, og da særlig i perspektiv av Carlsens posisjon som et ikon for norsk sjakkspill, definert i media som et sportsfenomen, men samtidig representant for en «kitschig» sportsgren.

Følgene av Faircloughs diskursbegrep er at han finner diskurser konstruerende for sosiale identiteter, sosiale relasjoner og våre virkelighetsbilder. Ekvivalent til dette besitter diskurser tre funksjoner: skapende av identitets-, relasjonell og ideologisk betydninger (Fairclough, referert i Jørgensen & Phillips 2010: 79). I oppgaven vil jeg fokusere på den generelle betydningsdannelsen av sportsfenomenet Magnus Carlsen. For å gjøre det må jeg følge Fairclough sin tredimensjonale modell. Han finner en diskursiv begivenhet bærer av tre dimensjoner:

- *sosial praksis*
- *tekstens egenskaper*
- *diskursive praksis*

I det videre gjør jeg rede for oppgavens tredimensjonale struktur og analytiske verktøy.

3.4.1 Sosial praksis - hegemoni

Svaret på hvordan betydningen av sportsfenomenet Carlsen dannes i VG, vil stå i relasjon til hva han ikke blir forstått som. Denne distingverende verdensanskuelsen ligger til grunn for semiotikken og maktbegrepet til diskursteoretikeren Michel Foucault, som ser på makt som produktiv: «Magt er både det, der skaber vores sociale omverden, og det, der gør, at omverden ser du og kan italesættes på bestemte måder, mens andre muligheder udelukkes» (Jørgensen & Phillips 2010: 23). I dette ligger det en oppfattelse av at diskurser virker produktive i form av å være positive mulighetsbetingelser for endring eller reproduserende for dominante betydninger gitt av et fenomen. Diskursene operer latent, og gir betydning til et fenomen med kjennemerket av å representere den ene og «sanne» betydningen. Dette får også konsekvenser for et erkjennelsesmessig sannhetsbegrep. Hva som blir forstått å være sant blir gitt et dynamisk svar på forholdet mellom hvilke diskurser som formidler en sannsynlig betydning blant flere andre sannsynlige betydninger av det samme fenomenet, og at det generelle forholdet mellom hva som blir oppfattet som enten sant eller falskt er historisk og kulturelt betinget - *kontingent* (Jørgensen & Phillips 2010: 22-24). Slik virker diskurser foranderlige over tid og mellom ulike kulturer. Dette samsvarer med semiotikkens språkforståelse av at betydning konstrueres innenfor gitte kodefelleskap som også er kulturelt

og historisk betinget. Den diskursive maktkampen forholder seg derfor ustabil på den måten at et fenomen aldri får fastlagt og blir gitt en evigvarende betydning.

Man operer med to nøkkelbegrep i diskursteorien, *hegemoni* og *antagonisme*, for å anskueliggjøre dynamikken i den diskursive maktkampen. Antagonisme viser til konflikt mellom ulike diskursers og deres innbyrdes trang til å lukke betydningsdannelsen (Jørgensen & Phillips 2010: 60). Samtidig vil det alltid være en dominant betydning som lukker betydningen av et fenomen i større grad: det som blir forstått som den mest «sannsynlige», som påberoper seg å være den sanne eller legitime betydning. Dette blir referert til som den hegemoniske betydningen. Begrepet ble utformet av teoretikeren Antonio Gramsci og er et begrep vidt brukt innen ulike kulturstudier (John Storey 2010: 6). John Storey gir en oppklarende definisjon på dynamikken bak begrepet:

Hegemony involves a specific kind of consensus in which a social group present its own *particular* interests as the *general* interests of the society as a whole; it turns the particular into the general. Hegemony works by transforming of potential antagonism into simple difference (Ibid.)

Hegemoniske betydninger blir forstått å skape orden og tilby leseren latente svar på normative spørsmål som: Hvordan verden bør forstås? Hva gir betydning og i hvilken form?

Her vil sportsfenomenet kunne forstås som et større tegn. Hvordan gir man betydning til Carlsen som et kulturelt tegn. John Fiske plasserer den semiotiske makten som en underkategori av sosial makt og praksis – makten til å konstruere mening, behov og sosiale identiteter:

The ‘top down’ force of this power attempts to produce a coherent set of meanings and social identities around an unarticulated consensus whose forms serve the status quo. It attempts to deny any conflict of interest and to mobilize social differences in a structure of complementarity. It is homogenizing, centralizing, integrating force that attempts to maintain semiotic and social power at the center (Fiske 2010: 319-20).

Jeg forstår dette som den produktive maktens tre funksjoner og konstituerende for et hegemoni. Det vil være relevant å holde av disse funksjonene i et analysearbeid. Med *homogenisering* forstår jeg prosessen med å skape inntrykk av likhet på bekostning av heterogene forskjeller. I kulturstudier har man operert med begrepet «magisk løsning» for å

beskrive hvordan enkelte fenomener, eksempelvis sportshelten, blir gitt en personifisert symbolsk betydning av å kunne forene uforenelige tendenser i samfunnet på et gitt tidspunkt (Dahlén 2008: 429). *Sentralisering* viser til hvordan innholdet blir definert og til motsatt vil det bli konstruert en periferi forstått i negativ forstand. Nye eller gamle fenomener vil kunne bli *integrert* på bakgrunn av andre sosiale faktorer som for eksempel økonomiske hensyn. Det ligger makt i å kunne integrere fenomener og hindre fremmedgjøring. I et slikt perspektiv vil den medierte «adopsjonen» av sjakk og Carlsen til sportssidene figurere som et konkret eksempel på hegemonisk integrering. Betydningen av sjakk blir gitt fra et dominant sportsperspektiv innenfor den medierte sportsorden.

3.4.1.1 Sportsjournalistikk og intime myter

Jeg fant det hensiktsmessig å relatere hegemonibegrepet til Roland Barthes (1999) mytebegrep i boka *Mytologier*. Dette skyldes at sportsjournalistikken ofte gjør bruk av dramatiske uttrykk og en «melodramatisk forståelsesramme» (Gripsrud 2007: 151) som tegner tydelige sjablonger av virkeligheten. Ofte etter et svart/hvitt forhold, og som jeg nevnte tidligere der Dahlén (2008) tilskriver sport i medier en plass i den populærkulturelle mytologi. I mediasporten finner man iscenesatt offer, helte og skurkeroller etc. Grenser blir konstruert klare innenfor enkle narrative strukturer der aktørene blir forstått som enten onde eller gode. Av dette vil samfunnet kunne bli tilbudt verdier (moral og etikk), identiteter og idealer innenfor en melodramatisk forståelsesramme som medier er formidlere og konstruktører av.

Mytebegrepet til Barthes må ikke forstås som et uttrykk for fiktive fortellinger og at sportsjournalistikk skulle fare med fiktive gjengivelser av virkeligheten. Han forstår *myte* som en språklig ytring og en betydningsmodus (Barthes 1999: 165). Barthes (1999: 9) finner myten for å være ideologisk anlagt og representere «*det-som-sier-seg-selv*». «A myth, for Barthes, is a culture's way of thinking about something, a way of conceptualizing or understanding it» (Fiske 2010: 82-83). Myter virker latente og betydningsfulle i form og innhold og reproducerer inntrykk av at ting alltid har vært sånn og at det derfor fortsatt bør være sånn: «den [myten] fremtrer som forkynnelse og som fastslått faktum på en og samme gang» (Barthes 1999: 180). For eksempel kan holdninger om at menn er bedre i sjakk enn kvinner tilskrives en mytisk betydning og således ideologisk bærende. For Barthes blir alle kulturelle fenomener gjenstand for å være mytiske. Oppgaven blir derfor å se bak det

manifeste for å avdekke hvordan mytene er konstruert og gjør krav på, blant annet i media, å uttrykke den naturlige betydningen. For eksempel studerte Barthes den latente betydningen bak fribrytning [wrestling] som et uttrykk for den «Menneskelig komedie»:

Det publikum krever, er lidenskapens bilde, ikke lidenskapen selv. [...]. Men igjen er det bare bildet som spiller noen rolle i kampen, og tilskueren har ikke noe ønske om at bryteren skal føle virkelig smerte, han avnytter bare en fullkommen ikonografi (Barthes 1999: 16-17).

Dette sitatet kunne fungere som en større allegori for den medierte iscenesettelsen av all slags type sport. I dette lidenskapens bilde finner man levende sportsutøvere som ofte tar form av å bli gitt liminale egenskaper og representasjoner i media, ifølge Broch & Fasting (2009) i artikkelen, «TV 2 konstruerer en håndballkriger – Kjønnede og symbolske medierepresentasjoner av herrehåndball». I artikkelen deres viser de til at sportsjournalistikken iscenesetter forståelsen av sportshelter (skurker) som liminale: virkelige og uvirkelige på en og samme tid (Turner, referert i Broch & Fasting 2009). Premisset bak dette forklarer de ved å benytte seg av begrepsparet til Pierre Bourdieu: *nomos* og *illusio*. *Nomos* viser til feltets distingverende regelverk (sjakkregler, etikk, moral etc.) – stammespråk (Loland referert i Roksvold 1993: 103). *Illusio* viser til utøver og publikums innforståtte investering eller illusjon i at dette gir mening utenfor den reelle virkeligheten. Leser man for eksempel om 'helten' Magnus Carlsen i avisa og ikke kjenner dets *nomos* eller har kjennskap til den vil betegnelsen 'helt' gi en noen annen betydning enn for de som kjenner bedre til feltets *nomos*. Sportsjournalistikken viser lidenskapen i tekst og bilder. Hovedpoenget til Broch & Fasting er at sport bør oppfattes som utpreget liminal kategori. De poengterer derfor at avsender må forholde seg til publikums kjennskap til *nomos* og *illusio* og kunne veksle mellom ulike nivå som gir betydning for den enkelte. Analysen av representasjonen av Magnus Carlsen vil kunne vise hvilket nivå VG operer med.

Ettersom Barthes (1999) forankrer myten for å være en betydningsmodus vil konseptet myte kunne gjøres forståelig som en del av den semiotiske makten. Hva slags type helt blir den medierte Carlsen forstått å representere i samfunnet og for hvilket fellesskap? Garry Whannel (2002) utdyper i boka *Media Sport Stars – Masculinities and moralities* at den eksponerte sportsutøver kun blir tilgjengeliggjort gjennom diskurser konstruert ved hjelp av mytologiserende (mythologisation) og reinkarnerende (reinscription) prosesser:

Through the media, sport stars are turned into familiar figures, household names, but also into heroes, mythologised icons, producing an immense public desire to know the 'real' person. Yet, of course, they are radically unknowable – all we have is layers of discourse – and stars can only be 'known' through media representations (Whannel 2002: 56).

Whannel (2002: 54-56) forklarer at fortellingen som en struktur tilrettelegger for å skape orden eller gjenvinne orden i samfunnet når det gjelder prosessering av minner fra fortiden, tradisjoner, våre selvbilder og sosiale relasjoner. Han mener sportsjournalistikken er strukturert etter fortellingen og arbeidet med å rekonstruere tid, sted og rom. Innenfor de reinkarnerende eller mytologiserende fortellingen vil man blant annet finne ulike typer helter. Sportshelten blir på mange måter forstått å representere hegemoniet ettersom de skal representere *vår* orden, og media kan konstruere forståelsen av at helten representerer våre interesser – tilrettelegge for en generell identifikasjon. Jeg vil antyde at *illusio* – leserens investering i sportsjournalistikk, handler om hvorvidt det blir konstruert og tilrettelagt for identifikasjon med helten og en innlevelse i myten om helten. Her vil *nomos* vise til hvilke normative eller kulturelle forståelsesrammer (regler) som vil ligge til grunn for leserens evaluering av personen bak den liminale karakteren 'sportshelten'.

Ønsket om å identifisere seg med «the 'real' person» kan relateres til en større tendens i media. Kultursosiolog Richard Sennett (1986, referert i Gripsrud 2007: 243) mener at den intime forståelsesrammen preger det offentlige mediebildet i dag. Offentlige personer blir tilgjengeliggjort i media og evaluert etter hvordan medierte representasjonen framstiller dem som personlige, nære og varme – god og troverdige eller upersonlige, fremmedgjorte og kalde – onde og lite troverdige: «Nærhet og varme kommer på denne måten også til å bli normer for vurderingen av sosialt liv overhode» (ibid.). Den intime sfæren overlapper den mytiske i form av at det irrasjonelle, sett i fra et saklig offentlighetsperspektiv, blir normførende for forståelsen av ulike fenomener i samfunnet, og dette gjør seg særlig gjeldende innen sportsjournalistikken.

I artikkelen «Sportsjournalistikk som mytisk liturgi» redegjør Thore Roksvold (1993: 103) for at myter forklarer ved å fortelle og virker irrasjonelle: «Mye forstår vi fremdeles ikke vitenskapelig, mye foretrekker vi fremdeles å forstå mytisk.» For eksempel ligger det ingen vitenskapelig grunn til å skille mellom maskuline og feminine sportsgrener. Likevel har det blitt etablert irrasjonelle skiller mellom det som blir forstått å være utpreget maskuline eller feminine sportsgrener. For Roksvold (1993) er det viktig å studere hvordan publikum i all

hovedsak blir representert for mytene i media gjennom sportsheltene. Språklige benevnelser (adjektiv i bestemt form som beskrivende tillegg - epitet) og inkluderende pronomenbruk har gitt en økt intimisering i sportsjournalistikken etter andre verdenskrig. Roksvold (1993: 110-111) peker også på en økt individualsentrering: økt fokus på individet og en økt identifikasjon med helten eller arbeidet med å se «bak» den offentlige personligheten, og til slutt den tredje tendensen – intensivering: skape dramatikk. Funnene til Roksvold samsvarer med Whannels (2002: 54) forståelse av sport i medier strukturert etter «individualisation, personalisation, sensationalisation and caricature». I et slikt perspektiv vil myten om Magnus Carlsen og studiet av denne medierte myten kunne gi et innblikk i hvordan han blir framstilt å representere mytiske idealer, verdier og virkelighetsbilder og hvordan leseren blir tilbudt å finne disse fordelaktig.

3.4.2 Tekstens egenskaper

For å kunne analysere betydningsdannelsen i multimodale tekster vil jeg bruke et sett med semiotiske analyseverktøy: *denotasjon* og *konnotasjon*. Deretter vil jeg redegjøre for oppgavens definisjon av begrepet intertekstualitet som er et egnet analyseverktøy til å studere det kontingente aspektet ved betydningsdannelsen innenfor de respektive diskursene.

3.4.3.1 Semiotiske analyseverktøy

I analysen vil jeg studere betydningsdannelsen av tegnenes innholdsside og det Jostein Gripsrud (2007: 114) definerer som språkets *pragmatiske* dimensjon. Betydningsdannelsen i en myte foregår ifølge Barthes (1999: 170) innen to språkssystem: objektspråket og metaspråket (oversetter Einar Eggen bemerker at betegnelsen «metaspråket» senere ble omformulert til konnotasjonsspråket), og inngår i en slik pragmatisk dimensjon. Her vil jeg vise til denotasjon definert som - koding av tegnets direkte og allmenne betydning og konnotasjon - med-betydning eller den indirekte og likeledes allmenne kodingen av tegn, for å konstituere dette objektspråket. Gripsrud (2007: 113) påpeker at skillet mellom denotasjon og konnotasjon er analytisk i den grad vi oppfatter tegnets denotative og konnotative nivå samtidig i en resepsjonssituasjon. På lignende vis må myten forstås som et analytisk begrep. Barthes (1999) poengterer at idet objektspråket tar form av å uttrykke den naturlige/sanne

betydning en gang for alle – det-som-sier-seg-selv, har man å gjøre med et sekundært metaspråk. Myten blir et semiotisk verktøy analytikerens legger ned over teksten. Det vil være på dette mytiske kodenivået man får anledning til å studere de hegemoniske betydningene en tekst kan fremme latent.

Et annet moment ved språkets pragmatiske dimensjon er at kodingen vil være kulturelt og historisk betinget. Barthes (1999: 166) skriver at myter er: «ladet med sosial konvensjon». Kodingen av de enkelte tegnene skjer innenfor ulike kodefelleskap som vil kunne operere med konvensjonelle måter å gi betydning til teksten (Gripsrud: 113). I tråd med redegjørelsen av sportsjournalistikkens institusjonelle og maskuline forankring vil man kunne antyde at kodingen blir konstruert og tilbudt leseren innenfor et maskulint kodefelleskap: skrevet i all hovedsak av menn og for menn.

I enkelte tilfeller vil det også være naturlig å studere tekstens denotative og konnotative nivå ved å foreta en *permutasjonstest*: studere enkelte tegn eller visuelle konstruksjoner ved å forestille seg at et annet tegn eller konstruksjon kunne ha blitt plassert eller brukt på samme plass i tekst eller bilde (Gripsrud 2007: 117). Etersom kodens innhold henter sin betydning blant annet fra hvilket paradigme (antonyme eller synonyme) det er hentet fra vil en permutasjonstest skape en «kritisk distanse» (Tolvhed 2008: 61) til analyse materialet, og samtidig anskueliggjøre de konstruktive strukturene som ligger latent i den diskursive begivenheten. Michel Foucault sammenfatter noe av det jeg finner berettiget bak formålet ved en permutasjonstest: « Hur kommer det sig att just den utsagan har uppträtt och inte någon annan i dess ställe?» (Foucault 2002: 42).

3.4.3.2 Intertekstualitet

Fairclough erkjenner at betydningsdannelsen i den enkelte teksten også står i relasjon til forutgående tekstproduksjon. Dette blir beskrevet som den intertekstuelle kjede. Den teoretiske erkjennelsen og vektingen av det som ofte blir beskrevet som tekstenes dialog med hverandre, tilskrives Mikhail Bakhtin og dernest Julia Kristeva (1980, referert i Fairclough 2013: 95): «a historical view of texts as transforming the past existing conventions, or prior texts – into the present». Ved å studere intertekstuelle referanser vil jeg være i stand til å studere sportsfenomenet Magnus Carlsen innenfor et kontingent perspektiv. Hvordan blir han

forstått i samtiden i lys av historien? Det vil kunne anskueliggjøre reproduksjon av konvensjoner eller nye måter å forstå ham på.

Jeg fant det hensiktsmessig å bruke Peter Dahléns (2008) omgrep av konseptet intertekstualitet siden hans definisjon fanger inn noe av den metodiske og teoretiske mytologiske forankringen denne oppgaven gjør bruk av. I tillegg relaterer han dette begrepet til bruk innenfor sportsjournalistikken. Dahlén (2008: 38) deler intertekstuelle referanser etter to nivåer:

- Manifest (medvetet): På dette nivået vil direkte henvisninger eller hentydninger til andre tekster virke som åpne «gåter» der leseren selv vil måtte nøste opp den intertekstuelle koblingen.
- Latent (omedvetet): Måten teksten henspiller på underliggende kulturelle forståelsesmønstre. Dette blir knyttet til måten innholdet blir formidlet ved hjelp av arketyperiske narrative strukturer, eksempelvis den melodramatiske sjangeren og skapelsen av kontraster som er egnet til å konkretisere spørsmål knyttet til moral, verdier og representasjonen av sportsutøveren som innehaver av en bestemt mytologisk rolle.

3.4.3 Diskursiv praksis – analytiske diskurser

Det ble for omfattende å studere hele myten om Magnus Carlsen i VG. Jørgensen & Phillips (2010: 149) foreslår at det vil være hensiktsmessig å avgrense omfanget ved å definere et sett med analytiske diskurser som vil gi et fruktbart perspektiv og innsikt i analyse materialet: «Vores forslag er, at man i høyere grad ser diskurs som et analytisk begrep, altså som en størrelse, man som forsker legger ned over virkeligheten for at skape en ramme for sin undersøgelse.» I henhold til de kategoriske begivenhetene som dominerer analyse materialet (se punkt 3.2) har jeg valgt å avgrense omfanget av analysen til å studere Carlsen i lys av en *kjønnsdiskurs*, *geopolitisk diskurs* og *kommersiell diskurs*. I analysedelen vil det bli lagt større vekt på førstnevnte diskurs.

Fairclough mener formålet bak analysen av den diskursive praksis er å avdekke hvorvidt diskursene innenfor en diskursorden virker overlappende eller motstridende. Han viser til en slik dynamikk ved hjelp av begrepet *interdiskursivitet*:

The seemingly limitless possibilities of creativity in discursive practice suggested by the concept of interdiscursivity – an endless combination and recombination of genres and discourses – are in practice limited and constrained by the state of hegemonic relations and hegemonic struggle (Fairclough 2013: 95).

Hvordan blir representasjonen av Magnus Carlsen gjort forståelig innen den respektive diskurs og dem i mellom? For å kunne redegjøre for diskursenes kreative eller hegemoniske forhold seg i mellom vil jeg i avslutningen støtte meg på Helena Tolvheds (2008) bruk av en interseksjonell tilnærming i sin doktoravhandling. Formålet med en slik tilnærming er å få blikk over helheten: «[...] *interseksjonalitet* innebær ett synsätt där olika sociala positioner betraktas som sammanflätade” eller forsøke å avdekke doble identitetsposisjoneringer (Tolvhed 2008: 55-56). Tolvhed (304-305) viser for eksempel til funn som tilsa at representasjonen av svenske mannlige sportsutøvere konstituerte en bestemt betydning av maskulin «svenskhet» som i stor grad overlappet med en annen konstruert form for «nordisk» maskulinitet. Hvordan har de ulike diskursene kunnet prege forståelsen av Carlsen og gitt betydning til ham som sportsfenomen? Denne analytiske tilnærmingen skal motvirke en form for determinisme:

Den interseksjonella ansatsen medför i denna studie en strävan efter att undvika att determinera olika positioneringars inbördes ordning eller relationer. Hur olika positioneringar aktualiseras i olika sammanhang är, liksom deras inbördes relationer, en empirisk och historisk fråga, omöjlig att nagla fast ”en gång för alla” (Tolvhed 2008: 58).

I mitt tilfelle søker jeg å sammenfatte funn i analysen ved å studere dynamikken mellom diskursene. Hvordan posisjoneres Carlsen både som sportsmann, en internasjonal figur og et kommersielt kjendisprodukt. Her ligger det en interesse og motivasjon bak for å studere hvorvidt hans medierte posisjon blir gitt ulik betydning innenfor den enkelte og mellom de ulike analytiske diskursene. De tre analytiske diskursene utgjør også hver sin egen maktdimensjon: kjønn, nasjon (inter) og økonomi. Dermed knyttes også analysen opp til det ideologkritiske formålet jeg har lagt opp til i oppgaven, med henblikk på hegemoniske betydningsdannelser. I avslutning har jeg satt av plass til å trekke interseksjonelle koblinger diskursene i mellom og reflektere over disse. Nå vil jeg redegjøre for de ulike analytiske

diskursene i et sport og medieperspektiv ettersom jeg må kunne plassere representasjonen av Carlsen inn i en større kontekst.

3.4.3.1 Kjønnssdiskurs

Først vil jeg avgrense oppgavens definisjon og bruk av begrepet *maskulinitet* ved å støtte meg på R.W Connells (1999) teoretiske redegjørelse av begrepet i boka *Maskuliniteter*. Connell forstår maskulinitet som et pågående prosjekt og en sosial konstruksjon. Hvilken betydning man legger i tegnet 'mann' blir forstått å være kontingent og distingverende ikke bare i forhold til feminitet, men også internt differensierende mellom menn og ulike maskuline prosjekter. Connell gjør bruk av begrepet hegemonisk maskulinitet: «[...] kan definieras som den konfiguration av genuspraktik som innehåller det för tillfället accepterade svaret på frågan om patriarkatets legitimitet» (1999: 101). Hegemonisk maskulinitet er ikke nødvendigvis en bestemt subjektposisjon, men snarere et konstruert ideal for bestemte verdi- og identitetskonstruksjoner. Det er relativt få menn som faktisk kan eller vil kunne praktisere eller bli gjort forståelig som representant for en hegemonisk maskulin posisjon. Connell (1999) relaterer hegemonisk maskulinitet som differensierende på den måten at andre maskulinitetsprosjekter blir evaluert og gjort forståelig i forhold til hva som på et tidspunkt blir forstått å konstituere det hegemoniske. Connell kategoriserer ulike typer for ikke-hegemoniske posisjoner: *underordnede* – Connell viser til homofile, *medvirkende* – omfatter flesteparten av menn som ikke vil kunne etterleve det hegemoniske idealet og *marginaliserte* – menn som tilhører en subkultur. Bakgrunnen for å studere representasjonen av Carlsen i lys av en maskulinitetsdiskurs henter seg blant annet fra noe Garry Whannel (2002) påpeker i boka *Media Sport Stars – Masculinities and Moralities* der han finner studiet av sportshelten som et egnet objekt for å kunne problematisere og gi et innblikk dynamikken mellom maskuline prosjekter: «[...] the representation of sport stars is precisely to do with the normalisation of hegemonic masculinity and the marginalisation of alternative masculinities» (Whannel 2002: 64).

Innen fagfeltet sport og medier er det felles enighet om at sport blir forstått som en av de mest maskuline institusjonene i dagens samfunn og en reproduserende og identitetsskapende arena av maskuline identiteter, idealer og verdier (Messner 2002: 66, Dahlén 2008: 464, Connell 1999: 80 & Brookes 2002: 121). Ifølge Connell (1999) bidrar den

sosiobiologiske rammen til å skape et inntrykk av at sport er naturgitt menn, og en arena der den hvite mannen kan få utfolde sin aggressive og voldelige natur.

Man kan kaste et blikk på den sportsjournalistiske stilen for å anskueliggjøre reproduksjonen av en slik voldelig og dramatisk forståelsesramme. I 1989 analyserte Bryne & Wøhni (1993) seks norske regionsaviser og intervjuet en rekke sportsjournalister for å studere det de kalte for den norske sportsjournalistiske stilen. Et særlig kjennemerke ved den sportsjournalistiske stilen var den utbredte bruken av klisjéer. Denne praksisen i norsk sportsjournalistikk blir bekreftet av journalistene selv: «Eit fleirtal av dei åtte sportjournalistane meiner det særleg er bruken av klisjéar som pregar sportsspråket» (Bryne & Wøhni 1993: 32). John Fiske (2010: 293) kommenterer at klisjéer – forstenede metaforer, reproducerer et sett kognitive forståelsesrammer som styrker opp om hegemoniet:

Unlike literature, news stories use metaphors that are so conventional that they have become clichés and their metaphorical nature is consequently unrecognized. A cliché is a piece of discourse that frequently repeated because it bears a particularly close relationship with the dominant ideology.

I sportsjournalistikken henter man ord og uttrykk fra andre tidligere definerte maskuline bruksområder, deriblant militæret (Bryne & Wøhni 1993: 27). Klisjefulle vold- og krigsmetaforer lukker betydningen av at sport skal være en maskulin sfære, voldelig og dramatisk anlagt. Klisjéer kan ha en semiotisk sentraliserende funksjon og bli definerende for innholdet av det hegemoniske idealet. Dette bringer oss over til spørsmålet om hva som konstituerer det hegemoniske maskulinitetsidealet i sporten.

I boka *Taking the Field: Women, Men and Sport* viser Michael A. Messner (2002) til hva som kan konstituere innholdet i det hegemoniske maskulinitetsidealet i vår tid. På oppdrag for interesseorganisasjonen *Children Now* gjorde Michael A. Messner (2002) sammen med kollegaene Darnell Hunt og Michele Dunbar en studie som hadde til hensikt å kartlegge hvilke virkelighetsbilder amerikanske gutter ble møtt med i sportssendinger og reklameinnslag på fjernsynet. De identifiserte til slutt ti tema som danner omrisset av en maskulinitetsformel (the televised sports manhood formula). I grove trekk vil jeg gjengi essensen av de ulike temaene jeg fant mest relevant for denne oppgaven (Messner 2002: 111-123). Her vil jeg gjøre oppmerksom på at Peter Dahlén (2008: 471-472) også har sammenfattet et forkortet sammendrag av de tematiske punktene til Messner. Mitt eget sammendrag vil være bære preg av dette, men med egne modifikasjoner:

- Den hvite stemmen: kommentatorer og andre delaktige i sendingen var som regel hvite menn og ivaretok kontrollen av den autoritære stemmen. I den grad fargede og kvinner i mindre grad ble gitt en selvstendig stemme i sendingen (teksten) ble de marginalisert og lite autoritære. Her vil det være rimelig å legge til at kvinnelige sportsutøvere eller tilskuere i tillegg til å bli *marginalisert*; lav grad av eksponering i media også har en tendens til å bli *seksualisert*; gjort til behagelige objekter og *infantilisert og trivilisert*; en form for umyndiggjøring og latterliggjøring (Dahlén 2008: 474-481).
- Sport blir forstått å være mannens verden i den betydning av at kvinners deltagelse i særdeles liten grad blir gjort til gjenstand for dekning eller diskusjon blant menn.
- Når kvinner først opptrer i sportssendinger blir de ofte fremstilt innenfor stereotype roller: heiende på sin «helt», trofédamen og ofte som et seksuelt objekt – slike stereotypiske roller legitimerer den heterofile legning som hegemonisk og minner publikum på at den konforme «gutteklubben», menn sammen med andre menn, ikke skal forstås som noe marginalisert, men der kvinner kun bryter den konforme mannesonen som bekreftende seksuelle rekvisitter og opprettholdelse av en heterofil forankring.
- Forherligelse av den aggressive mannen: den aggressive mannen blir hyllet for sin fysiske «tøffhet» som vil føre ham til seier. Taperen blir den lite passive og «myke» mannen som ikke har en aggressiv tilnærming til en sportsgren. I reklamer blir «nerden» og den «puslete» gutten forstått som to tapere, men som kan finne lykken – bli menn, om de kjøper de rette produktene eller tjenestene.
- I den generelle sportsdekningen fant gruppen en større vektlegging i dekningen på å fremheve voldelige hendelser: direkte eller i gjentatte repriser av de voldelige sammenstøtene. Kommentatorene lot det skinne igjennom at voldelige sammenstøt var forventet, selvklart og fremstod som en naturlighet innenfor maskuline sportsgrener. Vold ble brukt som «teasers» og man kan antyde at det lå til grunn en voldsforherligelse og en legitimering av menn som biologisk anlagt voldelige. Det ville være fristende å si at voldsforherligelsen utkrystalliserer seg som dét dramatiske punktet for mannlig «bonding». Gutter klemmer ikke, de klapper eller slår hverandre.
- Offervilje blir forstått som noe maskulint. Det knytter seg i all hovedsak til offer av egen kropp for å nå målet, på vegne av seg selv eller laget. Jo, større offeret er, her

viser de til den skadete sportsutøveren som ser risikoen ved å fortsette, men som likevel gjør det. Offerviljen virker konstituerende for den mannlige helten – overvinne frykt, smerte og slå videre fra seg. Den ofrende sportsutøveren blir symbolet på den mannlige helten som ofrer seg for noe større.

- Sport er krig: gruppen fant en gjennomgående bruk av volds- og krigsmetaforer. Dette bekrefter den klisjefulle og diskursivt reproduserende forståelser som forankrer det maskulint hegemoniet.
- Man kan si at et møte med døden blir romantisert. Det som fremstår som irrasjonelle handlinger eller mestringsforsøk for å vinne respekt eller ære, blir sendt i repriser og gitt anledning til å hylle menn med «baller» - et irrasjonelt mot, henimot det dumdristige.

Denne maskulinitetsformelen utgjør ifølge Messner (2002) grunnstrukturen i et hegemonisk narrativ og det man kunne kalle for myten om den maskuline sportsmannen og legitimering. Han finner det interessant at formelen forholder seg veldig stabil over tid: «[...]the televised sports manhood formula provides a remarkably stable and concrete view of masculinity as grounded bravery, risk taking, violence, bodily strength, and heterosexuality» (Messner 2002: 126). Det fysiske aspektet tilskrives en rød tråd gjennom formelen. Det hegemoniske idealet blir forankret etter hvilken grad menn får utløp for eller realisert seg selv gjennom fysisk utfoldelse i en eller annen form.

Flere punkter ved maskulinitetsformelen berører menns fysiske utfoldelse og den medierte representasjonen av fysisk handling der dette tilskrives en kjønnsdistingverende faktor. I essayet «When Bodies Are Weapons – Masculinity and Violence in Sport» skriver Michael A. Messner (2007: 93): «But it is not simply the bonding among men and the separation from women, but the *physicality* of the activity, that gives sport its salience in gender relations». Slik vil det hegemoniske maskulinitetsidealet som i stor grad er tuftet på fysisk aktivitet kunne legitimere aggresjon, styrke og vold som utpreget maskuline egenskaper (ibid.). Dette er ytterst relevant i forhold til sjakkporten og posisjoneringen av sjakkspilleren i henhold til det fysiske forankrede maskulinitetsidealet. Under et sjakkparti har spillerne minimalt med fysisk kontakt seg imellom, og den fysiske utfoldelsen er redusert til et minimum og strekker seg til flytting av sjakkbrikker og å slå på tidsuret. Fraværet av fysisk vold kunne alene tilsi at sjakkspilleren representerer en marginalisert maskulin posisjon. For Messner (2007: 94) påpeker at fysisk vold også virker hegemonisk differensierende og marginaliserende i forhold til kvinner, men like viktig, mellom de interne maskuline

prosjektene (subordinerte, marginaliserte og underordnede). Her kan man antyde fra et analytisk strukturelt perspektiv at det skulle tilsi at sjakkspilleren vil kunne bli posisjonert i en noe marginalisert posisjon sammenlignet med den fysiske aggressive mannen man finner i for eksempel ulike typer kampsport.

Sport som maskulint differensierende mellom menn henter seg ifølge Garry Whannel (2002) fra det 19. århundret. På kostskolene i England hadde man på denne tiden rekonstruert og på nytt tatt i bruk en gresk idealisme. Den pedagogiske opplæring siktet seg inn på å styrke en harmoni mellom sjel og kropp. Sigmund Loland (2002: 39) beskriver det antikke kroppssynet på følgende måte: «Ensidig stillesittende, intellektuell virksomhet ble for eksempel betraktet som like uheldig som ensidig kroppsdyrking. Mennesket burde utvikle alle sider av ved seg selv og slik bli et mikrokosmos, et harmonisk system i miniatyr.» Samtidig ble det fysiske motet og den fysiske sportsmannen forherliget i samtidens litteratur og snart oppstod det et kulturelt skille mellom «the sporting Philistine» - fysiske aktive mannen forstått som utøvende av det hegemoniske mannsidealet og «the non-sporting aesthete» - den intellektuelt orienterte mannen som ble posisjonert i en marginalisert mannsposisjon og gitt betydning som sensibel/skjør. Det greske idealet ble tilsidesatt og man ble vitne til en oppstandelse av «the cult of athleticism» (Whannel 2002: 65). Whannel skriver at dette internt differensierende skillet mellom to ulike maskuline prosjekter har preget generasjoner: «[...]anti-intellectual philistinism that served to oppress generations of boys not drawn to the sporting field» (ibid.). Her vil det være rom for å tro at dette skillet også gjør seg gjeldende for å forstå mannen utenfor sporten. Eksempelvis i yrkeslivet og forskjellen mellom fysiske og ikke-fysiske yrker.

Sjakkspilleren vil kunne representere den sensible mannen i henhold til et slikt kulturelt skille og være en medvirkende årsak bak allmenne stereotypier av sjakknerden som den passive, usunne og sensible mannen. Dette er et aspekt representanter fra sjakkporten selv har ironisert over, deriblant sjakkspaltisten Thomas Robertsen i papiravisen *Tromsø*: «Ja, sjakkspilleren er stereotypen med potteklipp som synes fotball og kontaktsport er komplett uinteressant, nærmest vulgært, og som synes det er praktisk å bruke en skive brunost som bokmerke» (Robertsen 2013). I tråd med dette skillet ville man kunne tilskrive den allmenne stereotypien av sjakkporten som tilhold for sensible eller «nerdete» menn.

Nå har graden av fysisk utfoldelse også virket konstruerende bak et kjønnsstereotypisk skille mellom såkalte «maskuline» og «feminine» sportsgrener (Brookes 2002: 129). Det blir likevel feil å tilskrive sjakkporten status som en feminin sportsgren på bakgrunn av fraværet av fysisk utfoldelse i konkurransesituasjonen. For det første simulerer man i sjakk en

slagplass og krigen mellom to hærer. Det militære domene har blitt kulturelt forstått å være utpreget voldelig og maskulint. I tillegg er sjakken veldig mannsdominert, men spillets voldelige karakter kan ikke alene legitimere fraværet av kvinnelige elitespillere i sjakk. Kultursosiolog Kjetil Rolness (2013) redegjør i kommentaren: «Hvor er dronninga i sjakk?» for at det ikke ligger til grunn noen biologiske disposisjoner som skulle tilsi at menn er bedre enn kvinner i sjakk. Istedenfor argumenterer Rolness ved å vise til kulturelle stigma og forskning som tilsier at kvinner er mindre interessert i å konkurrere og ta risiko ved å jobbe hardt mot et ensidig mål – «nerdens mål», og gi avkall på alt annet. Han beskriver sjakk for å være en psykologisk brutal sport og at denne resultatorienterte og «harde» kulturen har virket distanserende for kvinnelige deltakelse. Rolness viser til konkrete tall fra Scrabble-turneringer der den kvinnelige andelen ble redusert til 5% etter innledende kvalifiseringsrunder. Det virker som en generell femprosent-regel. Han mener likheten mellom sjakk og scrabble gjør dette til en relevant observasjon for å beskrive hvordan den kvinnelige deltakelsen stuper ned til 5 % på elitenivå. Per dags dato (14. mai 2014) var det registrert 2408 norske sjakkspillere på ratinglisten til FIDE, der fordelingen mellom kjønnene fordelte seg slik, 2289 mannlige spillere (95,05 %) og 119 kvinnelige spillere (4,94 %). Tallene støtter opp om tidligere forskning.

Samtidig med at sjakkmiljøet på elitenivå er preget av menn har enkelte mannlige sjakkspillere ytret seg om at kvinners natur heller ikke hjulpet på at profilerte sjakkspillere som for eksempel Garry Kasparov har ytret seg i media om at kvinner av naturen ikke er predisponert for å bli gode sjakkspillere.

I analysen vil jeg studere posisjoneringen av Carlsen i forhold til den kulturelle forståelsen av menn i form av fysisk utfoldelse og legitimering av mannens som aggressiv, kraftfull og voldelig. På bakgrunn av dette vil det gi rom for meg å kunne antyde hvorvidt representasjonene av Carlsen i VG posisjonerer ham innenfor eller gir betydning til ham som mann i henhold til de tematiske kriteriene som utgjør maskulinitetsformelen.

3.4.3.2 Geopolitisk diskurs

John Fiske (2010) viste til homogenisering som et aspekt ved den sosiale makten. Gjennom medierte representasjoner av sportshelten mener blant annet Peter Dahlén (2008) at helten

ofte blir tillagt en homogeniserende symbolverdi. Sporten har blitt et domene for nasjonal selvhvedelse:

Den moderna tävlingsidrotten har med andra ord aldrig varit fri från vare sig politik eller ideologi. Tvärtom. Den har alltid varit genomsyrad av realpolitiska och ideologiske intressen. Att idrotten skulle stå utanför politiken och vara befriad från ideologi är idrottsrörelsens egen, grandiosa myt (Dahlén 2008: 425).

For å kunne svare på hvem *vi* er og dermed hvem *de* andre er kan sportshelten bli konstruert i media som symbolet for et samlet fellesskap på tvers av heterogene forskjeller. Myten om sportshelten vil kunne kamuflere latente binære opposisjoner: indre motsetninger mellom by/land, nord/sør, lavkultur/høykultur etc. En slik myte kan man begripeliggjøre ved å henvise til Benedict Andersons (1996) begrep om det «forestilte fellesskap». Det nasjonale prosjektet kan relateres til en større legitimeringsmyte om forståelsen av folket som en homogen størrelse. Representasjonen av Magnus Carlsen i VG vil kunne analyseres etter i hvilken grad han blir gitt en slik mytisk symbolverdi. Her vil jeg vektlegge at bruken av begrepet nasjonalitet i dette kapittelet sikter et geografisk område som blir tilskrevet en kulturell tilhørighet publikum kan identifisere seg med, og ikke nødvendigvis bare identifikasjon med en bestemt «norskhet». I sportsjournalistikken blir slike nasjonale myter i all hovedsak strukturert etter stereotypier.

I artikkelen «Mapping the Mythical: A Geopolitics of National Sporting Stereotypes» studerer Hugh O'Donnell (1994) representasjonen av nasjonale stereotypier i media og nettverket mellom slike diskurser i et makroperspektiv. O' Donnell (1994: 346) definerer en stereotypi etter et kognitivt aspekt der stereotypien blir sett på som en diskursiv modell. Stereotypier kan konstruere virkelighetsbilder basert på «forventede» eller fordomsfulle» betydninger av en nasjon som skal kunne legitimere eksempelvis hvorfor utfallet av sportslige konkurranser ble som de ble. Han finner en sammenheng mellom reproduksjoner av forholdsvis stabile stereotypier i media, og da særlig i sportsjournalistikken, for opprettholdende av historiske og geopolitiske maktstrukturer der stereotypiene til siste instans mytisk formidler i hvilken grad nasjonen som et kollektiv er skikket (fysisk og intellektuelt) til produksjon og økonomisk vekst – utvikling (development (i-land)) eller uskikket til å skape økonomisk vekst (underdevelopment (u-land)). O'Donnell mener dette er noe alle stereotypier i deler i et makroperspektiv og realiteten søker å forklare på en mytisk

måte (ibid: 356). Stereotypier relateres således til sosial kategorisering av sosiale identiteter og tar form av å være ideologisk operasjonelle av natur – mytiske:

Sport is now also deeply commercialized, and, as just another form of commercial enterprise, it functions on an international level as a site in which advanced countries can and must act their preferred myths through self- and other-stereotypes, and celebrate those qualities which, in their own eyes, make them more modern, more advanced, in short *superior* (O'Donnell 1994: 353).

Stereotypier vil således inngå i et større kulturelt arbeidet ved å kunne konseptualisere og skape orden i en fragmentert og globalisert verden. I artikkelen «The 'Nordic Latinos' meet the 'Mountain Primates': the press coverage of football matches between Norway and Denmark, 2002 and 2003» tar Peter Dahlén (2009) i bruk de to analytiske begrepene til Blain, Boyle & O'Donnell (1993, referert i Dahlén 2009: 354) «autotypification» og «heterotypification» som viser til to typer av operasjonelle og konseptuelle stereotypier.

Heterotypification: selvdefinerende stereotypier, ønskede oppfatninger av karakteristikk ved egen nasjon og folket som bor der. Det jeg på norsk vil kalle for *innadrettede* stereotypier. O'Donnell (1994) bemerker at nasjonens stereotype oppfattelse av seg selv sjelden samsvarer med de makrostrukturelle – andre nasjoners oppfattelse av den respektive nasjonen.

Autotypifikasjon: Slike stereotypier tar form av å reprodusere universelle fordommer av en bestemt nasjon, område, befolkning etc. Disse blir delt av flere nasjoner og forholder seg overraskende nokså stabile over tid. Jeg vil kalle slike stereotypier for *utadrettede*. Slike stereotypier gjør krav på å uttrykke en oppfatning av at flere nasjoner deler det samme synet. O'Donnell (1994: 347) skriver at i europeiske media blir skandinaver gitt betydning av å være kjølige og rasjonelle, og forstått negativt: ordknapp, innesluttet, lite dynamisk og knapp på det å uttrykke følelser.

Som en kuriositet tar jeg med et eksempel på en utadrettet stereotypi fra boken *Sjakk!: historikk, teori og strategi* til Olaf Barda (1957). Her blir raseskille brukt for å gi betydning for hvem som skikket seg til å bli god til eller å ha glede av sjakk: «Sjakken har nådd sin største utbredelse og sin høyeste form blant de slaviske og germanske folkeslag, mens de romanske folk derimot stort sett må sies å ha mindre interesse og begavelse for spillet» (Barda 1957: 248).

I sin artikkel har O'Donnell (1994) kategorisert stereotypiene av de ulike områdene i Europa og til dels Afrika og Sør-Amerika etter en sør-sentrum-nord-akse, der sentrum og nord (i all hovedsak vestlige orienterte land) blir satt til å representere eller inneha en form for hegemoni – «superior». O'Donnell bemerker at ett studie av stereotyper innenfor et makroperspektiv må ta hensyn til historiske fakta.

I henhold til sjakksporsportens historie vil det være rimelig å bekrefte at de utadrettede stereotypiene forholder seg til en vest/øst akse, i motsetning til en sør/nord-akse man finner i deknningen av blant annet fotball (Dahlén 2009). Her må det bemerkes at denne vest/øst-aksen gir betydning sett i fra et vestlig perspektiv. Bakgrunnen for en slik akse henter seg fra østeuropeernes dominans innen internasjonal sjakk over en lengre periode, og da særlig under den Sovjetiske perioden. Sjakk inngikk etter hvert som en del av det geopolitiske kappløpet mellom USA og Sovjetunionen og en ideologisk kamp mellom to virkelighetsbilder: kapitalisme og kommunisme. Det nådde sitt klimaks i 1972 da den amerikanske sjakkspilleren Bobby (Robert) Fischer skulle møte sovjeteren Boris Spasskij til VM-kamp i Reykjavik. Som med kappløpet om å komme først til månen, handlet det etter hvert om hvilke ideologier som var best egnet til å produsere intellektuelle vinderskaller. Det lå også en ekstra symbolverdi i at sjakk simulerer slagmark og således hvem som innehar disse krigsstrategiske egenskapene. I vestlige medier ble kampen framstilt som kampen mellom den frittenkende individualisten Bobby Fischer, representanten for den «the american dream» i møte med det evigvinnende og kalkulerende sovjetiske kollektivet, med teoretikeren Boris Spasskij som marionettfigur for denne sovjetiske sjakkskolen. Da Bobby Fischer vant VM-kampen ble han en internasjonal kjendis (Garbus 2011). Daværende utenriksminister Henry Kissinger var svært delaktig i den kronglete prosessen med å få Fischer til å delta og dessuten fullføre turneringen:

Secretary of State Henry Kissinger twice appealed to him to continue the match on patriotic grounds, and President Nixon praised him for his fighting qualities. After he had won, his success was endorsed by other public figures as a triumph for the individual against Russian 'chess machine', a sort of vindication of western values (Eales 2002: 189).

Sjakkhistoriker Richard Eales poengterer her noe av de geopolitiske betydningene denne kampen ble tilskrevet blant politikere seg i mellom og uttrykk for sportens rolle i et geopolitisk kappløp mellom de ideologiske blokkene. Etersom den politiske konflikten, «den kalde krigen», har blitt utdatert til Sovjetunionens fall vil det være interessant å studere i

hvilken grad Magnus Carlsens medierte posisjon blir gjort forståelig og reproduisert innenfor denne vest/øst-aksen som er med på å forankre et todelt virkelighetsbilde.

O'Donnell skriver (1994: 359): «In extreme cases a single word can suffice to trigger not only an entire stereotype but also (at least elements of) the macro-discourse in the reader's mind.» I mitt tilfelle vil jeg i analysen av den geopolitiske diskursen blant annet tolke «Bobby Fischer» som et intertekstuell, kall det et «triggertegn», som alene kan kunne gi betydning og reinkarnere en todelt verdensforståelse og posisjonere Carlsen i henhold til en historisk epoke.

3.4.3.3 Kommersiell diskurs

I kapittelet «2.3 Sjakk som 'kitsch'» ble det gjort rede for sjakkens plass innenfor et sport-mediekompleks (Helland 2003). I fra et kommersielt perspektiv vil det være interessant å studere Magnus Carlsens kulturelle posisjon innenfor denne komplekse kulturindustrien, særlig med tanke på at han selv stod modell for det nederlandske klesmerket G-Star Raw i 2010. I boka *Power Play: Sport, the Media, and Popular Culture* skriver Boyle & Haynes (2009: 87): «Perhaps the most important aspect of media sports is the centrality of the star and the cult of celebrity that generates the contemporary fascination with the men and women who reach the pinnacle of their sport.» I perioden 2009-2010 var Carlsen i ferd med å nå toppen av internasjonal sjakk. I den anledning vil det være hensiktsmessig å trekke fram to skjematisk forståelsesrammer Boyle & Haynes mener media tar i bruk når de iscenesetter betydningen av en sportskjendis karriere, «the rise of fame». De skiller mellom to mytiske forståelsesrammer medier operer, som står i relasjon til hvor etablert den enkelte sportskjendisen har blitt innenfor sin sportsgren, mellom «nykommeren» (new prodigious) eller det jeg vil kalle for «den etablerte kjendis»:

Når media dekker «nykommeren» blir det ofte tatt i bruk en romantisk ladet forståelsesramme. Nykommere blir iscenesatt som ren i betydning av å være naiv – uberørt. Sakene fokuserer på den store fremtiden til talentet og hvordan dette kan foredles, formes og blir samtidig sammenlignet med tidligere helter. Gleden ved sporten blir gjenstand for fokus: humor, temperament og selvrealisering.

«Den etablerte kjendis» blir representert som motsats og gjort forståelig innenfor en kommersiell forståelsesramme. Naiviteten er byttet ut med kommersiell kynisme. Sakene omhandler i større grad penger, grådighet, korrupsjon og juks. Sportskjendisen blir evaluert som representant for en større industri. Sporten for egen selvrealisering blir satt i bakgrunnen

til fordel for kjendisens tiltenkte kommersielle status og arbeidet med å tjene penger/arbeide med sporten man samtidig representerer (Boyle & Haynes 2009: 88). Av Carlsens historiske biografi kunne man tilsi at han i denne perioden befant seg et sted imellom, på veien fra det naive «vidunderbarnet» han ofte ble referert til og mot å bli forstått som et kommersielt maskulint kulturprodukt.

I en slik teoretisk kontekst blir det nødvendig å forstå sportsutøveren som et produkt, en kjendis som utøveren selv, mediene og kommersielle aktører mener innehar en markedsverdi. Boyle & Haynes (2009) sikter til medierte konstruksjoner av kjendiser som uttrykk for «commodification» (kommodifisering). Av dette forstår man sportsutøveren som et produkt som kan fylles med betydning. Her vil det være relevant å koble sportsutøverens markedsverdi til begrepet merkevare (brand(ing)). I ytterste instans kan man forstå merkevare som en fortettet stereotypi: «Brands are form of immaterial capital; a form of ‘crystallized knowledge’» (Gorz 2003, referert i Arvidsson 2007: 7). Arvidsson nyanserer merkevarebegrepet ved å støtte seg på ulike teoretikere deriblant Celia Lury, og skriver følgende: «What brand owners own is a particular predetermined frame of action, a particular relation between ‘action and semiosis’, between what consumers do and what their actions mean to them» (Lury, 1999,2004, referert i Arvidsson 2007: 8). Å kjøpe en bestemt merkevare kan distingvere deg fra andre i samfunnet, som symbol for sosial eller kulturell tilhørighet; alder, kjønn, klasse, subkultur, politisk fløy etc. Å kjøpe produkter blir gjort til en semiotisk handling. Like essensielt blir det å fylle merkevaren med sosial betydning. I fra et slikt semiotisk perspektiv blir det interessant å studere hvilken betydning merkevaren «Magnus Carlsen» blir fylt med.

I den anledning vil kommersielle aktører kunne benytte seg av sportskjendisens medierte betydning. Ved å vise til P. David Marshall (2001: 57) kan man knytte kjendisenes immaterielle og abstrakte betydning til et produktivt maktbegrep og kjendisen forstått som et språklig tegn: «Celebrity signs represent personalities - more specifically, personalities that are given heightened cultural significance within the social world.» Hvordan blir Carlsen representert i media og hvordan betydningsdannelsen av ham overføres til ham forstått som en abstrakt merkevare? I et metaforisk ordelag kunne man si at sportskjendisen representerer en mediert reklameplakat. Her vil det være viktig å skille mellom reklameplassen anaøog forståelse - sportsdraktens (sjakkspillernes kitschige sportsdrakter – dressen) plass for merker og logoer fra ulike sponsorer, og til forskjell fra den abstrakte og immaterielle merkevareverdien til sportskjendisen som semiotisk tegn: hvilken moral, verdier, livsstil, type helterolle etc., han eller hun blir tillagt i media og som kommersielle aktører kan bruke som

ressurs og knytte til sine egne «brands». Jeg må derfor skille mellom Carlsen som sponset av firmaer og modell for merkenavn i analysen.

Sportskjendiser har blitt en ettertraktet gruppe individer som blir brukt i kommersielle reklamekampanjer, eksempelvis Michael Jordans «Air» Nike. Her vet vi allerede at G-Star Raw fikk Carlsen til å stå modell for dem. På deres egne hjemmesider får man et innblikk innholdet bak deres merkevare eller konsept og hva de vil bli forbundet med og profilert etter. De tilbyr luksuriøs denim for gatebruk og gjør deg innehaver av en «street level edge» - representerer det ukonvensjonelle, det på kanten eller en form for råskap. De skriver selv at vil presentere denim i et nytt lys (G-Star Raw 2014). De veksler mellom det «sofistikerte» og det rene håndverket – man kan si mellom to tradisjoner og livsforhold: aristokrati og arbeiderklasse. Denim har konnotert arbeiderklasse, mannen i arbeid, og hverdag. G-Star foreslår nærmest å gjøre hverdagen sofistisert på en ukonvensjonell måte.

I et helhetlig bilde blir den medierte kjendisen forstått å være på jobb hele dagen. Negativ omtale vil kunne skape problemer for den medierte troverdigheten sponsorer og merkevarer har investert kapital i. I denne prosessen spiller media en særskilt rolle i det Whannel (referert i Boyle & Haynes 2009: 89) kaller for det «vortextual effect» – medierte spiraleffekten: den alltid pågående strømmen av innblikk (intime, personorienterte og sensasjonelle se; kap. 3.4.1.1) vi blir tilbudt av kjendisens liv som styrker eller trekker ned forståelsen vår av vedkommende og representant for en abstrakt markedsverdi. Det skinner igjennom at en slik spiraleffekt kan virke populariserende i form av at økt medieomtale blir gitt sportsutøveren og oppfattelsen av vedkommende som kjendis og innehaver av en større kulturell status.

Den medierte Carlsen inngår selv i en slik spiral. Marshall (2001: x) tilskriver på lang vei den medierte kjendisen en sekulær posisjon i samfunnet som tidligere var forbeholdt kongelige og religiøse figurer: «Celebrity status also confers on the person a certain discursive power: within society, the celebrity is a voice above others, a voice that is channeled into media systems as being legitimately significant.» Marshall (2001: 4) mener denne individentsentreringen speiler to diskurser som er tvinnert sammen og som reproducerer demokratiske og kapitalistiske ideal i samfunnet. Jeg vil forholde meg til Marshalls utsagn som et hypotetisk perspektiv. Å tjene penger blir gjort til en verdi i seg selv. Her ligger det en hypotese om at kjendiser blir tilskrevet deres status etter graden av kommersiell suksess. I den anledning vil man kunne antyde at en slik suksess vil virke konstituerende for helteidealet. Vi måler sportslig suksess etter sportkjendisens grad av inntjening og plass innenfor et sport-mediekompleks: sponsorinntekter, prispenger og medieinteresse. I en slik hypotese vil det

være nødvendig å studere hvorvidt representasjonen av Carlsen styrker opp om Marshalls forståelse av en slik kommersiell individsentrering i media.

4. Analyse

I denne delen studerer jeg hver enkelt analytisk diskurs separat. Det er først i avslutningskapittelet jeg vil trekke interseksjonelle koblinger mellom de ulike diskursene.

4.1 Kjønnsdiskurs:

I dette kapitlet retter jeg søkelyset mot en kjønnsdiskurs som forankrer sjakkporten og Carlsen til et hegemonisk maskulint sentrum. Dette virkelighetsbildet blir gitt betydning ved hjelp av ulike språklige konstruksjoner som fremmer betydningen av sjakk forstått som en fysisk idrett og en form for utholdenhetsidrett. Samtidig styrker representasjonen av Carlsen i VG en forankring av ham som en ytterst machoorientert skikkelse. Representasjonen av hans omgang med andre kvinner på og utenfor konkurransesituasjonen blir gjort forståelig innenfor denne diskursen som en legitimering av den medierte Carlsens heterofile legning. Kvinnene han møter blir også posisjonert i henhold til et maskulint hegemoni, vekselvis som heiende, trofé dame eller som mytisk forlokkende. Først vil jeg belyse dette ved å se nærmere på hvordan man visuelt har konstruert rammene for å forstå sjakk som en fysisk duell.

4.1.1 Den klassiske duellen – kropp mot kropp

Av de bildene jeg har sett på innenfor analyseperioden har jeg lagt merke til at det råder en viss konvensjonell måte å framstille selve spillsituasjonen i sjakk på rent visuelt. En slik framstilling går i hvert fall tilbake til 1800-tallet. Ta for eksempel maleriet *The Chess Players* fra 1876 av Thomas Eakins (Torchia 1991) der man får se to menn spille sjakk avbildet i profil:

Fig. 1. Thomas Eakins, *The Chess Players*, New York, 1876. Oil on wood; H. 11 $\frac{3}{4}$ ", W. 16 $\frac{3}{4}$ ". (The Metropolitan Museum of Art, gift of the artist, 1881.)

Robert Wilson Torchia (1991: 269) beskriver om hvilket uttrykk bildet kan ha for betrakteren: «The viewer is conscious of witnessing the climax of a monumental struggle between two powerful intellects». Torchia kommenterer videre hvordan kroppsspråket blir gjenstand for evaluering. Motivet for maleriet til Eakins var selve spillsituasjonen. Det representerer sjakkens sportslige øyeblikk og tilbyr leseren en nærhet til selve konkurransesituasjonen. Jeg vil videre referer til dette motivet som *det klassiske sjakkmotivet*. Carlsen har blitt avbildet innenfor et slikt motiv i VG på ulikt. Ved å bruke ulike vinkler: tatt i profil eller på skrå, og på ulik avstand gir det rom for å gi ulike betydninger. Fellesnevneren for avbildningen av det klassiske sjakkmotivet er at det som regel blir tatt i et frontalperspektiv. De ulike billedmessige konstruksjonene kan påvirke betydningsdannelsen: iscenesettelsen av utøvernes innbyrdes styrkeforhold og forståelsen av sjakk som en kroppsliggjort sport.

I artikkelen «Langt steg mot VM-plass» (Strøm 2009d) ble det trykket et bilde fra sjakkturneringen *Nanjing Pearl Spring Chess Tournament* i Kina. Dette vil i det videre stå som hovedeksemplet på det klassiske sjakkmotivet tatt i profil. Bildesnippet rammer inn to menn som sitter på hver sin stol med et bord mellom seg. På bordet finner man et sjakkbrett, to flasker, et glass, notatblokker med tilhørende penn, et tidsur og en vimpel med to flagg. Mennene er avbildet i front og profil. Slik blir kroppene deres eksponert for leseren fra topp til tå.

Valget av perspektiv har betydning for representasjonen av sjakkspilleren og konstruksjonen av en bestemt virkelighetsforståelse som styrker forståelsen av sjakk som en fysisk sportsgren. Dette lar seg best anskueliggjøre om man foretar en permutasjonstest. Om man forestiller seg at bildet hadde vært tatt i fugleperspektiv ville leseren blitt tilbudt å evaluere brikkenes posisjon og ikke sjakkspillernes kropper og kroppsspråk. I de daglige

FAKSIMILE 1: (Strøm 2009d)

formasjoner. Sjakkeksperter eller fotballkommentatoren har den samme funksjonen der de fortløpende bemerker taktiske avgjørelser i nåtid og fortid. Det samme fugleperspektivet leder leseren mot å fokusere på spillet for spilllets egen skyld: hvordan brikkene står plassert (taktikk) og ta dette som en indikasjon for et angitt styrkeforhold mellom spillerne på et gitt tidspunkt (strategisk evaluering). I sjakk kreves det en del forhåndskunnskap for at leseren skal kunne få utbytte av bilder tatt i fugleperspektiv. Hvorfor se brikkene om man ikke skjønner hva som foregår på brettet?

De fleste bildene i analyse materialet som har et klassisk sjakkmotiv er tatt i et frontalt perspektiv, der vi er på høyde med spillerne, og noe vi får se i Faksimile 1. Sjakkbrettet finner en annen funksjon innenfor et slikt perspektiv. Det indikerer kun motivet for handlingen og iscenesetter en scene: 'Her skal det spilles sjakk eller her spiller man sjakk'. Dette er et gjennomgående tema i de fleste bildene tatt av Carlsen i konkurransesituasjoner. Sjakkbrettet indikerer mer enn det motiverer leseren til å tyde brikkenes posisjon. I motsetning til motivet hypotetisk tatt i et fugleperspektiv blir man i det reelle artikkelbildet representert for en duell mellom to menneskropper. Sjakken blir individualisert og blikket rettet mot kroppene som utfører trekkene, noe henimot en kroppsfiksering av sjakken, der man i et fugleperspektiv

sjakkspaltene bruker man et slikt perspektiv i den grafiske gjengivelsen av en konkret sjakkstilling. Slik kan sjakkspaltisten illustrere for leseren brikkenes posisjon og spaltisten kan på sin side kommentere, diskutere og evaluere spillernes disposisjon og selv forklare hvorfor man fikk en vinner, taper eller et parti med remis. Man kan si at et fugleperspektiv tilrettelegger for et virkelighetsbilde der spillernes kognitive kapasitet blir synliggjort gjennom brikkenes plassering. Valgene de gjør blir symbolisert gjennom brikkene og deres flyttemønster. En lignende gjengivelse av et spill i fugleperspektiv finner man i deknningen av fotballkamper. Fotballspillerne kan bli forstått som brikker løpende rundt på matta i ulike

ville kunne evaluere spillet blir man i Faksimile 1 ledet mot å studere og dømme kroppsspråket til Magnus Carlsen og Veselin Topalov: Hvordan sitter de? Hvilke type blikk sender de til hverandre? Hvorfor bøyer Topalov seg over bordet? Prøver Carlsen å virke avslappet? Hva kan dette fortelle oss? Svaret på de enkelte spørsmålene bunner ut i et ønske om at kroppsspråket til den enkelte skulle kunne avsløre noe om den enkeltes form, psykologiske overtak eller lignende. Den abstrakte duellen mellom to hjerner som vi ikke kan se blir kroppsliggjort innenfor dette bildeperspektivet.

Ved å benytte dette bildet unngår VG å fremmedgjøre Carlsen og sjakkporten. Man tilbyr leseren å se spillet som en duell mellom to mannskropper. Sjakken blir satt innenfor en forenklet forståelsesramme, og dette kan tolkes som en folkeligjøring av sjakken. Å identifisere seg med en duell mellom to kropper er vesentlig besparende eller gjort lettere tilgjengelig for de med mindre sjakkunnskap. Scenen som er avbildet kan uttrykke nærhet til hendelsen, evaluering av kroppsspråket og som gir en økt intimisering. Dette er noe som preger den medierte framstillingen av sportsutøvere i sportsjournalistikken (Roksvold 1993, Whannel 2002). Kroppsspråk er kulturelt forankret og noe vi benytter oss av hver dag for å gjøre oss forstått. Slik kan man som leser delta aktivt i en større evaluering av kroppsspråket i dette bildet.

Duellen som et strategisk konsept viker for den kroppslige betydningen. Det er ikke lenger brikkene som slår mot hverandre, men kroppene. En større visuell kroppsfikseringen støtter opp om kommentaren til Kjetil Rolness (2013) om sjakken forstått som en psykologisk brutal sport. Bildet gir liv til en forståelse av sjakkroppen som et psykologisk våpen. Kroppen blir gjort til en ressurs, et middel for suksess ved sjakkbrettet eller som Messner (2007) benevner det i sitt essay med tittelen «When Bodies Are Weapons». I et slikt perspektiv blir det opp til leseren å avgjøre hvordan spillerne oppfører seg, deres kroppsholdning, blikk, bevegelsesmønster, hva de drikker, dobesøk også videre. Bildet i Faksimile 1 åpner for at leseren skal ta del i denne prosessen og gjøre bruk av en fysisk orientert forståelsesramme.

Jeg vil komme med et supplerende eksempel fra sjakk sendt direkte på fjernsyn. Under sjakksendingene fra VM '13 på NRK tok man for eksempel opp i studio hvorvidt bevegelsesmønsteret til Carlsen, det å gå til og fra bordet, kunne påvirke motstanderens spill i negativ forstand og virke stressende for Anand, og direkte avgjørende for utfallet av partiet. Man kan si at kroppen har blitt gitt en viss symbolsk verdi, enten i form av noe henimot overtro eller forstått som ledd i et psykologisk spill – alt avgjørende for utfallet av partiet.

Jeg nevnte tidligere at det samme motivet, spillsituasjonen i sjakk, har blitt avbildet i en annen vinkel og da som regel på skrå:

FAKSIMILE 2: (Brenne & Strøm 2010a)

Motivet for bildet er det samme, men vinkelen konstruerer rammene for en annen iscenesettelse av spillernes innbyrdes styrkeforhold. I Faksimile 1 ble både Topalov og Carlsen gitt like stor plass innenfor bildesnippet. De delte rommet i to. På det konnotative betydningsnivået kunne denne visuelle delelinjen svare til den «rene» og således «jevnbyrdige» duellen mellom de to. I Faksimile 2 ser man at

Carlsen blir gitt et større fokus ved å avbilde ham forfra og Viswanathan Anand bakfra. Vi får se Carlsen forfra, evaluere hvordan han kikker bort på motspilleren og den tidligere verdensmesteren i sjakk. Vi får ikke se Anands respons på blikket til Carlsen. Det vil være rimelig å konstatere at Anand blir iscenesatt som den «ansiktsløse» i denne duellen, og satt til å representere mannen uten kroppsspråk – uten evne til å gjengjelde den psykologiske motstanden han møter, og således posisjonert som den noe underdanige i forhold til sin motstander, den psykisk voldsutøvende Carlsen. Dette bildeeksempelet var ment for å illustrere noe av de latente konstruksjonene i bildets struktur som kan skape dramatik og samtidig angi betydning av at det skal foreligge et ujevnt styrkeforhold mellom konkurrentene. Hovedpoenget bak denne visuelle analysen er å understreke hvordan ulike bildeperspektiv trekker på ulike virkelighetsbilder og tilbyr ulik forståelse av sjakkporten og spillerne.

4.1.2 Sjakk som en fysisk krevende utholdenhetsidrett:

Sjakkdebatten kretser blant annet rundt graden av fysisk utfoldelse. Rogvin (2010) dokumenterte som tidligere nevnt, i sin masteroppgave at i et nummer av *Dagbladet Sportmagasinet* ble det konstruert rom for en framstilling av sjakk og Carlsen som noe fysisk ladet og således maskulint. Fra mitt eget analysemateriale har jeg funnet flere konkrete eksempler på språklige konstruksjoner som forankrer en oppfatning av sjakk som en fysisk krevende idrett av typen utholdenhetsidrett. Denne diskursive forståelsen av sjakken er med å gjøre sjakken mer kroppslig og «normal» i henhold til NIFs konvensjonelle definisjon av et idrettsbegrep.

VG gjør for eksempel bruk av tegnet 'hvile' i artikkeloverskriften: «CARLSEN SKAL HA MER HVILE» (Strøm 2009m). I den påfølgende ingressen blir tegnet 'hvile' byttet ut med det fysiologiske termen 'restitusjon': «Magnus Carlsen (19) kommer til å bruke mer tid til restitusjon og trening neste år. I går ble det remis i London-turneringen.» Tegn som «hvile», «trening» og «restitusjon» blir ofte brukt innen sportsjournalistikk som dekker såkalte konvensjonelle idrettsgrener. Disse tegnene tilbyr leseren å oppfatte Carlsen som en atlet. Restitusjon har lenge vært anvendt som et distingverende tegn innen fysiologien og viser til fornyelsen av organer som avslites (Åbro 2009). Innen fysiske sportsgrener (for eksempel vektløfting, langrenn etc.) er det avgjørende å kunne restituere seg. Ikke bare for å gjenvinne muskelmasse, men også for å øke den, bli bedre og mer konkurransedyktig. Tegn som «trening» og «restitusjon» danner en diskursiv formasjon som framstiller bildet av å bygge sjakkroppen eller i hvert fall å la kroppen hvile fysisk.

Man bør heller ikke undergrave den fagterminologiske betydningen av begrepet restitusjon. Profesjonelle idrettsutøvere trener og restituerer seg på tvers av sportsgrenene de tilhører. Bruken av disse begrepene om Carlsen posisjonerer ham som en dedikert sportsutøver som profesjonaliserer seg på lik linje med de «normale» sportsutøverne. I en slik kontekst fremstår ikke lenger sjakk som et spill eller en lek, noe som kunne bli gjenstand for en større trivialisering; sjakk er bare lek og moro, men derimot forstått som en alvorspreget geskjeft hvor man bruker all tid på å restituere seg og trene for å bli best.

Dette fysiske aspektet fremheves også i brødteksten: «At sjakk kan være slitsomt, viste gårsdagens kamp mellom Magnus Carlsen og briten David Howell med all mulig tydelighet. Den varte i seks og en halv time.» I dette tilfellet blir sjakk gitt betydning i rammene av å være en utholdenhetssport. Faren Henrik Carlsen blir blant annet referert på at man bør legge inn flere «'treningsøkter'» året som skulle komme. Dette er et tegn som tidligere nesten utelukkende har vist til den fysiske aktive sportsutøveren. I denne artikkelen blir det å spille sjakk forstått som noe utmattende før, under og etter turneringer, og en sport som krever trening og restitusjon for å kunne bli bedre. Slik konnoteres inntrykket av en ytterst utholdende Carlsen som bruker krefter og energi på å hale i land seiere ved sjakkbrettet. Han vant over Howell grunnet sin utholdende styrke. Slik trekker man sjakk inn under en fysisk diskurs, en sentralisering, ved å forsterke dets fysiske domene og plass innenfor et hegemonisk maskulint ideal man finner i «the cult of athleticism» (Whannel 2002: 65).

I artikkelen «Vil ikke skyldes på modelljobb» (Skjærli 2010) blir Carlsen iscenesatt innenfor den samme diskursen. VG sikter til at modelljobben for G-Star Raw kunne ha påført Carlsen for mye arbeid. På dette tidspunktet hadde Carlsen falt på verdensrankingen, og

daværende landslagstrener Peter Heine Nielsen beskrev det som en «'alvorlig krise'». På spørsmål fra VG svarte Carlsen selv at han trengte mer hvile for å opparbeide seg et overskudd. VG formulerte det på denne måten i ingressen der de pålegger Carlsen å være sliten: «BILBAO (VG): En sliten Magnus Carlsen (19) tror mangel på overskudd kan være noe av årsaken til svakere resultater den siste tiden.» Den fysiske krevende utholdenhetssporten sjakk blir igjen relatert til et tidsaspekt: «At man må være frisk og i fysisk god form i sjakk, underbygges av at det lengste partiet i den siste turneringen varte i fem og en halv time.» Fokuset er rettet mot kropp og tid. Vi skal kunne identifisere oss med det å sitte på en stol i mange timer som en fysisk krevende utholdenhetsprøve. Blant sjakkspillere har egenskaper som konsentrasjon, hukommelse og analytiske evner vært beskrivende for hva som skiller de antatt gode fra de dårligere sjakkspillerne. Innenfor den fysiske forståelsen av sjakk i VG blir fysisk utholdenhet dominerende i representasjonen. Den utholdende egenskapen blir gitt en dominant plass i framstillingen av Carlsen som en fysisk sportsutøver, og hans posisjon og betydning som taktiker og strateg blir redusert.

Dette finner man et annet eksempel på i artikkelen «-Jeg skulle gjerne vært verdens beste fotballspiller» (Strøm 2009p). Her har jeg trukket ut noen spørsmål som ble stilt til Carlsen i brødteksten:

«- Driver du hjernetrening?»

«- Sitter du hele tiden når du spiller et parti?»

«- Ditt lengste parti noen gang?»

Spørsmålene konstruerer selv rammene for å gi sjakken betydning innenfor en fysisk diskurs. I denne artikkelen viser man til samarbeidet mellom Olympiatoppen og Magnus Carlsen. Å trene for Carlsen blir forklart på følgende måte: « - Jeg må forberede meg både mentalt og fysisk. Det fysiske er ikke nok prioritert i sjakk, mener han.» Det fysiske blir på nytt koblet til utholdenhet. Å sitte lenge blir den fysiske utholdenhetsprøven. Nyordet «hjernetrening» vil innenfor en slik kontekst kunne gi betydning til hjernen som en muskel man trener opp på lik linje med biceps, triceps, rygg etc.

4.1.3 Å trene sjakk og være på treningsleir

I 2009 inngikk Magnus Carlsen et sportslig samarbeid med tidligere verdensmester i sjakk, Garry Kasparov, som varte frem til og med 2010. I 2010 trykket VG artikkelen «Drar med Kasparov på TRENINGSLEIR» (Strøm 2010a). I artikkelen får man opplyst at Carlsen og tidligere verdensmester Garry Kasparov, nå referert til som «trener» for Carlsen, skal reise til Marokko, til «sørligere breddegrader» for å forberede seg mot den påfølgende Corus-turneringen i Nederland uka etter. I ingressen finner man ordstillingen «å trene sjakk». I et diskursivt perspektiv ligger det en nyanseforskjell mellom det å trene sjakk og det å spille sjakk, der ordstillingen «å trene sjakk» konnoterer en mer legitim betydning av sjakk forstått som en profesjonell sportsgren. Man trener til og for noe. Å trene sjakk blir i denne artikkelen redegjort for å være underlagt et hardt og nokså maskulint treningsregime. Kasparov blir iscenesatt som den harde treneren som får Carlsen til yte maksimalt. Det blir ikke gitt rom for å forstå turen til Marokko som en avslappende treningsleir: «Ifølge Kasparov blir det blod og svette for eleven i det nye året». Ved å trekke fram at et annet sitat av Kasparov konstruerer VG ytterligere inntrykket av Kasparov som den harde og røffe treneren. I et uthevet sitat med forholdsvis stor font og med gule og svarte bokstaver blir det forsterket: «Magnus Carlsens trener: - Nå må han jobbe enda hardere en før». Messner (2002) påpeker at representasjonen av den oppførende mannlige sportsutøvere i media som reproduserende av et hegemonisk maskulinitetsideal. Representasjonen av Carlsen tilsier at han skal gjennomgå et treningsopphold der det skal svettes og blod spilles. Han blir posisjonert til å ofre kroppen for å bli bedre. Det blir hardt og han må tåle smerte.

Det er heller ikke til å komme bort i fra at tegnet 'treningsleir' ofte har blitt forbeholdt deknningen av andre typer sportsgrener. I norske media får man gjentatte ganger høre eller lese om hvordan skilandslaget drar på treningsleirer i høyden eller tippeligaklubber som drar til La Manga om vinteren, og felles for dem alle er at de drar vekk, til et gildt sted for å finne nye krefter. At VG definerer turen til Marokko som en treningsleir styrker opp en lignende betydning man finner i deknningen av konvensjonelle sportsgrener.

Det er også verdt å reflektere over bruken av tegnet «trener» i en sjakkfaglig kontekst. Innen sjakkterminologien ville «trener» mest sannsynlig blir referert til som 'sekundant'. Det generelle inntrykket jeg sitter igjen med etter å ha lest alle artiklene fra perioden er at VG i stor grad unngår å bruke sjakkteoretiske fagtermer. Bryne & Wøhni (1993:21) beskriver likevel bruken av fagsjargong som et av flere kjennetegn ved den sportsjournalistiske stilen. Dette kan figurere som et eksempel på en mediert folkeligjøring av sjakken. I henhold til den sportsjournalistiske stilen og praksis er situasjonen snudd opp ned. VG gjør mye for å unngå og bruke sjakkterminologiske uttrykk. Det strekker seg ofte ikke lenger enn til begrep som for

eksempel «remis» (uavgjort). Ved å bruke tegnet 'trener' alminneliggjør VG på lang vei betydningen av sjakk som en vanlig sportsgren og trekker i bruk en allmenn sportsjournalistisk fagsjargong.

Her er har jeg plukket ut tre artikler fra perioden der Carlsen blir representert å befinne seg i en treningssituasjon:

A)

FAKSIMILE 3: VG Sport, 4. november (Strøm 2009i)

I bildeteksten står det: «I SJAKKMESTERENS VERDEN: Slik ser det ut når Magnus Carlsen jobber og studerer sjakk. Dette bildet er tatt på kontoret til mangeårige lærer Simen Agdestein på Norsk Toppidrettsgymnas.» Her får leseren et lite blikk i den egentlige sjakkhverdagen. Sjakk blir forstått å være en jobb, et fag og tilknyttet et utdanningsløp. Slik konnoterer bildet en betydning av Carlsen som utøver av en intellektuell eller akademisk anlagt syssel. Innenfor det tradisjonelle skillet trukket opp av Garry Whannel (2002) mellom den maskuline atleten og den sensible intellektuelle mannen blir Carlsen noenlunde marginalisert. Det er innen et slikt perspektiv stereotypen av sjakknerden henter mye av sin betydning. Posituren til Carlsen forsterker opp om en slik betydning. Nærmest liggende, med beina i kors og smilende opp mot kamera representerer dette noe annet enn den «normale», måten man er vant å se folk sitte på en stol eller for så vidt oppføre seg på et «kontor».

B)

FAKSIMILE 4: VG Sport, 7. september (Berg 2009a)

I bildeteksten står det: «KONGEN OG KRONPRINSEN: Den russiske sjakklegenden Garry Kasparov trener med Magnus Carlsen i Kroatia i sommer». Ved bruk av ordet «trener» forankres en allmenn betydning av at handlingen som utspiller seg i bildet representerer en bestemt treningssesjon. Slik vil leseren kunne identifisere ulike elementer i bildet som representative bevis for hva som konstituerer en vanlig sjakktraining: vannflasker, datamaskiner, sjakkbrett og muligheten til å skrive ut datamateriale. I en slik treningssituasjon blir det gjort bruk av teknologiske og analoge hjelpemidler. Særlig bruken av datamaskiner konnoterer betydningen av en analytisk profesjonalisme ettersom som datamaskiner ofte blir gitt en mytisk betydning i dagens samfunn som bevis for modernitet, progresjon, intellekt og slik at sjakk forankres som en utpreget moderne sportsgren. Dette samsvarer noenlunde med VGs bruk av ordet trening og betydningen av sjakksporten som moderne i den grad man «trener» sjakk og ikke lenger spiller sjakk.

Det sosiale forholdet «kongen» Kasparov og «kronprinsen» Carlsen seg imellom blir fremhevet som royalt og familiært. Kongen og tidligere verdensmester lærer opp kronprinsen til å ta over tronen. Ordspillet virker derimot flatterende for klesantrekket. Kasparov er avbildet i en singlet. Slik distanseres også handlingen i bildet fra det tradisjonelle gentlemansidealet som er forbundet med en stivere kleskode og forbeholdt turneringsspillet. Bildet skaper betydning av at sjakk, som i de fleste andre sportsgrener, operer med et klart definert skille mellom trening og konkurranse (kamp). Dressen er byttet ut med treningsklær. Kasparov er som nevnt tidligere avbildet i en singlet. Singeleten representerer i større grad å

sjokolademelk i hånden, nettsjakk på projektoren og kompisene bare et sjakktrekk unna klasserommet på Bekkestua.» Leseren for riktignok opplyst at Carlsen selv: «[...] trener mest hjemme med daglig spill mot verdensstoppene på ChessBase.», og at til våren skal Carlsen satse «helprofesjonelt» på sjakk.

Artikkelen forsterker oppfatningen av at sjakk skal bli forstått å representere en profesjonell sportsgren. I bildene får vi se de andre halvprofesjonelle sjakkspillerne under det man kan kalle for en samlet sjakkøkt. Nødvendige treningsfasiliteter som tidsur, flere brett og nevnt tidligere «projektor» er forbeholdt elevene. Fremst i hovedbildet er to sjakkspillere avbildet under et parti sjakk mens de samtidig drikker på hver sin smoothie. Denne spillsituasjonen fremmer betydningen av at det er viktig å få i seg rett type drikke for å holde konsentrasjonen oppe. Scenen konnoterer på lignende vis betydningen av at intellekt og kropp er to forente størrelser, og forståelsen av at bak gode sjakkprestasjoner må det ligge en velfungerende fysisk kropp, ved hjelp av riktig næring og fysisk trening. Temaet sjakk og fysikk blir tatt opp i slutten av brødteksten. Her får leseren opplyst at trener og lærer Simen Agdestein: «[...] krydrer elevenes sjakkhverdag med fotball og styrketrening.» I den påløpende sekvensen argumenterer Carlsen for fysisk trening som en viktig årsak til å motvirke slitsomhet under en lengre sjakkturnering: «Fra lørdag møter han [Carlsen] 13 av verdens beste spillere i Nederland i en turnering som kan komme til å vare i tre uker. – Trening blir viktig. Ellers blir jeg veldig sliten.»

Som det kommer fram av de respektive eksemplene (A,B og C) veksler VG mellom bruke verbene «å trene» eller «å studere». Hovedinntrykket faller riktignok mot at sjakk blir representert som en sportsgren hvor det trenes for å bli bedre, med trenere enten ved en treningleir eller på en profesjonell sjakklinje. Ordstillingen – å trene sjakk, virker betydningsskapende for representasjonen av sjakk som idrett og preger den helhetlige representasjonen av Carlsen i VG.

4.1.4 Voldelige klisjéer

Jeg nevnte i teorikapittelet at John Fiske (2010) mener at klisjéer reproducere hegemoniske betydninger innenfor en diskurs. Der det er essensielt å studere klisjéene fordi de blir oppfattet som «common sense» ettersom de inngår i den daglige kommunikasjonen og blir tatt for gitt. Videre skriver Messner (2002) blant annet i sin maskulinitetsformel at den store bruken av

volds- og krigsmetaforer virker konstituerende for det hegemonisk maskulinitetsidealet i den medierte sporten. Connell (1999) vektlegger at dette skyldes mediernes bruk av en sosiobiologisk forståelsesramme som sikrer betydningen av menn som naturlig voldelige. Av det jeg har lest i de ulike artiklene reproduseres slike sosiobiologiske holdninger i analyse materialet. Carlsen blir til tider representert som voldelig og disse språklige konstruksjonene fremstår som naturlige og ikke ment for å virke overraskende. I et større perspektiv reproduseres den allerede eksisterende myten om at menn er voldelige. Her har jeg trukket fram 11 eksempler på slike språklige voldsklisjéer:

- 1) «Han [Carlsen] hadde kineseren Wang Ye (rangert som nummer 15 i verden) i kne, men det endte med uavgjort» (Strøm 2009d). Å ha noen i kne viser til makt, dominans og vedkommendes evne til selv å kunne avgjøre skjebnen til den undertrykte. Ser man tilbake i tid hadde bøddelen en slik rolle.
- 2) «Magnus Carlsens eventyrlige sjakkkarriere blir lansert mens nordmannen herjer i en turnering i London» (Strøm 2009l).
- 3) «Nordmannen kanonåpnet med seier over eksverdensmester Vladimir Kramnik, russeren som skulle ha vært hans hardeste konkurrent i London Chess Classic» (ibid.).
- 4) «Magnus Carlsen (19) slår seg videre fra toppen av verdensrankingen og knuste all motstand på nær blodig vis i Grand Slam-turneringen i rumenske Transylvania» (Jarlsbo & Strøm 2010).
- 5) «Sammen la de en slagplan for London-turneringen» (Strøm 2009k).
- 6) «Pappa Henrik Carlsen forteller fra Kina at sønnen klarer å slappe av mellom slagene» (Strøm 2009e)
- 7) «- Jeg tipper at Magnus kommer til å banke til mot kineseren Wang, sier Agdestein» (ibid.).
- 8) «-Du [Carlsen] har blitt mer aggressiv av samarbeidet med Kasparov?- Ja, men det er stadig mer å gå på. Poenget er å fighte for seier i hvert parti» (Strøm 2009i).
- 9) I artikkelen «'En stormesters dødelige instinkter'» (Strøm 2009j) finner man en tilsvarende posisjonering av Carlsen forstått som en voldelig sportsutøver. Han blir framstilt til å være født med et sett av dødelige instinkter. Instinkter står i relasjon til vår sanseerfaring. Man iscenesetter Carlsen som en mann som lyster sine sanser, og bevisst spiller på sitt instinkt som kan sette andre i fare. Slike naturlige instinkter vil gi ham en fordel i et habitat med andre voldelige utfordrere. Han blir tillagt en instinktiv overlevelsessevne der motstanderne kan bli forstått som forsvarsløse

‘byttedyr’ eller menn som truer hans revir. Man legger også vekt på dette som en kvalitet ved Carlsen. At han har en «fighting spirit». Dette blir satt i sammenheng med at han skal ha vist sinn sanne styrke under turneringen, *Tal Memorial*. Dette skyldes hard trening eller jobbing som daværende trener Garry Kasparov blir sitert på: «- Vår jobbing i Kroatia og i Norge har gitt Magnus ‘mer ammunisjon’, mener Kasparov».

10) Her vil jeg også vise til artikkeloverskriften «SLÅSS for å bli ny verdensener» (Strøm 2009k). Der man bruker store bokstaver for å framheve ‘slåssingen’, og forsterker inntrykket av at sjakk blir forstått å være en hardbarket og voldelig sportsgren.

11) Til slutt vil jeg vise til artikkelen «- CARLSEN ER FRYKTLØS» (Strøm 2009g). Sitatet VG bruker i overskriften tilhører den kvinnelige stormesteren, Judith Polgar. VG har fått henne til å gi en kommentar om Carlsen sitt spill under *Nanjing Pearl Spring Chess Tournament* i Kina. Sitatet framstiller Carlsen som fryktløs og denne representasjonen gir en noe mytisk betydning av ham som ‘Carlsen den fryktløse’. Det blir iscenesatt betydningen av at ingen farer truer helten. I brødteksten blir det utdypet nærmere hva man legger i begrepet fryktløs. Han skal være svært «angrepsvillig». For å forklare leseren hva Polgar egentlig mener sammenligner VG sjakk med fotball: «Hun [Polgar] er en av mange eksperter som trekker frem at Magnus Carlsen er så angrepsvillig, eller kanskje det Drillo ville kalt ‘gjennombruddshissig’.» Her går det en manifest intertekstuell kobling til *Drillos* (allmenn benevnelsen for perioden til det norske herrelandslaget i fotball under landslagstrener Egil «Drillo» Olsen på 1990-tallet). *Drillos* ble særlig kjent for den gjennombruddshissige Flo-pasningen. Ved å beskrive sjakk ved hjelp av fotballterminologi gjør VG bruk av en folkelig forståelsesramme. Fryktløs blir gitt et visuelt bilde av sjakkbrikker som stormer framover på brettet. Å være fryktløs betyr i denne sammenhengen å satse alt framover.

4.1.5 Sjakk og boksing:

Sjakk blir i særlig grad sammenlignet med boksing. Det finnes selvfølgelig flere strukturelle likheter mellom de to disiplinene som gjør en slik sammenligning relevant. Både i sjakk og boksing blir verdensmesteren satt i en posisjon der han eller hun skal forsvare ‘tittelen’ eller ‘beltet’. Som i boksingen har man også i sjakken hatt problemer med at ulike aktører og arrangører grunnet et maktpolitisk spill har arrangert sine egne verdensmesterskap. Den

samme strukturen finner man i boksing. Nå har man likevel i de siste årene samlet seg om et felles verdensmesterskap i sjakk. I tillegg deler boksing og sjakk den iscenesatte dramatikken som har utgangspunkt i duellen mellom to individer.

De intertekstuelle koblingene mellom sjakk og boksing dukker opp i ulike sammenhenger. Det kan være greit på forhånd å vise til at de ulike sammenligningene mellom bokseren og sjakkspilleren ikke er unik innenfor et større historisk medieperspektiv. De inngår i en lengre latent intertekstuell kjede. I dokumentaren *Bobby Fischer Against the World* (Garbus 2011) blir det for eksempel trukket flere sammenligninger mellom sjakk og boksing: «Fischer er for sjakk det Muhammed Ali er for boksing» (Garbus 2011: 02:55). I dokumentaren får man se en gammel filmsnutt av en amerikansk reporter stasjonert i Reykjavik der han prøver å beskrive kampen mellom Bobby Fischer og Boris Spasskij og dens påvirkning for innbyggerne i Reykjavik ved å beskrive til dette som om en framtidig boksekamp mellom Muhammed Ali og Joe Frazier skulle bli promotert og bli lagt til avsidesliggende «Butte in Montana» (ibid. 27:14-28).

I artikkelen «Carlsen til VG: - Vil være den udiskutable eneren» (Strøm 2009n) bemerker VG at uttrykket «den udiskutable eneren» stammer fra tungvektsboksingen, «og har blitt sagt av karer som Muhammad Ali og Mike Tyson og andre svære karer som ikke minner det minste om Magnus Carlsen». Denne manifeste intertekstuelle boksereferansen knytter Carlsen opp til et særlig macho sportsmiljø. Selv om han ikke er en stor 'kar' legger VG fram de store 'maskuline' ambisjonene hans. VG reproducerer på mange måter den allerede etablerte forståelsen av at sjakk deler et forestilt fellesskap med boksingen, og legitimerer forståelsen av at Carlsen har en bokseres mentalitet.

I artikkelen «-Jeg skulle gjerne vært verdens beste fotballspiller» (Strøm 2009p) trekker man opp en lignende intertekstuell kobling. Her spør VG Carlsen om ikke sjakk ligner på mer «'vanlige idretter'». Vanlige idretter blir i denne artikkelen forstått å være ski, fotball og tennis. VG konstruerer et paradigmatiske skille mellom vanlige og uvanlige idretter, og der sjakk representerer det uvanlige. I dette skillet ble det opp til VG å gi en betydning av at sjakk ligner på en annen vanlig idrett. «-Litt som tungvektsboksing med andre ord?». Carlsen svarer på dette:

- Ja, tidligere verdensmester Lennox Lewis har sagt at han får mer 'kick' av å være i tidsnød i sjakk enn han noen gang fikk i bokseringen. I begge tilfeller er det kamp mann mot mann. Og det handler om å slå ned motstanderen.

Ved å trekke fram dette sitat, og samtidig spørre om det finner sted en slik sammenheng mellom sjakk og boksing legitimerer og forankrer VG denne betydning som 'naturlig'. Dette illustrerer på mange måter hvordan man iscenesetter sjakk for å være en utpreget tøff sport, og posisjonerer Carlsen som en representant for en hegemonisk maskulinitet. Carlsen skal forstås som en av de tøffe karene og blir representert å ha en aggressiv holdning. Noe som var et av de konstituerende temaene i maskulinitetsformelen (Messner 2002).

4.1.6 Tapte for dronningen

I artikkelen «Tapte for sjakkdronningen» (Bakkehaug 2009) framstiller VG Carlsens tap for russiske Alexandra Kosteniuk under VM i lynsjakk '09 for å være en større sensasjon. Det i seg selv reflekterer noe av hvilke fordommer man har til kvinnelige sjakkspillere og iscenesatt ideen om at kvinnelige sjakkspillere skal være mindre kapable til å spille sjakk. At man fant det sensasjonelt at Kosteniuk som kvinne skulle kunne slå den dominante mannen. I dette tilfellet reproducerer VG i stor grad foreldede kjønnsstereotyper der den kvinnelige sjakkspilleren blir «trivialisert» og «seksualisert» (Dahlén 2008). Først vil jeg kommentere hovedbildet i artikkelen.

Alexandra Kosteniuk blir avbildet sittende på gulvet iført en svart kjole og et par

FAKSIMILE 6: VG Sport, 17. november (Bakkehaug 2009)

lengre svarte hansker. Foran seg har hun et sjakkbrett. Brettet fremstår mer som en indikasjon på hva som kan ha funnet eller skal skje. Blikket hennes møter leserens og blir på sin side posisjonert som hennes 'motstander', sittende på gulvet sammen med Kosteniuk. Å spille sjakk på gulvet konnoterer en privat sfære, og står i kontrast til de offentlige turneringer hvor man spiller sjakk på bordet. Det illustrer at dette som skjer i bildet er noe utenom det vanlige, og forbeholdt den private og intime sfære. Man får ikke se henne bruke brettet. I denne sammenhengen vil man kunne antyde at hun forholder seg passiv. Hun spiller ikke sjakk, men poserer foran et sjakkbrett. Med rød leppestift og et forførende blikk skaper det rom for å gi betydning av å finne sted en sensuell atmosfære i bildet. Valg av bilde gjør at

Kosteniuk blir posisjonert av VG til et objekt for begjær.

I bildeteksten står det: «**SVART DRONNING:** Alexandra Kosteniuk ligger på 21. plass med fire poeng etter første dag av lynsjakk-VM.» «Svart dronning» kan gi bli gitt ulik betydning. På det denotative betydningsplanet viser det til dronningbrikken i sjakk. På det konnotative planet viser det til henne, personifisert som en levende svart dronning. Dronningbrikken er blant sjakkbrikkene rangert som den meste verdifulle brikken etter konge brikken. Det er også dronningen som har størst slagkraft i sjakkspillet ettersom den kan slå diagonalt og rett fram. Innen en slik kontekst konnoterer svart dronning også dominans og slagkraft, og i dette tilfellet en form for seksuell og sjarmerende slagkraft. Samtidig konnoterer svart farge i vestlig kultur med døden. Svart dronning kan således representere en dødelig sjarm. Den sorte kjolen fungerer som en metaforisk likhet mellom henne og den svarte dronningbrikken. De deler fargen slik at man forsterker betydningen av at det er Kosteniuk som blir representert å besitte disse dominante egenskapene – forførende og hardtslående. I et større perspektiv blir leseren tilbudt den tiltenkte posisjonen Carlsen skal ha befunnet seg i dagen før under partiet med Kosteniuk.

Bildet ble åpenbart ikke tatt fra det da pågående VM i lynsjakk i Moskva. VG har altså ikke hatt interesse av å ta et bilde der vi får se henne og Carlsen sammen i aksjon, og således kunne framstilt henne som en aktiv sjakkspiller. I stedet har man framstilt henne som en forførende kvinne som skal vekke et eller annet begjær hos leseren (forestilte maskuline lesersegmentet). Helena Tolvhed (2008: 145) begrunner en slik billedbruk som en form for maskulin garanti mot marginalisering av mannen: «Den moderna herretidningens bilder på nakne kvinner fungerade som garanti för heteroseksualitet i en homosocialt orienterad manlig kommunikation.» Nå er ikke Kosteniuk avbildet naken, men logikken bak bildet er om mulig den samme.

I et kjønnsdiskursivt perspektiv er det interessant å se hvordan valg av bildemotiv isolerer Kosteniuk fra begivenhetenes sentrum. Turneringen i Moskva blir byttet ut med et bilde av henne tatt i et studio, og bord blir byttet ut med gulv. I kontrast finner man Carlsen avbildet i et mindre bilde, sittende ved et bord og i aktivitet, lokalisert innenfor en turnering: «Konsentrert: Magnus Carlsen i aksjon under hurtigmesterskapet i Moskva.» Den åpenbare forskjellen i framstillingen mellom Kosteniuk og Carlsen ligger i lokalitet og aktivitet. Kosteniuk blir framstilt som en kvinne som ikke spiller sjakk, men som spiller på kropp og sjarm. Hun blir også isolert fra den samme turneringen hun var en deltaker av. Her er det verdt å kommentere at Kosteniuk ikke blir gitt rom i artikkelteksten til å ytre seg. Man kan antyde at Kosteniuk blir gjenstand for en *trivialisering* og *seksualisering*, og en stereotyp

framstilling av den kvinnelige sportsutøveren som har dominert i medias framstilling av kvinnelige sportsutøvere (Dahlén 2008). VG hadde selv en fotograf og reporter stasjonert i Moskva under turneringen. Slik vil det være rimelig å si at bildemotivet og valg av akkurat dette bildet ble sett som forenelig med artikkelens sensasjonelle vinkling. Bildet binder overskriften sammen og samtidig myten om Kosteniuk som forfører og forlokker.

I brødteksten står det blant annet at faren Henrik Carlsen mente: «Han [Carlsen] burde ha slått Alexandra Kosteniuk.» Til gjengjeld trekker VG fram formildende omstendigheter som kan ha preget dømmekraften til Carlsen den første dagen i VM. I brødteksten får man opplyst at Carlsen slet med helsa før turneringen. Han hadde gått på en feilslått antibiotikakur og måtte i gang med en ny kur. Man kan lese dette som en indirekte forklaring på at Carlsen ikke spilte opp mot sitt beste. Etter å ha redegjort for Carlsens sykdomssituasjon tar man opp igjen tapet for Kosteniuk helt til slutt i brødteksten:

Takket ikke?

Etter to strake seirer i åpningen, tapte imidlertid nordmannen de to neste partiene. Det siste for den russiske skjønnheten Alexandra Kosteniuk – også omtalt som «sjakkdronningen». **Carlsen reiste seg og gikk tilsynelatende uten å takke for kampen.** Så fant han tilbake til vinnersporet: Syv seire og to remis på de ni siste kampene før det siste sure tapet – førte ham til 2. plass (Bakkehaug 2009).

Hvem taper ikke for den «den russiske skjønnheten»? Dette er en forholdsvis stereotypisk ladet epitet som spiller på Kosteniuks utseende på bekostning av hennes kvalitative egenskaper som elitespiller. Tapte Carlsen for sitt eget begjær? Ser man på den helhetlige betydningen som blir konstruert i bilder og tekst vil slike tolkninger være legitime. I den forstand viser Carlsen tegn på svakhet, men forstått på en positiv måte. Trekker man inn maskulinitetsformelen til Messner (2002) blir det lagt vekt på at helten må representere en heterofil legning. Å tape for kvinnelig skjønnhet viser prov på at den harde maskuline maskinen har sin nødvendige akilleshæl: kvinnelig sjarm. Carlsen blir framstilt i artikkelen ved hjelp av en skjebnemyte. Representert som en heterofil mann var det nærmest forhåndsbestemt at han måtte tape. Hovedbildet skal fungere som et bevis på dette, der man tilsynelatende gir et eksempel på hva begrepet «den russiske skjønnhet» rommer av visuell betydning. Bildet innkapsler den russiske skjønnhetens gudommelige kraft.

Leseren blir eksponert for et klassisk drama som på ingen måte er unikt, og derfor står i et intertekstuell forhold til foregående myter og sjangre som tar opp dette temaet mellom kvinnelig sjarm og mannens ufeilbarlige hang til å tenke klart og styre seg i slike møter med det andre kjønn. Kosteniuk blir posisjonert som den forlokkende kvinnen som skaper denne ubalansen. Slike kvinneskikkelser finner man for eksempel uttrykk for i norske folkeeventyr. Huldra er et godt eksempel. I en slik dramatisk og romantisk diskurs blir kvinnen gitt en negativ betydning som den falske og uærlige skuespilleren som forlokker. Dette snarere enn å bli representert som den maskuline duellanten Carlsen ville kunne kjempe imot på likefot. Man får forståelsen av at hun ikke vant fordi hun spilte godt, men fordi hun var pen. Med dette reduserer man betydningen av at Carlsen faktisk ble utmanøvrert ved sjakkbrettet. Man tilsidesetter denne kjensgjerningen, og istedenfor blir Carlsen framstilt som den tapre mannen som på unngåelig vis måtte falle for sitte eget begjær.

Til forskjell ble ikke tapene Carlsen hadde for mannlige motstandere gjort forståelig innenfor en slik sensasjonell og romantisk kjønnsdiskurs. Her tapte Carlsen for likemenn: «[...] – nederlaget for 40 år eldre Anatolij Karpov [...]» I dette tilfellet handlet det ikke om skjønnhet, men om alder som skal konnotere visdom og erfaring. Tapene for de mannlige konkurrentene ble heller aldri gjort forståelig som en sensasjon. Det er også verdt å merke seg at Kosteniuk ikke ble gitt en selvstendig stemme i teksten ved direkte sitat. Dette bekrefter det ene punktet i «The Manhood Formula» (Messner 2002) der kvinners stemme blir fortrent i formidlingen av sportsjournalistiske budskapet. I denne artikkelen blir andre mannlige representanter i motsetning til Kosteniuk, gitt rom til å komme med kommentarer. Slik kan man antyde at Kosteniuk ble passifisert både visuelt – ikke avbildet i aksjon, og i selve teksten – ved at hun som seirende ikke fikk komme med en kommentar. Hadde ikke VG ønsket å spille på hennes skjønnhet ville de mest sannsynlig brukt et bilde som viste partiet mellom Carlsen og Kosteniuk fra selve turneringen. Istedenfor hentet de et bilde fra Kosteniuks egen portefølje med bilder på nettet: «Foto: KOSTENIUК.COM».

FAKSIMILE 7: VG Sport, 25. november (Skaret 2010)

For å styrke opp funnene som tilsier at det fant sted en stereotypisk reproduksjon av kjønn i artikkelen vil jeg trekke inn en annen artikkel der Kosteniuk på nytt har blitt brukt som visuelt blikkfang. I artikkelen: «Menn sjarmes SJAKK MATT» (Skaret 2010) velger VG å offentliggjøre en rekke resultater fra en tysk forskningsstudie som er basert på studiet av 1,4 millioner sjakkpartier. Hovedfunnet lyder som følgende: «Undersøkelsen viser at menn tar unødvendig store sjanser når de står overfor kvinnelige motstandere – og da spesielt attraktive kvinner – noe som fører til at risikoen for

at de taper blir større.» I bildet blir leseren presentert for et konkret visuelt eksempel på den attraktive kvinnen som «leker» sjakk ved havet og hvilken risiko mannen løper ved

å se på henne akkurat nå. Her holder Kosteniuk den svarte dronningbrikken som i seg selv kunne representere en form for fallos-symbol der hun holder brikken opp som et trofé eller som en konnotasjon for hennes styrke. Hun er avbildet leende og møter ikke blikket og forblir passiv. En konstruert relasjon mellom Kosteniuk og Carlsen blir på nytt konstruert i VG. Først ved at man har felt inn et portrettbilde av ham i øverste og høyre hjørne og for det andre ved at VG gjenforteller hendelsen fra VM i lynsjakk året før, men denne gangen i et mer eksplisitt ordelag:

-Det er klart at man kan bli sjarmert når det sitter en søt kvinne på den andre siden av bordet, sier stormester Simen Agdestein til VG. Kanskje var det akkurat det som skjedde da verdens beste sjakkspiller og tidligere Agdestein-elev, Magnus Carlsen, tapte for antatt mye svakere... men smellvakre Alexandra Kosteniuk i VM i lynsjakk i fjor?

Her overlates lite til forestillingsevnen. Det i seg selv gir utløp for at VG fremmer en heterofil tolkning av hendelsen under lynsjakk-VM i Moskva. VG posisjonerer Carlsen som en ytterst heterofil mann. Likeledes, reproducerer VG myten om at kvinners største trussel ved et sjakkbrett besittes ved å være «smellvakre» og dernest sitte stille og forføre den mannlige motstanderen i senk. Samtidig dokumenterer rapporten at den største risikoen mannlige sjakkspillere løper er å møte kvinner. VG må sies å reproducere bildet av sjakken forstått som

en mannsbastion, slik Kjetil Rolness (2013) var inne på i sin artikkel. VG skaper en latent betydning som legitimerer en dikotomisk betydningsforskjell mellom kvinnelige og mannlige sjakkspillere basert på utseende. Samtidig gir man betydning til en større myte om at sjakkmiljøet preges av «smellvakre» kvinnelige sjakkspillere, og representerer et større problem.

4.1.7 Forelska i lærer'n

I september 2010 var både Carlsen og Tyler til stede på det New York Fashion Week for å promotere kleskolleksjonen til G-Star Raw. I den anledning dekket VG møtet mellom de to. Analysematerialet er hentet fra VG Sport lørdag den 18. september, 2010. Materialet består av billagets forside og en større hovedartikkel «FOR ET SJAKK-LIV» (Brenne 2010). Jeg har valgt å kategorisere de to tekstkomponentene for å utgjøre en mindre reportasje på nesten 3 helsider. Derfor vil jeg analysere de hver for seg, og på slutten komme med noen oppsummerende redegjørelser av den helhetlige representasjonen.

På forsiden av sportsbilaget får man se et bilde som fanger inn Carlsen og Tyler inne i et lokale som viser seg å være Chess Shop i Soho i New York. De er tydeligvis i gang med å sette i gang med et parti sjakk. Carlsen er i ferd med å flytte en bonde med sin venstre arm.

FAKSIMILE 8: VG Sport, 18. september (VG 2010b)

Tyler ser konsentrert ned på brettet og holder den venstre hånden klar til å gjøre et antatt mottrekk. Den innskutte ingressen i venstre hjørne forankrer en mulig betydning til bildet: «NEW YORK (VG) Dette trekket så selv ikke Magnus Carlsen (19) komme: Liv Tyler (32) bønnfalt ham om en privattime i sjakk». I bildet sitter de mutters alene. Ordet privattime konnoterer i denne sammenhengen posisjoneringen av samholdet mellom de to strukturert etter et lærer og elev-forhold. Å bli representert som «bønnfallende» gir sterke konnotasjoner. Det vitner om en desperasjon i en eller annen form. VG pålegger derfor Tyler til å bli posisjonert i en noe underdanig rolle der hun «bønnfaller» Carlsen om gjøre henne bedre i sjakk, og må få tilgang til disse sjakkkunnskapene som bare Carlsen

besitter. Dette blir gitt betydning innenfor en privat sfære der møtet blir forstått som intimt, et møte mellom to privatpersoner, og som blir forsterket av at de er avbildet alene i lokalet. Liv Tylers generelle status som populærkulturelt ikon reduseres. Hun blir gjenstand for VGs narrative konstruksjon som plasserer henne som den ydmyke og bønnfallende eleven, og Carlsen som læreren.

Bildeteksten spinner videre på denne betydningen: «HELT MATT: Filmstjernen Liv Tyler fikk sjakkopplæring av Magnus Carlsen på Chess Shop i Soho i New York.» «Helt matt» har en dobbel betydning. Det er et ordspill som både viser til den sjakkterminologiske termen ‘sjakk matt’, og til den norskspråklige ordstillingen ‘matt av beundring’. Således kan ‘helt matt’ styrke opp om forståelsen av henvendelsen fra Tyler som betydning av mattende, der Carlsen ble satt matt. Likeledes kan det posisjonere Tyler som matt av beundring for Carlsen. I begge tilfeller sniker det inn seg en romantisk ladet stemning der begge blir representert til å verdsette og sette pris på at de to faktisk for lov til å være alene sammen på en sjakkafé midt i New York.

«FOR ET SJAKK-LIV» (Brenne 2010)

FAKSIMILE 9: VG Sport, 18. september (Brenne 2010).

I denne artikkelen finner man fem bilder, et stort og fire små, som alle er rammet inn med samme ramme som VG definerer som en «eksklusiv bildespesial». Overskriften som er felt inn i hovedbildet «FOR ET SJAKK-LIV!» konnoterer betydningen av et spennende og sammensatt sjakkliv - flerfoldig. Bildene er ordnet i en bestemt rekkefølge. Det ville være naturlig å sammenligne

dette stiluttrykket med tegneserieformatet eller innholdet i det familiære fotoalbumet. Jeg har valgt å nummerere bildene etter bokstaver slik at det vil være lettere å følge med i analysen: store bildet a) og fra venstre til høyre: b, c, d og e.

- a) Her får man se Carlsen sittende ved et sjakkbord. På motsatt side sitter det to ukjente menn. Den ene mannen har på seg en caps og stirrer ned på det samme brettet som skiller ham fra Carlsen. Den andre mannen sitter til venstre for mannen med caps og følger med på hva som skjer. Bak dem har det blitt dannet en halvsirkel av skuelystne tilskuere. Blant disse finner man blant annet Liv Tyler. Hun holder en mobil i høyre hånd som hun ser ned på. I bakgrunnen finner man 'plen', 'trær', 'benker' og 'gangvei'. Dette kan konnotere scenen, 'en dag i parken'.

Bildet formidler en scene hvor Carlsen er i aksjon mot de ukjente mennene. Overskriften «FOR ET SJAKK-LIV!» skaper betydning ved å bruke en manifest intertekstuell referanse til Tylers eget fornavn. Samtidig forankrer det betydning av at det vi ser i alle bildene er utdrag fra hennes spennende «sjakkliv». Bruken av utropstegn er også med på å poengtere dette. I bildeteksten står det: «TIL MINNEBOKA: Liv Tyler tok bilder mens Magnus Carlsen spilte mot de lokale heltene på Washington Square i New York.» Minneboka konnoterer i dette tilfellet ønsket om å bevare gode minner som de må dele «eksklusivt» med VG-leseren. Tyler blir representert til å ta seg av denne oppgaven med å ta vare på minnene som hun deler med Carlsen fra dette sjakklivet. Slik tar Tyler bilder av sin egen helt i aksjon mot de 'lokale heltene'. I dette ligger det også at Carlsen blir framstilt å være en internasjonal helt, og en motsats til de lokale heltene.

Det er verdt å merke seg at de to profilerte personlighetene, Carlsen og Tyler, blir forstått å være privatpersoner. De menger seg med folket, og operer således inkognito. Vi får et innblikk i deres eget private sjakkliv, og leseren får lov til å avsløre deres roller som 'vanlige' mennesker. Man kunne antyde en konstruert form for voyeurisme der vi får innblikk i fortellingen om 'Liv og Magnus – en dag i parken'.

- b) Dette bildet er en reproduksjon av bilagets forsidebilde, men tatt i en annen vinkel. I tillegg får man se at det var andre folk som oppholdt seg i lokalet samtidig som de gjennomførte deres private sjakktime: «To tårn: Det storfine besøket i Chess Shop vakte oppsikt hos de andre gjestene.» 'To tårn' er en manifest intertekstuell referanse til spillefilmen *To tårn* fra filmtrilogien *Ringenes Herre*. I denne filmtrilogien spiller Liv Tyler rollen som alven og seinere dronning, Arwen. Ved å bruke denne

referansen gir man indirekte uttrykk for Tylers populærkulturelle status. Dessuten viser det konkret tilbake til sjakkbrikken, tårnet. Likeledes symboliserer 'tårnet' rent visuelt en opphøyd markør i landskapet. 'To tårn' kan gi betydningen av to markante skikkelser i forhold til at de blir framstilt som to markante populærkulturelle skikkelser. Dette har man forsterket ved å bruke frasen «det storfine besøket», og hvordan dette skal ha vekket «oppsikt» blant de andre gjestene. Det konnotere oppfatning av at de andre blir representert som allmuen og et hyllende publikum. Man forsterker inntrykket av at Carlsen skal bli oppfattet som en seleber personlighet på lik linje med Tyler.

- c) Dette bildet er også tatt fra parken. I forgrunnen og til venstre i bildet har man avbildet Tyler i det hun har hodet vendt mot fotografen. Hun smiler. I bakgrunnen kan man skimte Carlsen spille mot de 'lokale heltene': «DRONNINGEN: Kanskje var det ikke bare Magnus Carlsen som synes opplevelsen i New York var litt utenom det vanlige. Liv Tyler ser ut til å kose seg mens Magnus Carlsen tjener fem dollar på en ny seier.» Tyler blir posisjonert som den passive tilskuer som ser 'mannen' sin tjene penger på sjakk. Messner (2002) stadfestet i et punkt av maskulinitetsformelen at kvinner ofte ble posisjonert som den «heiende» eller «trofédamen». Slik forsterker bildet inntrykket av at Tyler heier på Carlsen. Å spille sjakk for penger i parken trekker på latent intertekstuelle referanser til gambling, og gir en viss betydning av at Carlsen blir posisjonert innenfor en form for undergrunnskultur. Denne kontrasten mellom høy- og lavkultur kommer ytterligere til uttrykk i brødteksten: «Stormester Carlsen avslørte imidlertid ikke hvem han var da han klådde de seiersvante karakterene i parken for fem dollar partiet.» Å klå noen henspiller på noe mer en seier. Det er snakk om å sette seg i respekt i møte med «de seiersvante karakterene». Noe som her må bli forstått å være et negativt ladet begrep. Carlsen blir fremstilt som en tøff gambler. Han spiller om penger og tar del i et slikt gamblermiljø med lumske karakterer. Dette styrker den generelle representasjonen av ham som ytterst macho. I dagens populærkultur blir betydningen av det harde gatemiljøet reproduisert i alt fra filmer til ulike tv-serier, for eksempel i tv-serien *The Wire*. Koblet til en røff gatekultur og med et kriminelt tilsnitt blir Carlsen ved hjelp av denne setningen satt inn i et større narrativ som virker som en motsats til det dagligdagse inntrykket folk har av sjakken som en gentlemanssport. Med sin hemmelige identitet representerer Carlsen seg som en mystisk provokasjon for disse karakterene som livnærer seg på andres tilkortkommenheter ved sjakkbrettet. Han setter seg i respekt ved å vinne «fire-fem partier». Respekt har blitt framstilt som

et utalt dogme i den populærkulturelle representasjonen av gatekulturen. Setningen bryter derfor opp den allmenne stereotypen man har av sjakk som en gentleman sport. Istedenfor har det blitt et spill forbeholdt gatemiljøet, og Carlsen viser seg som en skikkelse som behersker denne delen av spillmiljøet også.

- d) I dette bildet har man brukt samme motiv som i hovedbildet, men vinklet det inn slik at man ser ryggen til Carlsen. Han spiller mot den samme motstanderen. «SLITEN LØPER: Med matpakka fremme tar den lokale spilleren fatt på sin hittil største utfordring ved sjakkbrettet. Han tapte». Motstanderen blir personifisert som sjakkbrikken 'løperen'. Man trekker på en fysisk diskurs der betydning av utholdenhet over tid gir Carlsen en fordel. Han utmatt motstanderen selv om han kan ta til seg næring fra «matpakka».
- e) I det siste bildet finner man avbildet Magnus Carlsen og Espen Agdestein sittende sammen innenfra sjakkaféen: «Bønder i byen: Manager Espen Agdestein og Magnus Carlsen i Chess Shop.» Bildeteksten forankrer betydningen av Agdestein og Carlsen forstått som to bønder i byen. VG gjør bruk av en dikotomi: urbane/ landlige. Sånn sett gir man betydning til en innadrettet stereotypi der man forstår nordmenn som jordnære. 'Bønder i byen' virker også som en type manifest intertekstuell referanse til den norske fotballsangen *Bønda i fra Nord* som til DumDumBoys lagde i forbindelse med EM-sluttspillet i 2000. I denne sangen blir de norske bøndene satt til å representere en bestemt norsk villskap iført en harry fremtoning. Så det er med en viss selvironi VG pålegger Carlsen og Agdestein til å representere slike verdier i et urbant New York. Dette innbyr til identifikasjon med den folkelige helten. Han blir framstilt som en av *oss* bøndene. Det spiller også på en nasjonalromantisk selvforståelse og en myte om at alle nordmenn er tilknyttet en direkte forvaltning av jorden, fra dag til dag.

Formatet og presentasjonen av bildene, som man finner enten et privat fotoalbum eller i tegneserier, gir rom for å forstå dette sjakklivet som et større narrativ. I stor grad handler det om hvordan de profilerte kjendiser menger seg med folket. Slik forsterker man forskjellen mellom folk og overklasse, der kjendisen både blir gjort virkelig og uvirkelig på en og samme tid. Den doble forankringen av offentlige personer i media som virkelige (nære) og uvirkelige (fremmede), på en og samme tid kan beskrives som et uttrykk for en liminalitet (Turner referert i Broch og Fasting 2009). Kjendisene representerer en liminal kategori. VG konstruerer rom for leseren til å foreta en illusorisk (illutio) identifikasjon av sjakken forstått som en mytisk arena der kjendiser har et spennende (gambling) og luksuriøst (Tyler og

Carlsen er avbildet alene i en hel kafee) «SJAKK-LIV». Dette utfordrer stereotypien av sjakk som et traust spill mellom menn, og forbeholdt stille turneringslokaler. Samtidig blir relasjonen mellom Tyler og Carlsen gitt en familiær eller romantisk betydning. Carlsen blir satt til å representere helten som kan mende seg i et miljø utenfor sin kategoriserte komfortsone. Blant folket blir han posisjonert som en røff gambler, en mann som kjenner triksene på gata, og denne utalte kodeksen som må til for å kunne overleve i et slikt røft miljø. Tyler på sin side kan med stor glede se sin egen 'konge' mestre og nyte dette spennende sjakklivet. Dette mytiske tablået blir gjort tilgjengelig for leseren ved at vi får et intimt innblikk i kjendisenes flukt fra rampelyset. Illusjonen om at leseren forblir «skjult» er av en viss kommersiell betydning for VG. Å skape behov for folkelig nysgjerrighet i kjendisenes liv er noe ukebladet SE & HØR er en kjent eksponent for. Å skape populærkulturelle kikkehull og selge de videre til et skuelystent publikum er noe VG deler i dette enkelttilfellet.

Bilder og tekst:

I det store og hele forankrer ingress og brødtekst opp om den royale og romantiske diskursen man finner brukt i bildeserien. Karakteren Liv Tyler blir ytterligere utbrodert ved hjelp av ulike manifeste intertekstuelle og kjønnsrelaterte referanser: 'alvedronningen', 'Ringenes Herre-stjernen', 'Hollywood-skuespilleren' og 'billedskjønne Liv Tyler'. Til sammen utgjør de intertekstuelle referansene til det fiktive Ringenes Herre-universet en større kjede som gir liv til den liminale forankringen av hennes fiktive karakter og sammenblandingen av henne som en normalt menneske i parken. Hun blir framstilt som både en utilgjengelig fiktiv karakter og en tilgjengelig som privat person.

Epitetet 'Billedskjønne Liv Tyler' marginaliserer henne på den måten at kroppen hennes blir gjenstand for evaluering ettersom leseren blir gjort oppmerksom på at hun faktisk er «billedskjønn», samtidig som hun spiller en passiv billedskjønn rolle i sitt eget «SJAKK-LIV». Hun blir som oftest avbildet som tilskuer, og hvis ikke lærer hun sjakk av 'læreren' Magnus Carlsen. Denne rollefordelingen mellom kvinnen og mannen i et konstruert parforhold dem imellom forsterker et familieideal der mannen kan bli sett på som patriark og formidler av penger, kunnskap og handling.

I et diskursteoretisk perspektiv var det også interessant å se hvordan teksten selv isolerte Tyler som en aktiv person med egne meninger. Man har ikke trykket noen direkte sitater fra Tyler. Hun blir ikke gitt en stemme i teksten, noe som virker betimelig ettersom man åpenbart har hatt mulighet og ressurser til å gi henne rom for å kommentere hendelsene

hun ser var en del av. Til forskjell får Carlsen og alle i støtteapparatet rom for å komme med kommentarer om hendelsene i parken og inne i kafeen. Det er viktig å understreke at passivitet ikke nødvendigvis må relateres til passiv eller aktiv handling rent visuelt, men til passiv og aktivt handlende subjekt i teksten.

Carlsen på sin side blir forstått og gjort tydelig etter sine foregående prestasjoner og 'kongelige' titler: «den 19-årige verdenseneren», «verdenseneren», «stormester Carlsen». Slike titler viser som sagt til prestasjoner, og ikke nødvendigvis til utseende.

I forsidebildet ble fortellingen om det private møtet gitt betydning innenfor en utdanningsdiskurs med romantiske undertoner. I brødteksten blir man presentert for en litt annen betydning av møtet mellom Tyler og Carlsen:

Det var på festen etter deres felles opptreden på New York Fashion Week natt til onsdag at Tyler personlig tok kontakt med Carlsens støtteapparat for å få oppfylt et ønske om å lære sjakk av den 19-årige verdenseneren.[...]. Sent torsdag kveld norsk tid satte Hollywood-skuespilleren seg alene ned med Carlsen inne i lokalene til butikken Chess Shop. Seansen var i privat regi, men som eneste avis kan VG likevel fortelle om drømmemøtet (Brenne 2010).

Carlsen blir her framstilt som en opphøyd og kongelig skikkelse. Tyler må først møte støtteapparatet før hun får innvilget audiens til 'hoffet'. Tar man til betraktning at Tyler selv har vært og er et større ikon innenfor denne større populærkulturen med referanser til blockbusters som *Ringenes Herre* og modelloptredener over tid, er det interessant å se hvordan hun har blitt posisjonert som den interesserte og bønnfallende. Dette kan reflektere noe om hvordan Carlsen blir gitt en økt status som et populærkulturelt ikon. Det er Tyler som ber Carlsen om å treffes, og ikke omvendt. VG underbygger dette statusorienterte forholdet gjennom hele teksten, der kongen og hoffet styrer hvilken omgang de skal ha med beundrerne. For ytterligere å posisjonere ut status mellom Carlsen og Tyler legger man ved et sitat fra Espen Agdestein: « - Noen av tilskuere som kjente igjen Magnus etter hvert, men ingen i parken kjente igjen Liv[...].» Slik får man ytterligere poengtert hvem som skal bli gitt mest oppmerksomhet, og retten til å trone øverst på en slik statustopp.

Samtidig er det verdt å bemerke hvordan VG kategoriserer møtet dem imellom for å være en privat «seanse» og et «drømmemøte». I relasjon til den romantiske undertonen og konstruksjonen av et romantisk ladet forhold mellom Carlsen og Tyler i teksten vil tegnet «seanse» forsterke betydning av dette som en romantisk forestilling. Dessuten virker

«drømmemøtet» tvetydig i den grad det ikke blir gjort forståelig for hvem møtet realiserer en drøm for den enkelte. Jeg vil påpeke at VG konstruerer dette til å være et «drømmemøte» for begge to. De blir framstilt som to private personligheter som lengter etter hverandres selskap. Slik at drømmen de begge blir iscenesatt å ha hatt nå ble fullbyrdet. Innen en slik narrativ struktur blir det gjort forståelig at det har ligget til grunn en avstand, i tid og rom mellom de to fra tidligere av, men at de nå har fått sjansen til å få realisere drømmen og inngangen til dette romantiske, spennende og samtidig farefullt «SJAKK-LIV».

4.1.8 Konfirmert i VG

I reportasjen «GÅTEN Magnus Carlsen» (Berg 2009b) blir det iscenesatt en reise mellom to maskuline posisjoner, der Carlsen blir forstått å representere et *nå* – voksen, en ekte og respektabel mann. Samtidig blir det sammenlignet og konstruert et skille med hva han var *før* – en barnslig gutt og lite respektabel. Reportasjen kan i helhet fungere som et manifest som dokumenterer at helten vår har blitt eller er i ferd med å bli voksen. Først vil det være hensiktsmessig å trekke fram to bilder i denne reportasjen. De er med på å konstruere en sekulær konfirmasjon og sikrer en konstruert forståelse av Carlsens overgang fra et før til nå, fra gutt til mann.

FAKSIMILE 10: VG Helg, 19. september (Berg 2009b)

Bildet er tatt i et halvhøyt froskeperspektiv. I vestlig kultur har bruken av et slikt perspektiv gitt rom for en konvensjonell betydning der betrakter blir gitt en illusorisk posisjon som underdanig. Objektet i dette tilfellet, Magnus Carlsen, ser ned på og mot leseren. Over tid har vi blitt lært opp til å betrakte romlige opphøydheter som dominante i en eller annen form som representanter og utøvere makt, enten relatert til sosial status som man for eksempel finner hos autoritære statsledere, kongelige, helter, kjendiser etc. Således vil man kunne forklare det som en posisjon hvor leseren blir gitt muligheten til å se opp til noen. Dette forsterkes av at vi får se en butikkansatt knele for Carlsen, mens han er i ferd med å rette på det ene buksebeinet.

I forsidebildet har man felt inn ingressen: «Gåten Magnus Carlsen. Inni seg ønsker Magnus Carlsen (18) å bli like berømt som alle spår at han vil bli. Men når han forlater huset i Bærum, vil 'Sjakkens Mozart' helst ikke bli sett.» Her går VG aktivt inn og fortolker Carlsen i den grad de påberoper seg retten til å kunne tolke hva han drømmer om og så gjengi dette til leseren. Det viser mediernes søkende interesse etter å kunne formidle en nærhet til kjendisens indre. «Gåten» konnoterer prosessen VG ønsker leseren skal ta del i, altså nøste opp i hvem Carlsen egentlig er og hvem han skal bli – berømt.

I den anledning har VG nettopp valgt å bruke dette bildet til forside for reportasjen, der vi får se en «skredder» i ferd må å legge de siste detaljene på verket – dressen. Scenen i bildet konnoterer betydningen av at Carlsen får sin første dress, og blir gitt en symbolsk verdi i den grad dette er en viktig hendelse for at spådommen kan oppfylles og han selv vil bli berømt. Å bli berømt er noe som tilhører framtiden, og på veien dit, altså fra dette *nå* som bildet selv er formidler av, blir det konstruert en betydning av at Carlsen i dress symboliserer selve overgang. I reportasjen forankres dette på følgende vis: «Før likte Magnus å gå i hettegenser og lese Donald Duck. Nå går han i dress og leser biografier om amerikanske presidenter.» Lesning av Donald Duck og en bekledning i hettegenser blir forstått å representere den barnlige fortiden. På motsatt vis blir den berømte Carlsen forstått å være en respektabel karakter som leser «seriøs» litteratur og kler seg «voksent».

På det denotative betydningsplan blir dress forstått å være ett sett herreklær. Dressen som et tegn for herreklær virker betydningsfullt innenfor en kjønnsdiskurs. Den blir satt til å være en distingverende markør på et konnotativt betydningsplan mellom kjønnene og hvilke forventninger vi har til at klesstilen skal forsterke et skille mellom kjønnene. I vår kultur har dressen ofte blitt gjenstand for å uttrykke overgangen fra gutt til mann. Å få sin første dress er ofte blitt ritualisert og knyttet til konfirmasjon og gitt liv til uttrykket, konfirmasjonsdress. Dressen markerer en overgang fra det trivialiserte og dermed noenlunde useriøse livet til en form for profesjonalisme og overgangen til det seriøse voksenlivet. I reportasjen får vi se

Carlsen i dress. I det ene bildet hilser han på venstrepolitiker Abid Raja og daværende kunnskapsminister Bård Vegard Solhjell i forbindelse med åpningen av Sjakkhuset i Oslo. Iført dress håndhilser Carlsen med voksne menn som også er iført dress. Han blir framstilt som et av mannfolka. I et annet bilde får man se Carlsen under et parti simultansjakk. Her er han iført en litt for stor dress. Han er på jobb, og han tjener penger på sjakk. «Allerede som 16-åring tjente han sin første million». Dressen blir gitt betydning av å være et jobbantrekk, en maskulin uniform og en aldersmarkør.

I eksempelet fra reportasjeteksten ble det etablert et konstruert skille mellom et før og nå, altså med og uten dress, der et *før* konnoterer det useriøse og barnlige, og et *nå* alvor og profesjonalisme. Det er på lang vei de kulturelle forventningene til klesplagget dress som konstituerer en slik konfirmering – i dette tilfellet handler det å bli voksen og berømt om det samme. Prosessen med «å bli berømt» som VG formidler forståelsen av står som et synonym til det å bli voksen. Det reproducerer et ideal om at man må te seg voksent for å kunne bli berømt. Dette borgerlige maskulinitetsidealet kan sies å utfordre det rebelske ungdomsidealet som ofte har blitt reproduisert i populærkulturen. Da

I reportasjen blir man også representert for et annet overgangsritual. Med en helside har VG trykket et bilde der Carlsen har blitt fotografert mens han blir barbert. som på lang vei forankrer den konstruerte representasjonen VG har av Carlsens overgang fra gutt til mann. Her møter vi Carlsen i en ytterst sårbar posisjon. I bildeteksten står det: «FØRSTE GANG: Magnus Carlsen blir barbert av frisør Svein Krogedal i Oslo. Magnus har blitt tålmodig, voksen og ettertenksom, også på andre arenaer enn sjakk, mener faren, Henrik». Bruken av

FAKSIMILE 11: VG Helg, 19. september, s. 29 (Berg 2009b)

ordet «første» forsterker betydningen av leseren nå får se Carlsens første barbering. De blir gjort til vitner av en seremoniell begivenhet, der vi tar del i en konstruert overgang som representerer en stadfestelse av at Carlsen nå bør bli forstått som en mann. Bildet gir også utløp for å forstå Carlsens posisjon som sårbar. Fugleperspektivet gjør at han blir blottstilt for leserens blikk på den måten at vi ser ned på ham, og at blikket hans er preget av et visst alvor. I tillegg hviler barberkniven mot kinnet hans som forsterker denne sårbare betydningen. Dette latente alvorvoret formidler en oppfattelse av at barberingen skal romme en form for ærefrykt for framtiden. Fortiden tilhører barnet

eller ungdommen og blir samtidig gjort til representanter for en rastløshet. Barnet blir gjenstand for en trivialisering noe også kvinnelige sportsutøvere har blitt framstilt i media. I den anledning spiller VG rollen som sekulær «prest». VG tilbyr leseren å ta Carlsen på alvor. Han har fått sin første barbering, ny dress og han har derfor blitt mann.

Et slikt overgangsritual henter også betydning etter hvilket fellesskap han skal bli forstått å tilhøre. Den visuelle framstillingen av Carlsen i barberstolen representerer en konkret scene der han på rituelt vis blir innlemmet et maskulint fellesskap. Barbering av ansiktshår har på mange måter blitt forbeholdt myten om mannen, og nærmest institusjonalisert som en maskulin praksis. Barbering av ansiktshår har i dagens samfunn blitt gitt betydning av å virke kjønnsdifferensierende. At kvinner skulle kunne ha behov for eller måtte skjule ansiktshår er om mulig et av dagens større tabu i samfunnet. I dette tilfellet forankrer bildet betydning av at Carlsen nå har kommet i en alder hvor han fått ansiktshår. VG reproducerer betydninger som opprettholder klare forskjeller mellom kjønnene ved å avbilde en kjent personlighet under to konstruert overgangsriter eller som to mytiske scener: den første dressen og den førstebarberingen.

Svaret på «Gåten Magnus Carlsen» kan i et større perspektiv relateres til et underliggende behov teksten har for å tilbakevise allmenne rykter eller fordommer knyttet til Carlsens egentlige potensial for å bli framstilt som en mann. Da Carlsen slo igjennom som 13-åring ble han for eksempel i VG forklart som et vidunderbarn, der en manifest intertekstuell referanse til Carlsen som «Sjakkens Mozart» styrker opp om dette. Å bli framstilt som et vidunderbarn gir en positiv betydning i de yngre årene, men med årene vil en slik beskrivelse få en negativt ladet betydning. Det kommer et punkt hvor vidunderbarnet må bli forstått som voksen. I reportasjen går VG møysommelig til verks for å kunne gi en diagnose over Carlsen og samtidig svare på den latente «Gåten» - kan vi nå forstå eller akseptere det tidligere vidunderbarnet som et normalt mannfolk. I en slik diagnostiserende praksis går det latente intertekstuelle koblinger mellom journalistikken og psykologisk praksis innen klinisk psykologi. Journalisten blir representert som psykolog, familie som pårørende og Carlsen selv blir representert som pasient. VG skal åpne «GÅTEN» og stille et konstruert behov for å nærme seg den «ekte» Magnus Carlsen.

Første ledd i denne intime og ransakende prosessen ble for VG å studere Carlsens adferd fortløpende over to dager. Dette viser til reportasjen narrative tidsrom. I teksten har man flettet inn et hopetall av observerende notater om Carlsens vaner og adferd. Vi får blant annet opplyst at han ikke har noen kjæreste, at han nesten aldri rører alkohol, og at han heller aldri har drukket kaffe. Dessuten misliker han fisk. Et støtte fokus på vaner blir også viet plass

i reportasjen. Betydningen av Carlsen forstått som et utpreget vanemenneske henter seg fra opplysninger som at han spiser den samme frokosten hver dag - kornblanding og en kapsel fiskeolje. Likeledes sover han som regel mellom 10 og 12 timer hver dag.

Når det gjelder bedømmelse av adferd relaterer VG dette til observasjon av Carlsens respons på medmenneskelig kontakt: «En kvinne ønsker Magnus velkommen. Akkurat i det Magnus griper hånden hennes for å hilse, vender han ansiktet ned.» eller «Han er fortsatt ordknapp og reservert, men ikke uvennlig. Tvert imot. Han forteller så hyggelig han bare kan at han heller ville vært verdens fjerde beste fotballspiller enn verdens fjerde beste sjakkspiller.»

I reportasjen tar VG opp diverse rykter som har svirret rundt Carlsen og lar ham selv ta stilling til ryktene. Først henviser man til en episode hvor Carlsen en gang ble stilt spørsmål i *Nettavisen* hvorvidt han var autist eller ikke. Carlsen svarte selv på dette spørsmålet i reportasjen slik: «Ja, er ikke det åpenbart.» Carlsen kommenterer videre i reportasjen at dette var ment som en spøk. Carlsen blir videre posisjonert i en noe ydmyk og selvreflekterende posisjon, der han selv svarer at:

- Aspergers syndrom tror jeg for eksempel det er mange sjakkspillere som har. Da må det sies at folk med Aspergers ikke er problembarn. Mange av dem er store begavelser. Blant annet Albert Einstein hadde Aspergers. Det er folk som mener at han var nødt til å ha det. At han ikke ville kommet frem til sine banebrytende teorier hvis det ikke var for det, sier han.

Gjenfortellingen av gamle rykter rundt Carlsens psykiske helse preger framstillingen av Carlsen i denne reportasjen ved at reportasjen hverken dementerer eller avkrefter ryktene. Ved å la Carlsens egne kommentarer stå alene blir det opp til leseren å gjøre opp sin egen mening.

I tråd med reportasjens ønske om å trene ned i Carlsens psyke ble det nødvendig for VG å trekke fram et sitat fra faren om Magnus.

–Hans personlig *jeg* er ikke formet ennå. Han jobber litt med å finne den voksne Magnus, tror jeg. I tillegg føler han såpass mye press fra omverdenen at han nok liker å bruke en del tid for seg selv og sine tanker.

Innenfor denne reportasjen blir kommentaren til faren nærmest gitt betydning ved å være framsatt av en pårørende, en som opplever sønnens press «fra omverdenen» og forstår dette

som et problem. Farens sitat blir fremmet av journalisten som innen denne sammenhengen blir gitt betydning av å være psykologen. Ordstillingene «Hans personlige jeg» og «å finne den voksne Magnus» har latente intertekstuelle koblinger til psykoanalysen og teoretiske distinksjoner som stykker opp psyken i ulike nivå og studiet av jegets innbyrdes dynamikk. Denne nærgående reportasjen som trekker veksler på en intervjusituasjon mellom psykolog, pårørende og pasient marginaliserer ikke nødvendigvis Carlsens maskuline posisjon. Carlsen blir framstilt som en myk mann i den grad VG blottlegger følelseslivet hans, men det blir forstått å tilhøre fortiden og barndommen. Fremtiden blir definert som et maskulint tilholdssted blant menn i dress, og et sted det ikke blir gitt rom for lek eller følelser. Nå skal han bli oppfattet som en voksen mann – presentabel, velkledd og normal. Carlsen blir framstilt å ha blitt voksen. Betegnelsen vidunderbarn virker misvisende. De to store bildene i reportasjen forankrer opp om en slik maskulin betydningsdannelse.

Framstillingen av Carlsen i reportasjen og konstruksjonen av ham som en mann berører også en større rituell myte som preger våre virkelighetsbilder. I samfunnet forholder de fleste seg til antagelsen om at barnet må vokse opp, og i dette tilfellet forankret som at gutter må bli menn. Dette skaper orden i samfunnet. I psykologien bruker man termen «guttemenn» for menn med modningsangst og som representanter for et «Peter-Pan syndrom»:

Ungdom er i løpet av de siste tiårene blitt den flytende modernitetens symbolske representanter for *det foranderlige* og *det formbare*. Det ungdommelige er blitt en enhetskultur, og en ambisjon for de fleste aldersgrupper. Dette kommer ikke minst til uttrykk i kroppskulturen, hvor kroppslige tegn på aldring utløser fortvilelse og tiltak. Ungdom er utopien om «nuet». Mytologisk er det de unge som bærer sannheten, og begreper som modning er blitt mer problematiske (Skårderud 2009).

Den ideologiske betydning i teksten virker som en motreaksjon til dette ungdommelige maskulinitetsidealet. Det evige jaget etter evig ungdom virker som et rådende ideal i dagens samfunn. I media finner man et økende fokus på saker som fremmer tiltak for konservering av den ungdommelige kropp og livsstil: trening, slankekurer, fallskjermhopp, Birkebeinerrittet osv. Reportasjen posisjonerer Carlsen innenfor en mytisk struktur som virker motstridende til et moderne maskulinitetsideal. Den forsterker en allmenn og kanskje borgerlig myte om at det er en tid for alt. For å skape orden i samfunnet og sikre økonomisk vekst må noen bli menn eller oppføre seg modent, slik som faren til Carlsen sa det: «tålmodig» og «ettertenksom».

Reportasjen blir i seg selv konstruert som et rituelt rom det leseren blir dratt med inn i en sekulær konfirmering av Carlsen. For lesere med høy grad av illusio vil dette også få betydning for ham som sjakkspiller. Carlsen leker ikke lenger sjakk, men er utøver av en profesjon. Sjakk har blitt jobb, og ikke lenger et symbol for lek og moro.

4.2 Geopolitisk diskurs

I dette analysekapittelet vil jeg studere hvorvidt en vest/øst-akse og reproduksjonen av en etodelt virkelighetsbilde av verden preger representasjonen av Magnus Carlsen i VG.

4.2.1 Arven etter Bobby Fischer

På forsiden av VG Sport den 15. desember 2009 kunne man se Carlsen avbildet i helfigur. Iført en sort dress hadde VG plassert ham innenfor et større gult ettall, «NR.1». Bakgrunnen for dette oppslaget i VG var at Carlsen hadde tatt førsteplassen på rankinglisten. Man kan si at ettallet og Carlsen blir representert til å dele en «fysiologisk» likhet og som kaster anskuelsen om at Carlsen genetisk er bygd for oppgaven med å stå rakt som en «NR.1» eller som det står i bildeteksten: «Verdens beste». Den gullforygte Carlsen blir i brødteksten gjort forståelig som arvtager etter Bobby Fischer:

Carlsen hadde nettopp klart uavgjort mot britten Michael Adams og nettopp sikret seg en plass i historiebøkene. Samtidig er han den første fra Vesten på toppen av sjakkrankingens siden den avdøde Bobby Fischer i 1975.

FAKSIMILE 12:
VG Sport, 15,
desember (Strøm
2009n)

Den manifeste intertekstuelle referansen til det historiske stereotypiske «triggertegnet» Bobby Fischer som vekker til live en vest/øst-akse. VG legger til rette for at leseren skal forstå Carlsen som Vestens nye flaggbærer og representant. Det er flere interessante trekk ved denne intertekstuelle sammenligningen. På forsiden blir det ikke gjort forsøk på å markere at førsteplassen på ratinglisten skulle bli gitt betydning av å være en norsk sensasjon, og således redusert rom for å hylle ham som vår nordmann. Jeg fant ingen tegn som skulle kunne gi en slik betydning, hverken visuelt eller tekstlig. Det blir skapt en betydning om at Carlsen representerer «Vesten». Vår verdensener viser ikke bare nødvendigvis til Norges verdensener, men vår som i Vestens

verdensener. Denne konstruksjonen finner bare betydning innenfor et vestlig perspektiv innen en større «stereotypisk makrodiskurs» (O'Donnell 1994). Det vil derfor være rimelig å definere dette som både en innadrettet og utadrettet stereotypi. Den latente betydningen gjør

krav på at Carlsen og Norge skal bli oppfattet som en del av Vesten. Slik reproducerer VG til en viss grad rammene for hva som skal konstituere vårt eget virkelighetsbilde. Nordmenn tilhører Vesten, som kan berike seg med sportslige suksesser.

Den intertekstuelle referansen gjør bruk av tidsadverbene «første» og «siden». Slik blir Carlsen posisjonert i lys av å være arvtageren etter Fischer. Da er det rimelig at VG mener dette er noe for «historiebøkene». Whannel (2002) peker på at media kan reinkarnere betydningen av en sportshelt, i dette tilfellet Bobby Fischer. Slik blir det samtidig konstruert en forståelse av at det skal ha funnet sted en ventetid. Ser man stort på det gir VG rom for at det har tatt 34 år før Vesten igjen tok tilbake førsteplassen. Innenfor en slik makrodiskurs blir det gjort klart at det skal ha foreligget og alltid vil være en konkurranse mellom motsatsene Vesten og Østen.

Da Carlsen ble kåret til «Årets norske idrettsutøver» av VG (2009) den 24. desember avløste bildeteksten betydningen av Carlsen som en arvtager: «Magnus Carlsen SJAKK (-) Første vestlige verdensener siden Bobby Fischer i 1975. Lanseres som sjakksporsens Mozart. En beskjeden, nesten eksentrisk væremåte. En stjerne». Tar man likhetene mellom forsiden først knytter de seg til ettallet og klesstilen, noe som i dette tilfellet uttrykker sjakkspillerens

FAKSIMILE 13: VG Sport, 24. desember (VG 2009)

«kitschige» sportsklær. Alle sponsorembemene på dressen indikerer at Carlsen har hatt en form for økonomisk suksess og legitimerer den kommersielle strukturen forstått for å ha gitt ham rom til å hente inn økonomisk drahjelp. Til forskjell fra den forrige forsiden ble denne historiske parallellen mellom Fischer og Carlsen trukket innenfor rommet av en nasjonal kåring. Kåringer har en rituell funksjon og dernest en religiøs betydning i den form av at man får anledning til å hylle sine egne landsmenn som representanter for det forestilte fellesskapet Norge. De er tradisjonsbærere både i sin gjentakende/rituelle funksjon og på innholdssiden: VG finner alltid en norsk ener, år etter år. Slik forankrer kåringer myten om progresjon (syklus) og motvirker stagnasjon. Selv innenfor en slik nasjonal kontekst ble det ikke gjort nevneverdig bruk av noen tegn på forsiden som forankret ham som en utpreget nasjonal sportsutøver. Det styrker opp om det foregående eksempelet der Carlsen først og fremst blir gjort forståelig som

representant for Vesten. Den historiske betydningen ble også lagt til grunn da Carlsen noen dager i forveien hadde mottatt prisen «årets navn» av VG. Daværende ansvarlige sportsredaktør i VG, Olufsen, ble parafasert på følgende:

I sin tale til Årets navn trakk VG-redaktør fram håpet om at Magnus Carlsen en gang kan bli verdensmester – og minnet om de dramatiske partiene mellom amerikaneren Bobby Fischer og sovjetrusseren Boris Spasskij på 1970-tallet, midt under den kalde krigen. Nordmannen er den første fra vesten siden Fischer som er nummer en på verdensranking (Strøm 2009o).

Den intertekstuelle og reinkarnerende referansen ble også brukt i forbindelse med artikkelen «Kunnskapsministeren vil ha CARLSEN I TROMSØ-OL» (Overvik 2009b). Denne gangen ble Fischer-referansen gitt betydning av politiske undertoner. Daværende kunnskapsminister ble sitert på at et sjakk-OL i Tromsø kunne bli det nye Reykjavik anno 1972: «- Jeg kan selvsagt ikke forskuttere en søknad om statstilskudd, men personlig ser jeg svært gjerne at sjakk-OL kommer til Norge, sier Solhjell og trekker linjene helt til Bobby Fischers legendariske VM-kamp mot Boris Spasskij i Reykjavik i 1972.» I hovedbildet får man se en glad kunnskapsminister se inn i kamera mens han holder hånden til Carlsen som et tegn på en bindende forpliktelse dem imellom, og betydningen av et framtidig OL i Tromsø skal få samme legendariske status som VM-kampen i 1972.

De gjentatte referansene til Bobby Fischer og ham som vestlig verdensmester skaper rom for at Carlsen blir posisjonert som arvtager. Etter alle disse årene har vesten funnet sin arvtager og vestens hegemoni kan igjen bli befestet, den vestlige verdenseneren og reinkarnert i VG som Magnus Carlsen. Det var i hvert fall i noenlunde av de samme profetiske ordelag den russiske sjakklegenden Garry Kasparov ble gjenfortalt på i reportasjen «Gåten Magnus Carlsen» (Berg 2009b): «Verden ser etter en ny konge i sjakk, og den russiske sjakklegenden tror at denne kongen vil bli Magnus Carlsen fra sjakkens U-land Norge.» Det skaper inntrykket av at Verden ikke har hatt noen «konger» i mellomtiden. Den underliggende stereotypiske makrodiskursen (O'Donnell 1994) som virker til grunn for betydningsdannelsen i de enkelte eksemplene skaper inntrykk av at det har funnet sted en «mørk» ventetid slik middelalderen ofte har blitt beskrevet som. Av dette blir det nødvendig å utdype hva man innenfor den geopolitiske diskursen finner at sjakkverdenen har ventet på. Det knytter seg i all hovedsak til en reproduksjon av de kapitalistiske idealene som var et bakteppe for den kalde

krigens ideologiske motsetninger og Østens hegemoni som representant for et pregløst og stagnert sjakkspill.

4.2.2 Noe for Hollywood?

I 2009 deltok Magnus Carlsen i turneringen *London Chess Classic*. Under turneringen hadde den engelske avisen *The Independent* i et intervju med Carlsen sluppet idéen om at det burde bli laget en film om karrieren hans. Denne britiske idéen ble gjenstand for artikkelen «Sjakkeventyret bør bli FILM» (Strøm 2009) der VG spinner videre på tråden og iscenesetter Carlsen som en ytterst populærkulturell karakter.

I ingressen blir får man opplyst at Carlsen tar London med storm og at dette

FAKSIMILE 14: VG Sport, 9. desember (Strøm 2009).

«eventyret» bør bli spilt av skuespilleren Matt Damon. VG reproduserer den normative tonen ved å repetere til at dette «bør» bli noe av. Slik skapes det betydningen av at filmforslaget til *The Independent* holder mål. Realiseringen av filmideen skal bli oppfattet som en normalitet og samtidig legitimere at en sjakkspiller som Carlsen har kommersiell populærkulturell verdi som et produkt for Hollywood: «Noe for Hollywood?: Magnus Carlsens eventyrlige sjakkkarriere blir lansert mens nordmannen herjer i en turnering i England.» Produkter «lanseres». Kombinasjonen av ordene «eventyr» og «lanseres» styrker betydning av at Carlsens liv bør formidles til hele verden, og at dette eventyrlige livet han har levd til nå har sin legitime plass også på filmlerretet.

VG kommer selv med et indirekte forslag til

hva denne filmen kan få som tittel: «THE CARLSEN IDENTITY?». Tittelforslaget inneholder en manifest intertekstuell referanse til filmen *The Bourne Identity*, der Matt Damon nettopp spiller rollen som leiemorderen Jason Bourne. Referansen fremmer betydning av at det er en ytterst maskulin og røff skuespiller som har blitt valgt ut til å fylle Carlsens

sko. I den anledning har VG arbeidet godt med å konstruere en visuell likhet mellom de to bildenes komposisjon for å skape forståelse av at Matt Damon «ligner» på Carlsen.

Første stilgrepet VG har tatt i bruk er å skape kontraster mellom det altoppslukende mørke og de lyse ansiktspartiene. Dette er en teknikk som blant andre billedkunstneren Rembrandt (1650, 1629-30) brukte eksempelvis i maleriene *Man in a Gold Hat* og *A Bust of an Old Woman: 'The Artist's Mother'*. Det egner seg godt til å fjerne forstyrrende detaljer i fra bakgrunnen som kjemper om oppmerksomhet til betrakteren. Samtidig blir hodet visuelt skilt fra resten av kroppen. Lyssettingen skaper også en sammenfallende dynamikk mellom de to bildene. I bildet av Carlsen faller lyset inn fra venstre, mens i bildet av Damon faller det inn fra høyre. Ved hjelp av lyset skapes det en sammensmeltende effekt som drar bildene mot hverandre. Slik konstruerer VG en likhet som representerer ideen om at de to har noe til felles.

Valg av motiv, altså selve posituren de er blitt avbildet i, er nesten identiske. Posituren i seg selv bærer på en latent intertekstuell referanse. Den tenkende mannen og symbolet for intellektuell visdom har blitt mytologisert over tid den vestlige kulturen. Å holde hånden til haken har over tid blitt gitt betydning av å symbolisere visdom. En slik betydning kommer tydelig til uttrykk i skulpturen *Tenkeren* av Auguste Rodin (1903). På Musée Rodin (2014) hjemmesider kan man lese følgende beskrivelse av skulpturen: «[...] this image of a man lost in thought, but whose powerful body suggests a great capacity for action,» Professor Finn Skårderud finner *Tenkeren* å illustrere en harmoni mellom kropp og sinn: «*Tenkeren* har blitt et ikon for filosofi» (Skårderud 2012). Innenfor et større vestlig kodefelleskap vil en slik positur bli kodet som et uttrykk for fornuft og intellekt. Denne betydningen i bildet blir reproduisert og kobler den til en større intertekstuell kjede. Bildet av den tenkende Magnus Carlsen konnoterer på lang vei betydning av hans eventyrlige intellekt. Denne konnotasjonen har man forsøkt å redigere fram i bildet av Matt Damon. Slik ligger det til grunn nok en likhet mellom de to. Det blir ikke oppgitt årstall for da bildet av Carlsen ble tatt, men ansiktstrekkene til Carlsen vitner ikke om at de tilhører den 19-årige Carlsen man referer til i artikkelen. På lik linje har man heller ikke oppgitt alderen til Damon. Den konstruerte likheten i bildets komposisjon gir rom for en forståelse av at Matt Damon fortsatt holder seg såpass ung til at han «bør» spille rollen som Magnus Carlsen.

Posisjoneringen av Carlsen som den intellektuelt sterke sjakkspilleren blir ytterligere forankret innenfor en vestlig kulturhistorie. VG gjenforteller noe dramatisk i brødteksten hvordan: «Engelske aviser står i kø med Mozart-sammenligningen.» Her viser man til epitetet «Sjakkens Mozart» (*The Mozart of Chess*) som henter sin opprinnelse fra sjakkspaltisten

Lubimor Kavalek (2012), og er en språklig konstruksjon Kavalek senere har angret på at han skapte. Sammenligningen mellom Mozart og Carlsen ble voldsom populær i media. VG har selv trykket den et utall ganger. Den hyppige bruken av denne betydningsfulle epitetten over tid har gjort til den til å bli en vel etablert klisjé i VGs representasjon av sportsfenomenet Magnus Carlsen. Bindeleddet mellom den i dag nærmest populærkulturelle komponisten og Carlsen ligger hovedsakelig på at de begge ble og har blitt genierklært grunnet deres tidlige gjennombrudd i hvert sitt respektive felt. I denne artikkelen referer VG naturlig nok til Carlsen som «sjakkgeniet» og reproducerer myten om at Carlsen skal inneha utenomjordiske egenskaper, forankret som en liminal kategori. I Store Norske Leksikon (Snl) gir man følgende definisjon på genibegrepet: «Geni, betegnelse for den som viser anlegg og talent langt utover det vanlige» (Geni 2012). Geni blir raskt og i dette tilfellet gjenstand for en sportsjournalistisk sekkebetegnelse som ikke har til hensikt å gi en rasjonell forklaring på hvilke bakenforliggende egenskaper som ligger bak hans talent, men reproducerer istedenfor en iscenesatt hyllest av det naturgitte geniet Carlsen. Myten om geniet henter sin betydning for en fascinasjon for det ubevisste. Det har en viss populærkulturell appell ved ikke å la noen fenomener bli gjenstand for vitenskapelig analyse og et domene for rasjonelle forklaringer. I en slik myte representerer Carlsen en skjebnebestemt rolle. Å bli genierklært, altså å ha blitt født som et geni byr på troen på at noen av oss representerer noe «overmenneskelig». Dette har vært populært materiale for filmbransjen. For eksempel har geniet Mozart allerede blitt filmatisert og gitt en populærkulturell tolkning i spillefilmen *Amadeus* (1984).

I brødteksten ble det gjort tydelig at denne filmidéen og Carlsens oppmøte i London kan bli gitt betydning innenfor en geopolitisk diskurs:

Turneringen i London er den største på de britiske øyer på 25 år, og Magnus Carlsen blir tatt imot som en sjakkens redningsmann, etter at det har vært bebrillede grå østeuropeere som stort sett har kjempet om VM-tittelen denne tiden (Strøm 2009).

Den stereotypiske karakteristikken VG gir av østeuropeerne iscenesetter samtidig Carlsen som en direkte motsats til det grå. Det konnoterer betydningen av ham som populær, en person som tar London med storm, det populære geniet som blir dyrket som en spennende attraksjon og interessant i vestlig populærkultur, så spennende at det bør være materiale for Hollywood. VG posisjonerer Carlsen som «sjakkens redningsmann» fra dette østlige sjakkhegemoniet som blir referert til som en «bebrillede grå». Bebrillede konnoterer skolen og nerden, og betydningen av den kjedelige og lite kule sjakkspilleren. Den allmenne

sjakkstereotypien av sjakkspilleren blir forankret som østuropeisk. Det skinner igjennom en latent intertekstuell og geopolitisk referanse til beskrivelsen av sovjetiske sjakkspillere som representanter for «skolesjakken», der Carlsen, individet og representert som det individuelle geniet blir motsatsen og framstilt som det kommersielle idealet. Denne artikkelen kan figurere som et konkret eksempel for hvordan Carlsen blir iscenesatt som et populariserende ikon som på nytt skal gjøre sjakken populær blant folket.

4.2.3 Demokratiets forkjemper

I perioden 2009/2010 var Carlsen svært aktiv som sjakkpolitisk talsmann. Sakens kjerne knyttet seg til hvilke muligheter elitespillerne hadde til å kvalifisere seg til en tittelkamp mot den regjerende verdensmester. Her var det interessant å se hvordan VG ikke lot det skinne igjennom at Carlens sjakkpolitiske initiativ kunne bli oppfattet som motivert bak å kunne øke sine egne sjanser til og nå en slik VM-kamp. Istedenfor ble Carlsen posisjonert som en offerskikkelse i møte med det som ble representert som et udemokratisk system og ivaretatt av representanter fra FIDE og andre elitespillere. Den melodramatiske forståelsesrammen VG gjorde bruk av avtegnede tydelige latente sjablonger i VGs dekning av saken, mellom den rene helten som ofrer seg og sine egne interesser for en større sak mot bekjempelsen av den «tyranniske» sjakkpresidenten Kirsan Iljumzjinov som blir framstilt som opprettholder av den onde makten i sjakkporten. Denne todelingen gir betydningen innenfor en geopolitisk diskurs der fordømmer om Østen blir reproduisert. Jeg vil nå gi et kronologisk forløp av saken presentert i VG ved studere et utvalg artikler.

Første del:

Den 20. januar 2009 kunne man lese artikkelen: «TREKKER SEG fra VM-kvalik» (Strøm 2009a). VG viser til at Carlsen sammen med sin far hadde gått «knallhardt» ut mot det internasjonale sjakkforbundet. Bakgrunnen for den harde kritikken av FIDE rettet seg mot hvilke reelle betydning turneringsserien Grand-Prix skulle ha som en direkte kvalifiseringsmulighet mot en VM-kvalik. Bakgrunnen for «kaoset» hentet seg fra det VG refererte til som fraværet av like regler for alle og som konnoterer utløp for at det fant sted et anarki i sjakkporten. VG siktet til at Grand Prix-serien ikke lenger kunne gi en direkte

kvalifiseringsmulighet til en plass i kandidatturneringen. Skylden for «kaoset» ble i all hovedsak tilskrevet sjakkpresidenten i FIDE, Kirsan Iljumzjinov.

VG konstruerer ved hjelp av en narrativ struktur og innhold et mindre flatterende bilde av Iljumzjinov og posisjonerer ham som den gale skurken. Blant annet karakteriserer VG ham som en president med «jernhånd» over den føderale republikken Kalmykia han også er president over, og er en del av den føderale republikken Russland. Dette er ikke første gangen Østen har blitt forstått gjennom ved å benytte seg av jernrelaterte betegnelser i media. Det går om mulig en manifest intertekstuell referanse til betegnelsen: «'Jernteppet'», brukt om politikken som gikk ut på å holde Sovjetunionen og de stater som fulgte den sovjetiske ledelsen, isolert fra resten av verden» (Jernteppet 2013). «Jernhånden» vil også figurere som en visuell allegori for hans styresett som president for FIDE. VG stiller seg ikke kritisk til kilder og gjengir løse rykter, og kan kritiseres for å stille seg partisk i denne saken. Det bekrefter noe av poenget Roksvold (1993) har om at våre helter alltid blir framstilt i godt lys av egen presse. VG gjengir for eksempel andres kommentarer uten henvisning til hvem som skal men dette: «Sentralt i kaoset står sjakkpresident Iljumzjinov, som av mange beskyldes for å være autoritær».

Kritikken mot VGs presseetiske linjen blir gjort ytterligere relevant i en større underartikkel med tittel: «SADDAM-VENN OG UFO-FARER» (Strøm 2009b). Her refererer VG til flere udokumenterte episoder og nærmest rykter knyttet til Iljumzjinovs presidentrolle i Kalmykia som gir betydning av ham forstått som den gale mannen: «Presidenten i det internasjonale sjakkforbundet var venn med Saddam Hussein og påstår at han kan kommunisere med romvesener.» Videre kan man lese at han har konsultert spåkoner, invitert Diego Maradona, bygget Europas største buddhistiske tempel og en egen sjakkbydel *Chess City*, innført sjakk som obligatorisk fag fra 1. til 3. klasse og: «I følge en CIA-rapport deltok presidenten i Kalmykia i svindel med 'olje-for-mat-programmet' som var den gang Saddam Hussein styrte Irak.» For å sette det hele i kontrast bemerker VG at mens han har gjort alt dette sulter folket. Representanter fra Kalmykia blir ikke gitt rom for å kommentere saken. I stedet blir myten om den Østlige «jernhånden» reproduisert og gjort dagsaktuell. Tilbake i hovedartikkelen blir Norges sjakkpresident, Jøran Aulin-Jansson på oppfordring av VGs noenlunde ledende spørsmål om hvorvidt Iljumzjinov er «bra eller dårlig for sjakkporten» sitert på følgende:

-Det finnes sikkert både bedre og dårligere ledere enn han. Men han har en smule annen kultur enn den norsk. Det har vært en del beslutninger innen FIDE som ikke bærer for mye preg av demokratisk sinnelag (Strøm 2009a).

Ved å stille Iljumzjinovs troverdighet som president i Kalmykia i et kritisk og dømmende lys virker dette naturlig over for hans virke og betydning som sjakkpresident i FIDE. Han blir representert å ivareta et udemokratisk ideal som helten Magnus Carlsen ikke kan være seg bekjent. VG gjengir utfyllende om hvordan Carlsen og faren går «knallhardt» ut mot det nye regelverket. Måten VG gjengir punktene i deres kritikk har latente intertekstuelle referanser til strukturen man finner i folkerettslige deklarasjoner. VG gjengir tre punkter som alle starter med frasen: «Carlsen krever» - «åpne prosesser», «forutsigbarhet og gjensidig bindende avtaler» og «rettferdighet og tar et oppgjør med privilegiene i sjakksporten». Til slutt under rubrikken «Skarp kritikk» rettes det en personlig kritikk mot ledelsen av FIDE for manglende fokus på nettopp rettferdighet og forutsigbarhet og et større fokus på penger og privilegier. Framsettelsen av den «knallharde kritikken» i VG iscenesetter Carlsen som et offer, et ord også Aulin-Jansson blir sitert på. Mistanken om at Carlsen skulle kunne ha egosentriske motiver bak denne kritikken blir tilbakevist på ulikt vis i teksten. Under rubrikken «Ikke alene» blir daværende verdensmester Vishwanathan Anand posisjonert som støttende. For å skape en tilsynelatende objektivitet har VG latt elitespiller Vladimir Kramnik uttale seg om at han ikke skjønner kritikken til Carlsen. Han blir referert på ulike motiver som skulle tilsi at skiftet i måten VM-syklusen skulle bli avholdt på kunne gagne Carlsen. VG trekker så frem en uttalelse Iljumzjinov hadde til den russiske sportsavisen *Sport Express* og fortolker selv de egentlige motivene Kramnik skulle ha for å være så positiv til de nye endringene:

Men grunnen til at Kramnik er positiv til presidentens nye regler, kan muligens forklares med Kirsan Iljumzjinov uttalelse til den russiske sportsavisen *Sport Express*:
- Kramnik kan komme til å få wild card til åttemanns-turneringen hvis den arrangeres i Russland.

Kramnik, den eneste i teksten som blir gitt en forsvarende stemme av FIDE og sjakkpresidenten, blir således framstilt som egosentrisk. I tillegg løper det en underliggende betydning av at Kramnik og Iljumzjinov skal ha hatt for tette bånd seg i mellom, og en konnotasjon av kameraderi og korrupsjon.

Denne artikkelen gir et innblikk i hvordan Carlsen har blitt gjort til representant for demokratiske holdninger og forkjemper for et slikt ideal som blir tilskrevet Vesten. Et demokrati som blir forstått å representere verdier som rettferdighet, forutsigbarhet og avstand fra korrupsjon og anarki. Innenfor den geopolitiske diskursen reproduseres på lang vei stereotypen av den østlige politikeren, her representert ved Iljumzjinov, som autoritær og fremmede av udemokratiske idealer. For å tydeliggjøre forskjellene gjør VG bruk av en melodramatisk forståelsesramme som preger sportsjournalistikken. Den latente betydningen av Iljumzjinov som skurken blir gjort overtydelig (sjablong). Like tydelig fremstilles Carlsen og faren som demokratiets forkjempere.

Andre del:

I ettertid viste det seg riktignok at Carlsen aldri hadde trukket seg helt fra VM-syklusen mot VM 2011. Året etter kunne bildet av en innbitt Carlsen møte leseren på forsiden av

FAKSIMILE 15: VG Sport, 5. november (VG 2010c).

sportsbilaget med påskriften: «CARLSEN MED SJOKKBESKJED TIL SJAKKVERDEN: - PENGENE KAN IKKE STYRE DETTE. Les hvorfor Magnus Carlsen trekker seg fra sjakk-VM og sjansen til å tjene 10 millioner norske kroner» (VG 2010c). Bruken av ordet «sjokkbeskjed» vitner om at VG tilskriver saken episke proporsjoner. En sjokkbeskjed forbindes ofte med negative nyheter. Dette konnoterer på lang vei inntrykket av at «sjakkverden» har mistet noe stort, i form av Carlsen, forstått som den internasjonale og populære helten. Igjen finner man noe av den doble posisjoneringen innen den geopolitiske diskursen. Dette er «sjakkverdens» tap og i mindre grad et norsk tap av en mulig norsk verdensmester. VG poengterer at sjansen til å tjene 10 millioner kroner

forsvinner. Dette representerer på lang vei offeret VG framstiller Carlsen selv til å gjøre for og skape forandring. Offeret viser tilsynelatende til tapt inntekt, men ved bruk av «sjansen til» konstruerer VG samtidig en latent forståelse av at Carlsen ofret en regelrett sjanse til å vinne VM i 2011. Av dette konstruerer man en betydning av at offeret Carlsen blir satt til å gjøre virker ekstra stort. Samtidig blir Carlsen posisjonert innenfor en større offermyte som tidligere

har hatt kommersiell appell i populærkulturen. Da tenker jeg særlig på den medierte reinkarnasjonen av den revolusjonære helten Che Guevara, gjennom T-skjorter med ham som popart-motiv, og Guevaras populærkulturelle symbolverdi.

VG etablerer et dikotomisk skille mellom 'den ofrende' og 'overgriperen'. Myten om den ofrende og overgriperen inngår i en større urmyte som har utallige latente intertekstuelle koblinger til ulike narrativ, der den ofrende blir gitt ulik form og betydning. I dette tilfellet kan Carlsen bli forstått som den sportslige martyren, der sitatet: «Pengene kan ikke styre dette» er myntet på ondskapen som blir representert å bre om seg i den internasjonale sjakkporten. Dette fremstår etter hvert som et paradoks ettersom Carlsen innenfor en større makrodiskurs representerer Vestens kommersielle idealer.

Etter forsiden ble det trykket en artikkel med tittel «Umoderne regler» (Strøm & Brenne 2010a). Her ble det opplyst at Carlsen på egenhånd hadde underrettet FIDE per brev om at avgjørelsen var tatt og beslutningen var å trekke seg ut av VM-syklusen. VG gjengir essensen av dette brevet: «Magnus Carlsen har i brevet til FIDE kommet med innspill til hvordan VM kunne arrangeres på en mer 'demokratisk' måte, der verdensmesteren ikke har så mange privilegier som i dag.» Her siktes det til praksisen om at tittelforsvarer ikke må kvalifisere seg til VM-kampen. Måten VG gjør bruk av hermetegn over «demokratisk» ironiserer og poengterer på nytt representasjonen av FIDE forstått som en organisasjon forankret i et udemokratisk ideal, og tidligere personifisert ved «skurken» fra Kalmykia.

VG definerer Carlsens handling for å være et «sjakkopprør». Sjakkopprøret blir gitt moralsk betydning. Sportsmartyren Carlsen blir forstått å representere et vestlig verdisyn. I artikkelteksten blir det konstruerer betydningen av ham som en nobel og from skikkelse. Leseren skal forstå at han har ofret sjansen til å bli verdensmester.

Han innrømmer imidlertid at det har vært en vrien avgjørelse å frata seg selv muligheten til å bli verdensmester: - Det har vært en tung prosess. Nå som beslutningen er tatt, føler jeg meg lettet.

VG repeterer flere ganger i teksten hvordan «andre» i miljøet mener at han hadde slått Viswanathan i et fremtidig VM. VG hever således terskelen for tolkningen av offerets karakter og betydning. Under rubrikken: «Kunne blitt yngst», blir det utdypet at Carlsen også har fratatt seg muligheten til å bli tidenes yngste verdensmester. Dette «sjakkopprøret» stiller Carlsen i et ellers godt lys. Den stiliserte og melodramatiske ordningen mellom den ofrende og overgriperen gjør at Carlsens personlige motiver blir ført i bakgrunnen. Det vil alltid være

vanskelig å anklage en mann som blir posisjonert for å være et offer for å kunne ha egosentriske motiver bak sine handlinger. VG styrker i hvert fall opp Carlsen som en ofrende lederskikkelse i sjakkporten. Offeret han gjør blir symbolet på troen om bedre tider, og den ofrende blir samtidig et samlende ikon for «sjakkopprøret».

Dagen etter tok VG temperaturen på hvilke reaksjoner «sjakkverdenen» hadde etter å

FAKSIMILE 16: VG Sport, 6. november (Strøm 2010e).

ha mottatt «SJOKKBESKJEDEN». Til overskrift brukte man et sitat som setter betegnelsen «sjakkopprør» inn i en større kontekst: «- Carlsen kan lage REVOLUSJON» (Strøm 2010e). Ole T. Berg skriver i *Store Norske Leksikon* at premisset for betydningen av et revolusjonsbegrep retter seg etter ønsket om grunnleggende endring over et kort tidsrom: «En så vid bruk av uttrykket revolusjon skal gjerne tjene et rettferdiggjørende eller dramatiserende formål» (Berg 2012). Bildet virker alene dramatiserende. Det vil være grunn til å definere handlingen i bildet som en symboltung scene. Her får vi se Carlsen reise seg opp fra stolen. Scenen som er avbildet konnoterer oppbrudd og forandring. I bakgrunnen av bildet får leseren se en tettepakket sal av skuelystne. Carlsen setter samtidig blikket i Anand, den regjerende verdensmesteren. Hva ligger han i

dette blikket? Fiendskap? Bildet fremmer en betydning av det skal ligge til grunn en konflikt mellom Carlsen og Anand. Carlsen ser ned på Anand. Det gir rom for en dominant betydning av ham, en skikkelse som ruger i rommet. I ingressen står det følgende: «Internasjonale sjakk eksperter er skuffet over å gå glipp av en drømmeduell mellom Magnus Carlsen og Viswanathan Anand om VM-tittelen». Bildet var åpenbart myntet på å skape et inntrykk eller forsmak på «drømmeduellen». Drømmeduellen blir innenfor en slik martyryrte tilskrevet en del av offeret til Carlsen. Ved kun å referere til skuffende representanter fra sjakkmiljøet styrket VG effekten av en følelsesfull og dramatisk ladet stemning. Grunnleggeren Frederic Friedel av chessbase.com ble for eksempel sitert på følgende:

Vi er alle skuffet over at VM vil finne sted uten Magnus. Verdensmesteren mot verdenseneren (Anand mot Carlsen) hadde vært optimalt for sjakkverden – to karer med ekstraordinært talent, men også intelligente, humoristiske og veltalende. Jeg håper det fortsatt vil være mulig å oppleve en slik kamp, sier Friedel.

VG trykker videre kommentarer om at Carlsens beslutning viser prov på noe «modig». Representasjonen av den revolusjonære Carlsen skal bli gitt en positiv betydning. VG har med den store overskriften valgt å posisjonere Carlsen i en slik opprørsk rolle. Opprinnelsen til overskriften er hentet fra et sitat av sjefredaktør for nettstedet *Chessvibes*, Peter Doggers: «- Dette er en modig beslutning av Carlsen. Enkelte av mine lesere antyder at han kan komme til å lage en revolusjon – hvis andre spillere følger Magnus og sier nei til VM.» Dette skaper en samlende betydning av at Carlsen er støttet opp av en bred og unison sjakkbevegelse.

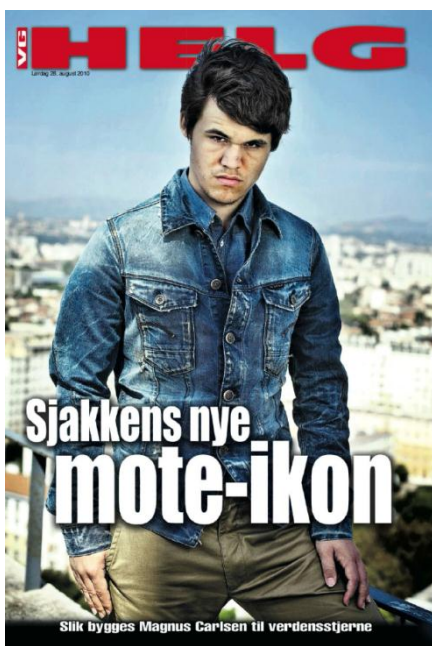
I et diskursivt perspektiv har det vært interessant å se hvordan VG konstruerte rommet for å forstå Carlsens individuelle avbud som et større sjakkopprør. I et kronologisk tilbakeblikk skaper VG betydning av at offeret Carlsen gjør blir representert å øke i betydning for nordmenn og sjakkinteressert, fra sjansen til å bli verdensmester, et påfølgende tap av 10 millioner kroner, den store muligheten til å bli den yngste verdensmesteren noensinne og sjakksporens glipp av en drømmeduell.

Framstillingen av Carlsen i denne saken følger en todelt verdensoppfatning, mellom de gode og de onde, som i stor grad sammenfaller med en vest/øst-akse som preger framstillingen av Carlsen i VG. Carlsen blir representert som den gode sportsmartyren. Han henter applaus for sin modighet og blir konstruert som en felles lederskikkelse i det «revolusjonerende» «sjakkopprøret» mot FIDE. Den ofrende mannen er inkarnert som en grunnstereotypi innen vestlig kultur. Den medierte martyrskikkelsen blir reproduisert til ulike tider, med ulikt innhold og innenfor ulike domener av samfunnet og strekker seg fra Jesus til Spider Man. Mannen som ofrer seg for en større sak er noe de fleste vil kunne identifisere seg med og støtte opp om. Like viktig skygger det over kritiske røster som kunne ymte frampå med at Carlsen hadde grunn til å komme med kritikk av regelverket for at selv kunne få en lettere vei til en framtidig VM-kamp.

4.3 Kommersiell diskurs

I dette kapittelet vil jeg studere sportsfenomenet Magnus Carlsen i lys av å bli representert som en sportskjendis, der betydningen av ham blir gjort forståelig innenfor en populærkulturell industri. Med vekslende perspektiv blir merkevaren Magnus Carlsen gitt ulik betydning.

4.3.1 Merkevarer – for hvem?

FAKSIMILE 17: VG Helg, 28. august (VG 2010a).

Den 28. august 2010 brukte VG (2010a) et bilde av Carlsen til å dekke hele forsiden av bilaget *VGHelg* med påskriften «Sjakkens nye mote-ikon: Slik bygges Magnus Carlsen til verdensstjerne». Først vil det være rimelig å redegjøre for de ulike latente intertekstuelle referansene i bildet som posisjoner Carlsen innenfor en populærkulturell historie. Dongerijakken (olajakka) og dongeriskjorta trekker selv på en symbolsk betydning. Sandra Curtis Comstock (2010) forklarer i kapittelet «The Making of an American Icon: The Transformation of Blue Jeans during the Great Depression» at dongeriklær ble forstått som et samlende symbol i tiden etter den store depresjonen. Det forente arbeidere og middelklasse, og klærne ble uttrykk for «casual clothing» brukt på tvers av klasseskiller. Vel så viktig var det at dongeriklærne ble brukt i ulike

Westernfilmer med sine allegoriske narrativ som indirekte viste til USAs kaotiske reformasjon og gjenoppbygging av landet, i senere tid døpt «The New Frontier» av J.F Kennedy, som hadde den mytiske og maskuline cowboy-karakteren ikledd dongeri som sin protagonist. Denne «cowboyen» i dongeri ble for alvor gjenstand for kommersiell fortolkning og gjort til et populærkulturelt fenomen under reklamekampanjen til sigarettmerket Marlboro - «The Marlboro Man». I boka *XY: hva er en mann* bruker professor Elisabeth Badinter (1995: 132) «The Marlboro Man» som et ideelt eksempel for en type populærkulturell representant av det harde mannsidealet:

[...], den harde mann, ensom fordi han ikke trenger andre mennesker, ufølsom, så viril man bare kan ønske seg [...]: et hanndyr med kvinner, men han knytter seg ikke til noen; et menneske som bare kan møte sine kjønnsfeller i konkurranse, i krig eller idrett; kort sagt en hardhaus, en 'følelsesmessig lemlestet mann', som egner seg bedre til å dø enn å gifte seg og stelle spedbarn.

Dette idealet blir på flere punkter reproduisert i dette bildet. Dongerijakka konnoterer den hardtarbeidende og maskuline mannen. Carlsen blir satt å representere et slikt ideal. Av dette får vi se ham med bred beinstilling, med et røft blick, med den ene tommelen lettere henslenkt innenfor lomma og helt alene. Bakgrunnen er uklar, men man kan likevel skimte konturene av en by i bakgrunnen, og Carlsen har blitt posisjonert over byen. I motsetning til cowboyen trenger han ikke lenger å dra ut i ødemarken for å finne ro til arbeidet. Han finner den like gjerne i byen alene på et høydedrag. Carlsen blir representert som einstøingen med et blick som ikke virker innbydende til konversasjon, men tilbakevisende og innesluttet, en mann som står stødig alene.

VG legger rom for at leseren nå skuer rett på «Sjakkens nye mote-ikon». Den harde mannen blir representert som sjakkens nye moteikon. Ved bruk av genitiv i ordstillingen blir sjakken personifisert ved Carlsen og han selv gjort til ikonet for sjakk -miljøet, forbund, publikum, spillere etc. over hele verden. VG konstruerer rammene for at leseren skal forstå bildet av Carlsen som reklame for det nye sjakkidealet, og en større merkevare for sjakksporten og den «nye» tiden.

I dette idealet blir det bakt inn at han skal bli oppfattet som et «mote-ikon» eller en trendsetter. Det skaper myten om at sjakkspillere skal kunne prege strømningene innenfor en større populærkultur. En slik funksjon kan relateres til at enkelte sportskjendiser har fått en type kulturell rolle. Peter Dahlén (2008: 399) bruker David Beckham som eksempel for hvordan sportskjendiser i nyere tid har blitt gitt en noe annen betydning i media. Der sportskjendisens kulturelle rolle tidligere var forankret i et helse- og familieideal har det blitt utfordret, for eksempel ved Beckham, der media og sponsorer har tilskrevet ham en ny kulturell rolle som blant annet moteikon. Denne posisjonen som mål for å representere ulike livstilsideal har tidligere vært forbeholdt popstjerner, filmstjerner, og i dag ofte ved reality-kjendiser. Ved å definere Carlsen som et mote-ikon bidrar VG til en større popularisering av Carlsen og legitimerer hans plass innenfor et slikt fellesskap.

Et annet relevant aspekt ved Beckham var at han trådte inn i moten, som tidligere tradisjonelt sett har vært forstått som et feminint domene: «Att [Beckham] som manlig hjälte

upptræde som fotomodell är inte heller riskfritt eftersom det innebär att verka inom en traditionellt feminin domän» (Dahlén 2008: 397). Derfor vil det være rimelig å si at Carlsen ikke løper den samme maskuline troverdighetsrisikoen siden andre sportskjendiser allerede har stått modell og slik representerer det å stå modell vanen mer enn det uortodokse. Det var derimot oppsiktsvekkende innad i sjakkmiljøet at en sjakkspiller som han stod modell, men dette blir ikke kommentert i bildeteksten og forblir skygget over.

I den siste tekstlinjen, «Slik bygges Magnus Carlsen til verdensstjerne» blir det konstruert en kommersiell forståelse av Carlsen og gjenstand for «commodification» (Boyle & Haynes 2009). Å bygge noen til å bli noe har en latent intertekstuell referanse til det meritokratiske idealet, idéen om at alle kan bli noe så lenge det investeres: tid, penger eller, for sportsutøvere flest, trening og konkurranse. Det handler om å kunne identifisere seg med denne myten – «the american dream». Myten om at ting, i dette tilfellet kropp, rykte, status etc. kan forbedres, bygges, utvides og økes for å bli en verdensstjerne, altså prosessen fra 0 til 100. I en kommersiell diskurs blir mennesket ikke forstått å være ferdigutviklet. Det er også her markedsverdien ligger ved sportskjendisen. Hvordan deres klær, biler, livsstil også videre representerer det nye livet, og viser at de har blitt til noe og det de besitter av varer og livsstil skal få folk til å kjøpe produkter. Denne latente meritokratiske mytestrukturen reproducerer inntrykket av at alt kan forandres til det bedre, en forståelsesramme vi skal forstå som naturlig og evigvarende, og som skinner tydelig igjennom i dagens populærkulturelle kroppskultur. Frasen å bygges, henspiller på en større mytisk struktur.

Et annet moment ved bruken av ordet bygges er at det forholder seg nokså kjønnsstereotypisk. Å bygge sikter til arbeidsprosesser som hovedsakelig har blitt forbundet med yrker som tradisjonelt har blitt avholdt som maskuline, eksempelvis snekker, murer, sveiser osv. Å bygge konnoterer en maskulin forståelse av at *noen* arbeider med å bygge Carlsen – produktet – til å bli bedre. Hadde det for eksempel stått «Slik (styles, kles, fornyes) Magnus Carlsen til verdensstjerne» ville det ha gitt en annen og mer feminin betydning, henimot en skjønnhetskulturell forståelse av ham med fokus på det ytre. Man skaper derimot en betydning av at Carlsen jobber med klær og der han selv ikke tar del i moten som en livsstil. Folk henger kler på ham. Altså, de bygger ham opp ved hjelp av «riktige klær». Hvem disse er blir presentert i reportasjen inne i bilaget. Her vil det allerede være tendenser til at merkevaren «Magnus Carlsen» blir gjort forståelig på to måter, henholdsvis som merkevare for den internasjonale sjakkporten eller som merkevare for G-Star Raw. Betydningen av ham som merkevare tilsvarer en «dobbel posisjonering». Det er forskjell på Carlsen forstått som en maskulin modell eller som en merkevare forstått som et ledd i populariseringen av

sjakkporten. Denne todelte betydningen vil jeg prøve å gjøre rede for i analysen av hovedsaken til dette helgebilaget.

4.3.2 «Bygges som superstjerne»

FAKSIMILE 18: VG Helg, 28. august (Eriksen 2010)

De diskursive betraktningene som det ble redegjort for i bilagets forsidebilde dekker på mange måter betydningsdannelsen i reportasjen «BYGGES SOM SUPERSTJERNE» (Eriksen 2010). I denne reportasjen blir vi dratt med på motemessen *Bread & Butter* i Berlin der Carlsen representerte klesmerket G-Star Raw. I bildeteksten kan man lese følgende: «Et av de hippeste jeansmerkene satser på hans rå look: Trekk for trekk bygges **Magnus Carlsen** (19) til verdensstjerne – også utenfor sjakkbrettet». Han blir representert å inneha en «karakteristisk rå look». Samtidig har VG avbildet ham lesende i en bok. Det kan konnotere betydning av at det er 'hipt' og 'rått' å lese. Å lese bøker gir rom for å utgjøre en del av en rå livsstil. Boken symboliserer kunnskap. I så fall gir dette en betydning av et forholdsvis nytt maskulint ideal der kunnskap og ytre stil bør kombineres. Det hjelper ikke lenger bare å være smart eller bare ha en fet klesstil, men nå skal man ha begge deler. Carlsen blir representert som det ideelle idealet for en mann som vil fremstå som intellektuelle og rå. Dette korrelerer med G-Star Raws egen markedsprofil fra deres egne hjemmesider der kombinasjonen av det

NOTE-SIRKUS: Magnus skal pryde bybilder over hele kloden. Men først skulle han

sofistikerte og hverdagslige blir sett på som konstituerende for et nytt ideal innen «street edge» og «causal clothing» (G-Star Raw 2014). Markedsdirektør i G-Star Raw Joris Aperghis blir sitert på følgende: «Magnus har en karakteristisk look. Veldig rå og veldig naturlig, mener Aperghis». Den kommersielle markedsverdien til Carlsen blir forstått å hente seg fra en iboende naturlig råhet. VG rådfører seg med to moteeksperter, Signy Fardal og Petra Middelthon, for at de skal kunne utdype nærmere for leseren hva som karakteriserer en slik råhet i deres øyne og hvilken kommersiell appell dette skal ha i dagens poplærkultur: «- Magnus er jo ingen superkjendis for den gemene hop, men han er et forbilde for de unge, smarte og intelligente. Og det er de smarte og intelligente G-Star Raw vil nå».

Vender man tilbake til forsidebildet framstiller VG nettopp Carlsen i en situasjon hvor han tilegner seg kunnskap. Idealet av den intelligente mannen blir gjort til en kommersiell verdi.

Flere av bildene VG bruker i reportasjen er tatt fra G-Star Raws egen portefølje. Bilder som ble brukt som dekorasjon under motemessen. Den maskuline merkevaren Carlsen som G-Star Raw har vært med på å konstruere blir således reproduert av VG. Dette illustrer også den overlappende symbiosen man finner i et sport-mediekompleks der G-Star Raw blir gitt gratis reklame i reportasjen. VG gjengir blant annet to bilder av Carlsen tatt i svart/hvitt hvor man får se den morske mannen som konnoterer denne formen for råskap G-Star Raw har arbeidet med å fremme i sin kampanje. Myten om den naturlig råde mannen og einstøing kan ikke tilskrives VG alene. Det inngår som en del i G-Star Raws egen «branding» av merkevaren Magnus Carlsen.

Det er også interessant å se hvordan denne røffheten på et enkelt sted i teksten blir gitt betydning av å være et særtrekk ved den norske mannen: «Nederlandske G-Star Raw stiller med uteområde, sirkustelt fire ganger så høy som en mann, prydet av et barskt norsk fjes». VG konstruerer en forståelse av at det barske fjeset er et kjent trekk ved den norske mannen. I denne sammenhengen kan den «rå looken» bli forstått å være et norsk eksportprodukt til moteverdenen som G-Star Raw fant det godt å utnytte til sitt kommersielle formål. VG reproduserer samtidig en innadrettet stereotypi der den norske mannen, representert ved

Carlsen, blir forstått som særegent barsk i forhold til menn fra andre nasjoner. Denne redegjørelsen har forsøkt å vise hvordan merkevaren Carlsen blir gitt betydning sett fra et kommersielt moteperspektiv.

På den andre siden gir reportasjen inngående detaljer bak strategien Team Carlsen og sponsoransvarlig Espen Agdestein har hatt for å holde på: «Magnus 'kommersielle troverdighet'». Her siktes det til hvordan man ikke vil vanne ut merkevaren Magnus Carlsen ved å inngå for mange «utenomsportslige forpliktelser». Bak denne strategien ligger det kapitalistiske prinsippet om etterspørsel og tilbud. Hvem Carlsen skal gjøre intervjuer med, hvor ofte og hvilke typer sponsoroppdrag han skal delta på? Ved styre tilbud og etterspørsel gir det en underforstått betydning av at leseren skal kunne identifisere seg med at Carlsens «kommersielle troverdighet» er tuftet på kvalitet og ikke kvantitet, forstått som noe billig. Produktet Magnus Carlsen skal være forbeholdt og bli assosiert med respektable mediebedrifter og sponsorer. Under hele reportasjen blir leseren presentert for at det har funnet sted en ekstrem stor pågang fra media og sponsorer etter at han toppet rankinglisten ved inngangen til året 2010, og der Team Carlsen velger å plukke «internasjonalt»:

Strategien for å få på plass en internasjonal sponsor begynte å ta form. – Hovedfokus har vært på internasjonal presse. Magnus er blitt portrettert i medier over hele verden, som Time Magazine, Der Spiegel, Al Jazeera. Reportasjer av Reuters og Associated Press har gått verden rundt. Så kom 'modelljobben'. Livsstil- og motemagasinene fulgte etter: GQ, Vanity Fair, Wallpaper. – Vi prioriterer de største internasjonale mediene og PR-aktiviteter for sponsorene.

Her blir Carlsen referert til og presentert som et produkt som henter sin verdi fra omdømme. I den anledning blir Carlsens karriere forstått som en større bedrift. Dette kommer tydelig fram i henhold til hvordan man forstår opptredener i media som styrkende for merkevaren Carlsens omdømme: «Så stilte Kasparov og Magnus opp på Skavlan. Deretter leverte Magnus det ene fantastiske resultatet etter det andre. Dette gjorde at vi var veldig godt posisjonerte i forhold til arbeidet med sponsoravtaler, sier Agdestein». Å beskrive sjakkprestasjoner ved «leverte» og «resultater», gir videre formuleringen – å levere resultater, som henter betydning innenfor en kommersiell diskurs. Denne kommersielle framstillingen preger måten man oppfatter sportslig suksess på. Prestasjonene han gjør ved sjakkbrettet kan i denne sammenhengen kobles til hvordan ulike bedrifter jobber med å levere gode resultater og samtidig høste økt kommersiell verdi på børsen. Betydningen av sjakk reduseres fra å være en individuell plass

for selvrealisering til å bli en plass hvor sjakkspilleren spiller partier som om det var en del av en stillingsbeskrivelse eller et yrke. VG fremmer tanken om at denne oppskriften på kommersiell suksess har vært grunnlaget for tidligere sjakklegenders ikoniske status. I denne sammenheng blir Carlsen på nytt forstått i lys av Bobby Fischer:

Fischer er en av få som har greid å bli rike på sjakk. Da han døde i 2008, hadde han en formue på 14 millioner islandske kroner.[...]. Kan Magnus klare det samme? – Magnus Carlsen er den største stjernen i sjakkverden siden Bobby Fischer, sier president i Norges sjakkforbund Jøran Aulin-Jansson.

Foreningen av den kapitalistiske modellen med den suksessfulle individualisten forsterkes som en bærekraftig kombinasjon og bindende for å løfte sjakkporten fram i lyset. Dette ble forstått å være suksessen bak VM-kampen i 1972 og er like aktuell i dag. Magnus Carlsen kommer selv med et innspill på hvilken effekt hans modelloppdrag kan ha hatt for den internasjonale sjakkporten:

-Det er verdifullt for meg å bli markedsført som verdens fremste sjakkspiller på 'boards' og lignende i de største byene i verden, sier han. – Jeg tror også det er bra for sjakkporten. Den får oppmerksomhet i helt nye miljøer, samtidig som at klisjeer om den typiske sjakkspilleren blir utfordret.

Norges sjakkpresident Aulin-Jansson støtter Carlsen i sin antagelse og mener dette inspirer unge spillere til å prøve strekke seg mot toppen. Her skinner det igjennom en underliggende logikk om at økt innskudd av økonomisk kapital fra sponsorer vil gjøre sjakken mere attraktiv og videre appellere til media. Klisjeen om sjakknerden skal ifølge Carlsen selv bli utfordret ved ham som forbilde for en ny epoke i sjakkporten, med økt fokus på de kommersielle sidene ved sporten. Penger blir forstått å være et hensiktsmessig virkemiddel. Aulin-Jansson moderer seg og tilføyer at utenomsportslige forpliktelser ikke må ta fokus vekk fra det sportslige.

Reportasjen gir et godt innblikk i hvordan sjakkporten allerede kan sies å være en godt integrert del av sport-mediekomplekset. Det i seg selv kan virke og ha en normaliserende effekt. Den kommersielle diskursen gjør seg allerede gjeldende i mediens representasjon av mer konvensjonelle sportsgrener, men kan ha en tendens til å bli ytterligere forsterket innen mer «kitschige» sportsgrener som ikke deler de samme tradisjonene. Den kommersielle

diskursen utfordrer den grunnleggende forståelsen av sportens tiltenkte funksjon i samfunnet. Her fremmes tydelig et kapitalistisk ideal der sjakken blir et marked for sponsorer og media, og elitespillerne blir levende reklameplakater eller individuelle «brands». Det kan fortrenge noe av den mer tradisjonelle oppfattelse av sportens funksjon som styrkende for egen selvrealisering, evne til å teste grenser, få erfaringer med motiv om å bli et bedre menneske og ikke nødvendigvis mangemillionær.

4.3.3 Kommersiell suksess og ikonet for en ny æra

Boyle & Haynes (2009) forklarte at man kunne skille mellom «nykommeren» og «den etablerte» kjendisen etter hvilken grad mediene gjorde bruk av to forskjellige forståelsesrammer. Mye tyder på at Carlsen kan bli regnet for å være posisjonert som en etablert sportsutøver med tanke på VGs repeterende forsøk på relatere saker om Carlsen til potensiell inntektsmuligheter, hva han er verdt so markedsverdi og hvilke sponsormuligheter han har. Betydningen av Carlsen kan ofte bli forstått gjennom representasjonen av ham som et AS.

Artikkelen «NÅ KOMMER MILLIONENE» (Strøm 2010d) er full av økonomiske referanser: «Det ferske 2009-regnskapet viser at Magnus Carlsen (20) hadde 3,5 millioner i inntekter. Fra 2010 tar det av for alvor.» Fokus er rettet mot en økende økonomisk opptur. Sportslig suksess blir utelukkende målt i økonomisk suksess. Sånn sett gjør VG bruk av en slik kynisk forståelsesramme Boyle & Haynes (2009) redegjør for og indikerer at Carlsen ikke lenger blir forstått å være en naiv «nykommer», men profesjonell og gjort forståelig innen en kommersiell diskurs i VG: «Magnus Carlsens sjakkeventyr gir større og større inntekter for hvert år. I 2007 hadde han 1,8 mill. og i 2008 2,5 mill. I fjor nådde han 3,5 mill. og nå tyder altså alt på at inntektene vil bli minst fordoblet i 2010.» De økonomisk orienterte artiklene preger framstillingen av Carlsen i VG, både i kort avsnitt og i større artikler som for eksempel «KAN TAPE 10 MILL. (Brenne & Strøm 2010b) og «130 000 KR FOR Å MØTE CARLSEN» (Rake 2010).

Etter Idrettsgallaen i 2010 trykket VG artikkelen: «CARLSEN JAGES AV SPONSOR-BEILERE» (Strøm 2010b). Carlsen hadde nettopp klatret til førsteplass på den offisielle rankinglisten. Ved å bruke ordene «jages» og «beilere» henspiller VG på en forståelse av Carlsen er midtpunkt for en omverden full av aktuelle sponsorer. Bruken av en

dramatisk forståelsesramme er med på å gi betydning til Carlsens posisjon innenfor en mytisk sfære. Formen gir rom for en forståelse av at sponsorene alltid vil jage Carlsen og komme med sine frierier. En slik forståelse livnærer seg på dramatisering og en forståelsesramme som styrker opp om en betydning av at hele verdens oppmerksomhet er vendt mot Carlsen, fra dag til dag, fra time til time. Carlsen blir posisjonert som den dømmende. Hvilke sponsorer skal Team Carlsen velge i mengden. For å bygge opp om denne kommersielle myten referer VG til ulike utenlandske media som har omtalt Carlsen i den senere tiden med rubrikken «Bredt omtalt – Time Magazine, New York Times, Washington Post, de engelske avisene Telegraph og Guardian, tyske Frankfurter Allgemeine Zeitung og spanske El Pais er bare noen av de store utenlandske mediene som har hatt Carlsen-reportasjer de siste ukene.» På spørsmål fra VG om betydelsen av en slik mediert «vortextaul effect» (Whannel, referert i Boyle & Haynes 2009), svarer «sjakkfantomets sponsoransvarlige Espen Agdestein» at oppmerksomheten fra media har vært en viktig faktor for at sponsorer har fått øynene opp for Carlsen. VG avslutter saken med å redegjøre for kausale virkninger innen en kommersiell sportsverden: «Carlsens stadige økende stjernestatus gjør også at han får bedre betalt for å delta i de store turneringene. Startpengene kan handle om mange hundre tusen kroner.»

VG har også i senere anledninger spunnet videre på Carlsen som et mytisk midtpunkt i vår medierte verden. Dette kommer tydeligst til uttrykk i artikkelen «- Interessen er ENORM» (Strøm 2010c). I en enkelt setning som er felt inn over hovedbildet med stor font forsterker VG myten om verdens altomfattende interesse for Carlsen: «Verdenspressen kaster seg over Magnus Carlsen.» For å gi liv til myten ramser VG opp rekken av utenlandske media som har møtt Carlsen og dekket ham: «Ikke mange nordmenn blir intervjuet i prestisjeblader som TIME og Spiegel, eller for den saks skyld TV-kanalen Al-Jazeera eller får store portretter i New York Times, Washington Post og Frankfurter Allgemeine.» Carlsen blir gitt betydning av å ikke være en av mange «nordmenn». Slik virker artikkelen også populærkulturelt konstruerende for en mytisk kjendisstatus.

Garry Kasparov har vært en av VGs mest brukte kilder i perioden og vært en bidragsyter til å gi et større perspektiv på hvilken mytisk rolle Carlsen skal ha, noe som preger representasjonen av Carlsen i artikkelen, «-Magnus kan forandre SJAKKSPORTEN» (Strøm 2009c). Det sportslige samarbeidet mellom Kasparov og Carlsen hadde blitt offentliggjort. VG gjengir et sitat fra Kasparov som rommer et påbud og kan betraktes som en spådom: «- Magnus kan forandre hele sjakkporten. Få den tilbake i rampelyset. Det ville gjøre meg veldig glad, sier Kasparov.» Videre i artikkelen blir det oppgitt at Carlsen skal «tiltrekke sponsorer», at sporten «trenger sårt en forandring», gjøre sporten «tiltrekkende» og at Carlsen

blir forstått å være en «attraksjon» som skal gjøre sporten «mer attraktiv kommersielt». Artikkelen styrker opp om en latent betydning av at Carlsens suksess blir forstått å representere den lyse fremtiden for sjakkporten. Carlsen blir konstruert til å bære en ikonisk betydning for en realisering av sjakkens ubenyttede kommersielle verdier. VG reproducerer en slik betydning ved å dekke samarbeidet mellom Carlsen og Kasparov i form av å være «dynamitt». VG poengterer under rubrikken «Attraksjon»: «Magnus Carlsen skal ikke bare bygges opp til – forhåpentligvis – å bli nummer én i verden. Han skal også bli en merkevare.» For å skape en kontrast legger VG ved at «Østeuropeerne dominerer fullstendig oversikten over verdens beste sjakkspillere, sammen med verdensmesteren, indiske Anand.» Slik overlapper den geopolitiske diskursen den kommersielle diskursen i den form av at østeuropeerne blir gitt betydning av å representere det motsatte av attraksjon og henimot kommersiell stagnasjon.

5. Avslutning

Jeg vil nå forsøke å trekke fram funn fra analysen og belyse de i henhold til oppgavens interseksjonelle perspektiv og problemstilling.

5.1 Dobbel posisjonering – geopolitisk diskurs

I analysen av den geopolitiske diskursen mener jeg å ha funnet tegn på en dobbel posisjonering av den medierte Magnus Carlsen. Selv om leseren vil kunne identifisere seg med ham som en norsk representant virker betydning av ham som norsk underordnet i henhold til en større geopolitisk makrodiskurs. De gjentatte intertekstuelle referansene til Bobby Fischer binder representasjonen av ham i VG til en større historisk og kulturell virkelighetsforståelse. Carlsen som en representant for Vesten blir overordnet framstillingen av ham som utpreget norsk. VG konstruerer rammene for at Carlsens posisjon skal bli forstått i lys av noe større og blir tilskrevet en mytisk rolle som Vestens arvtager, forkjemper for demokratiet og som en fremskutt redningsmann for den kommersielle og individorienterte sjakkporten. I det helhetlige bilde reproducerer VG i dag en todelt forståelsesramme som var gjeldende for betydningsdannelsen under den kalde krigen. Østen blir satt å representere det «bebrillede grå», en stereotypisk massebetegnelse som kan minne om bildet av sovjetere som et kollektiv snarere enn som frittenkende individualister. Carlsen blir ilagt en viss symbolverdi som strekker seg utover sjakkporten. Representasjonen av ham i VG legitimerer vår egen oppfattelse av å tilhøre Vesten. Identifikasjon med en todelt verdensforståelse gjennomsyrrer forståelsen av Carlsen og virker nødvendig for at VG kan posisjonere ham som en kommersiell suksess. Det leder over til neste punkt.

5.2 Dobbel posisjonering – kommersiell diskurs

Representasjonen av «merkevaren» Magnus Carlsen kan bli gitt to ulike betydninger innenfor den kommersielle diskursen. Det er viktig å nyansere forskjellene mellom de to. På den ene siden blir Carlsen forstått å være en merkevare for den vestlige sjakkporten og ironisk nok for FIDE. I betydning av å være merkevare for en hel sjakkport trekker VG i bruk den

meritokratiske myten om at en sjakkspiller også kan bli gitt stjernestatus. De beskriver ham som «verdensstjerne» eller «superstjerne». Dette strider mot allmenne stereotyper som har iscenesatt sjakk som et lite populært fenomen i samfunnet. «Sjakknerden» kan også bli en stjerne, bare se på Carlsen. På ulikt vis framstiller VG hva et slikt sjakkliv kan konstitueres av: glamourfulle modelloppdrag, rikdom, stjernestatus, et «SJAKK-LIV» med billedskjønne modeller og alt dette som et «eventyr» og potensielt materiale for en filmatisering i Hollywood. På dette punktet virker den geopolitiske diskursen overlappende med den kommersielle diskursen. Merkevaren Carlsen konnoterer den nye tiden for sjakkporten, og da ligger det underforstått at den nye tiden viser til sjakkporten sett fra et vestlig perspektiv. Merkevaren Carlsen blir framstilt som symbolet for hvordan sjakkporten bør bli oppfattet: myten om at en sjakkspiller skal kunne bli verdensstjerne, tjene masse penger, lage show, tiltrekke seg media fra hele verden etc. Myten om at sjakkspillere fra Vesten kan leve ut denne kommersielle drømmen har på lang vei blitt etablert i VGs dekning av Carlsen. Østen blir i en slik sammenheng satt til å representere det motsatte, stagnasjon ved kommunismens økonomiske ideologi og en tid (mellom Bobby Fischer og Magnus Carlsen) der sjakkporten ikke evnet å utnytte sitt kommersielle potensial, en periode som kan beskrives som den mørke ventetiden sett fra et vestlig perspektiv. O'Donnell (1994) mente å relatere stereotypiske makrodiskurser i sporten til konstruerte virkelighetsbilder som ga betydning (holdninger og fordommer) av at folk fra visse områder (akser) i verden var bedre skikket til økonomisk vekst – superior- enn andre. Da Kasparov sa at verden så etter en ny konge som skulle redde sjakkporten siktet man til Carlens evne til å fange media. Den vestlige sjakkspiller vet å by på seg selv, utnytte sin markedsverdi og generer økt popularitet rundt sporten, i motsetning til forståelsen av østlige sjakkspillere som paradoksalt nok blir framstilt å ha vært for opptatt av sjakk og kollektive studier inne denne disiplinen. For i en norsk målestokk har VG skapt inntrykket av at alle verdens medier har øynene rettet mot Carlsen og hva han bedriver med fra time til time. VG gjenforteller ofte hvilke utenlandske mediebedrifter som omtaler Carlsen. Dette forsterker en posisjonering av ham som det naturlige «the center of attention».

På den andre siden viser merkevaren Carlsen konkret til betydning av ham som et «brand» som skal påvirke omdømmet til klesprodusenten G-Star Raw og appellen deres til et ungdommelig kjøpersegment. Den norske råskapen blir fremmet som en kvalitet ved Carlsen som et produkt og skal virke styrkende av ham som et «brand». G-Star Raw har også hatt et ønske om å blande det sofistikerte med et arbeiderklasseideal. VG går langt i å reprodusere Carlsen innenfor firmaets tiltenkte medierte «branding» av ham. Ved å forene råskap med intellekt reinkarneres eller moderniseres deler av det antikke maskulinitetsidealet som nettopp

siktet mot å fremme harmoni mellom kropp (klær) og sjel. Slik virker denne betydningen av Carlsen overlappende med representasjonen av ham innenfor en kjønnsdiskurs. Sjelen og intellektet blir gitt betydning av å representere det borgerlige sofistikerte idealet – ettertenksomhet og voksenhet, slik Carlsen konfirmeres i VG og blir representert som en voksen mann i dress. Råskapen hans blir blant annet forankret i VGs representasjon av ham blant annet ved de intertekstuelle koblingene mellom den machopregede og aggressive sportsgrenen boksing og sjakk, og ikke minst betydningen av at Carlsen blir forstått å representere en idrettsgren, med et fysisk tilsnitt, forstått som en psykologisk brutal sport. På lang vei reproduseres forståelsen av Carlsen i VG overlappende mellom kjønnsdiskursen og den kommersielle diskursen som innehaver av det antikke kroppsidealet. Her vil man kunne antyde at en slik framstilling virker som motsats til det hegemoniske maskulinitetsidealet som skiller mellom den hegemoniske atleten og den marginaliserte intellektuelle mannen.

5.3 Representert som machomannen – en magisk løsning

I henhold til Messner (2002) sin «the Manhood formula» korrelerer framstillingen av Carlsen i VG med det hegemoniske maskulinitetsidealet som dominerer framstillingen av mannlige sportsutøver i media. Slik vil man kunne antyde at Carlsen ikke blir forstått å representere en marginalisert maskulinitetsposisjon slik man på forhånd kunne ha antatt. Dette kan virke som en normaliserende prosess og legitimering av sjakksporens plass på sportssidene.

Store deler av representasjonen av Carlsen fra analyse materialet legger til grunn for en betydningsdannelse der Carlsen blir fremhevet som en hypermaskulin karakter. Jeg forstår det sånn at premisset for en slik representasjon henter seg fra en magisk løsning der man forener to motstridende fenomener. Den generelle sjakksituasjonen gir ikke utløp for fysisk utfoldelse, men som analysen har påpekt blir sjakk i VG framstilt som en fysisk sport, forstått som en konsentrasjons og utholdenhetsidrett. Kroppen blir representert å være sjakkspillerens våpen både psykisk og fysisk. Å holde seg på stolen over flere timer blir forstått å virke inn på sluttresultatet. De ulike bokserreferansene skaper inntrykk av at det finner sted en psykisk hard duell mellom sjakkspillerne under partiet. Like viktig blir kampsituasjonen visuelt gjort tilgjengelig gjennom en kropporientert forståelsesramme. Sjakk forstått som en intellektuell sportsdisiplin blir i større grad underordnet dets fysiske representasjon i VG. På denne måten forener man sjakksporet med antatt fysiske sportsgrener selv om sjakk i realiteten ikke kan

karakteriseres for å romme utfoldelse av fysisk kamp i konkurransesituasjonen. Dette sammenfaller også med de diskursive analysefunnene til Unni Beite Rogvins (2010) av representasjonen av Carlsen i Dagbladet Sportmagasinet.

Sjakkporten blir også forstått å spenne seg utover tidligere tradisjonelle avgrensinger som rettet seg inn mot å kunne kategorisere sjakk for kun å være en intellektuell syssel. Nå heter det «å trene sjakk». Man vektlegger hvordan Carlsen har fått egen trener og skal på treningsleir. Man er særlig opptatt av å bemerke hvor lenge sjakkpartier kan vare. Trener, treningsleir, og trening er flere tegn som sammen danner en slik fysisk diskursiv formasjon. En slik fysisk diskurs preger framstillingen av andre sportsgrener som man tidligere har ansett som fysisk krevende. John Fiske (2010) påpekte at den semiotiske makten kunne virke sentraliserende. Jeg mener dette er uttrykk for hvordan de språklige konstruksjonene forankrer det medierte sportsfenomenet til et fysisk sentrum, og til en hegemonisk forståelse av sjakk som en likeverdig sportsgren på linje med andre fysiske sportsgrener. I henhold til sjakkdebatten virker VGs sportsjournalistiske praksis, måten de dekker Carlsen på, som indirekte legitimerende for deres standpunkt i debatten og selvbevisende for at de hadde grunn til å adoptere ham til sportssidene.

Kildeliste:

Andersen, Roy Freddy (2001) «Magnus (10) setter deg i sjakk». *VG Lørdag*, s. 34.

Anderson, Benedict. (1996) *Forestilte fellesskap*. Oversatt av Espen Andersen. Oslo, Spartacus Forlag.

Askeland, Øyvind (2014) «Carlsen: - Dessverre mulig jeg taper». *VG Nett*, 2. mai 2014 [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/sport/sjakk/carlsen-dessverre-mulig-jeg-taper/a/10131002/> [Lest: 2. mai 2014].

Arvidsson, Adam (2007) *Brands: Meaning and value in media culture*. London, Routledge.

Badinter, Elisabeth ([1992] 1995) *XY: hva er en mann?* Oversatt av Gjelsvik, Inger & Eiliv Eide. Oslo, Tiden Norsk Forlag.

Barda, Olaf (1957) *Sjakk!: historikk, teori og strategi*. 3. utg. Oslo, Dreyers forlag.

Barthes, Roland ([1975] 1999) *Mytologier*. Oversatt av Einar Eggen, 3. utg. Oslo, Gyldendal.

Berg, Ole T. (19. mars 2012) «Revolusjon». *Store Norske Leksikon* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/revolusjon> [Lest: 9. april 2014].

Bourdieu, Pierre ([1979] 1995) *Distinksjonen – En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo, Pax Forlag.

Boyle, Raymond og Richard Haynes (2009) *Power Play: Sport, the Media, and Popular Culture*. 2. utg. Edinburgh, Edinburgh University Press.

Broch, Trygve Beyer & Kari Fasting (2009) «TV 2 konstruerer en håndballkriger – Kjønnede og symbolske medierepresentasjoner av herrehåndball». *Norsk medietidsskrift* [Internett], 2009 (4), s.344-359. Tilgjengelig fra: < <http://www.idunn.no/ts/nmt/2009/04/art02> > [Lest: 30. oktober 2012].

Brookes, Rod (2002) *Representing sport*. London, Arnold.

Bryne, Berit & Marit Wøhni (1993) «Språklege verkemiddel i norsk sportsjournalistikk». I: Roksvold, Thore. red. *Sport i avis: 7 analyser av norsk sportsjournalistikk*. Fredrikstad, Institutt for journalistikk, s.19-37.

Comstock, Sandra Curtis (2010) «The Making of an American Icon: The Transformation of Blue Jeans during the Great Depression». I: Miller, Daniel & Sophie Woodward. red. *Global Denim*. Oxford, Berg Publishers, s. 23-50.

Connell, R.W. (1999) *Maskuliniteter*. Oversatt av Åsa Lindén. Göteborg, Daidalos.

Dahl, Hans Fredrik (1998) «Infotainment – en universell medietrend?» I: Rolf Høyer. red. *Det trykte ord – likhet for loven? Om konkurransesituasjonen mellom aviser og ukeblader*. Bergen, Fagbokforlaget, s. 97-118.

Dahlén, Peter (2008) *Sport och medier – En introduktion*. Kristiansand, IJ-forlaget.

Dahlén, Peter (2009) «The ‘Nordic Latinos’ meet the ‘Mountain Primates’: the press coverage of football matches between Norway and Denmark, 2002 and 2003». *Soccer & Society*. Vol. 10, hefte 3-4, s. 341-357.

Denham, Bryan E. (2006) «Byline Gender and News Source Selection: Coverage of the 2004 Summer Olympics». *Journal of Sports Media*. vol. 1, nr. 1, s. 1-17.

Dæhli, Truls (2009) «Nå blir han snart sportshelt». *VG Sport*, 13. januar, s. 3

Eales, Richard (2002) *Chess – The History of a Game*. Glasgow, Hardinge Simpole Publishing.

Eide, Martin (1998) *Popularisering, modernisering, strukturering: En populæravis tar form. Verdens Gang i forvandling 1945-81*. Doktoravhandling, Universitetet i Bergen.

Fairclough, Norman (2013) *Critical Discourse Analysis – The Critical Study of Language*. 2.utg. USA, Routledge.

Fairclough, Norman (1992) *Discourse and social change*. Cambridge, Polity Press.

FIDE (2014) *01.Recommendations for Organizations of Top-level Tournaments* [Internett], FIDE. Tilgjengelig fra: <http://www.fide.com/fide/handbook.html?id=15&view=category> [Lest: 30. april 2014].

Fiske, John (2010) *Television Culture*. 2. utg. Florence, Routledge.

Foucault, Michel (2002) *Vetandets arkeologi*. Oversatt av: Bjurström, C.G, Lund, Arkiv förlag.

Fredheim, Geir Owe (10.desember 2013) *Nominasjoner til Idrettsgalla 2014* [Internett], Oslo, Norges Idrettsforbund. Tilgjengelig fra: < <http://www.idrett.no/nyheter/Sider/Nominasjoner-til-Idrettsgalla-2014.aspx> > [Lest: 8. januar 2014].

Geni (10. februar 2012) *Store norske leksikon* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/geni> [Lest: 16. april 2014].

Gripsrud, Jostein (2007) *Mediekultur, mediesamfunn*. 3. utg. Oslo, Universitetsforlaget.

G-Star Raw (2014) «About G-Star Raw». *G-Star Raw* [Internett] Tilgjengelig fra: https://www.g-star.com/en_no/corporate/index.jsp [Lest: 2. mai 2014].

Helland, Knut (2003) *Sport, medier og journalistikk – Med fotballandslaget til EM*. Bergen, Fagbokforlaget.

Helland, Knut (2005) *TV-NYHETENES EKSPONERINGSMAKT – Fra nyhetskriterier til eksponeringskriterier*. I: Eide, Martin. red. *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*. Oslo, Gyldendal, s. 228-255.

Jerijervi, Dag Robert (2013) «En kvart million fulgte hvert trekk». *Kampanje*, 26. november 2013 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.kampanje.com/medier/article7004330.ece> [Lest: 15. april 2014].

Jernteppet (10. februar 2013) *Store norske leksikon* [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/jernteppet> [Lest: 10. april 2014].

Johansen, Glenn Slydal (2013) «Ikke matt av sjakk». *Journalisten.no*, 21. november 2013 [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.journalisten.no/node/41081> [Lest: 15. april 2014].

Jørgensen, Marianne Winther & Louise Phillips (2010) *Diskursanalyse som teori og metode*. 7. utg. Roskilde, Roskilde Universitetsforlag.

Kavalek, Lubomir (2012) “Mozarts of Chess”. Blogg. *Huff Post*. 23. februar 2012 [Internett] Tilgjengelig fra: < http://www.huffingtonpost.com/lubomir-kavalek/mozarts-of-chess_b_1288929.html > [Lest: 16. november 2013].

Loland, Sigmund (2002) *Idrett, kultur og samfunn*. 4. utg. Oslo, Gyldendal.

Magnus Carlsen Official Website (2013) *Sponsors*. Magnus Carlsen Official Website. [Internett] Tilgjengelig fra: < <http://magnuscarlsen.com/sponsors/> > [Lest: 17. november 2013].

Marshall, P. David (2001) *CELEBRITY and POWER – Fame in Contemporary Culture*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

Messner, Michael A. (2002) *Taking The Field: Women, Men, and Sports, Volume 4*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

Messner, Michael A. (2007) *Out of Play – Critical Essays on Gender and Sport*. Ithaca, State University of New York Press.

Musée Rodin (2014) *THE THINKER* [Internett], Musée Rodin. Tilgjengelig fra: <http://www.musee-rodin.fr/en/collections/sculptures/thinker-0> [Lest: 12. april 2014].

Norges Idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité (2014) *Særforbund*, [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.idrett.no/saerforbund/Sider/default.aspx> [Lest: 28. mars 2014].

Norges Idrettsforbund (8. januar 2014) *Idrettsgallaen*. [Internett], Norges Idrettsforbund. Tilgjengelig fra: < <http://www.idrett.no/tema/utmerkelser/Sider/idrettsgallaen.aspx> > [Lest: 8. januar 2014].

O'Donnell, Hugh (1994) «Mapping the Mythical: A Geopolitics of National Sporting Stereotypes». *Discourse & Society*. vol. 5. (3), s. 345-380.

Opedal, Hallgeir (2011) *Smarte trekk – Magnus Carlsen – Verdens beste sjakkspiller*. Oslo, Kagge Forlag.

Rembrandt, Rijn van. *Man in a Gold Hat* (1650) [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.rembrandtpainting.net/rmbrndt_1636-1654/gold_hat.htm [Lest: 15. april 2014].

Rembrandt, Rijn van. *A Bust of an Old Woman: 'The Artist's Mother'* (1629-30) [Internett]. Tilgjengelig fra: http://www.rembrandtpainting.net/rmbrndt_1620-35/rembrandt%27s_mother.htm [Lest: 15. april 2014].

Robertsen, Thomas (2013) «Nerdene kommer». *Tromsø*, 29. juni, s. 24.

Rodin, Auguste. *The Thinker* (1903) [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://www.musee-rodin.fr/en/collections/sculptures/thinker-0> [Lest 16. april 2014].

Rogvin, Unni Beite (2010) *En studie av kjønnskonstruksjoner i Dagbladet Sportmagasinet*. Akademisk avhandling, Universitetet i Bergen.

Roksvold, Thore (1993) «Sportsjournalistikk som mytisk liturgi». I: Roksvold, Thore. red. *Sport i avis: 7 analyser av norsk sportsjournalistikk*. Fredrikstad, Institutt for journalistikk, s. 101-123.

Rolness, Kjetil (2013) «Hvor er dronninga i sjakk?». *Dagbladet*, 30. november, s. 74, del. 1.

Røneid, Heidi (10. november 2010) «Fotball på høye hæler» [Internett] *Kilden – Informasjonssenter for kjønnsforskning*. Tilgjengelig fra: <http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=74307> [Lest: 29. april 2014].

Skjervum, Eivind (2008) «SPORT I SVART-HVITT». *Dagbladet*, 23. januar, s. 28, del 2.

Skårderud, Finn (2009) «Mannen som ikke kunne vokse opp – Peter Pans forfatter James M. Barrie (1860–1937)». *Psykologtidsskriftet* [Internett], 2009, nr. 6, s. 548-563. Tilgjengelig fra: http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=81355&a=2 [Lest: 23. februar 2014].

Skårderud, Finn (2012) «Kroppsfølelse». *Psykologtidsskriftet* [Internett], 2012, vol. 49, nr. 10, s. 964-975. Tilgjengelig fra: http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=275918&a=2 [Lest: 16. april 2014].

Storey, John (2010) *Culture and Power in Cultural Studies: The Politics of Signification*. Edinburgh, Edinburgh University Press.

Strøm, Ole Kristian (2014) «SPILLER MED PULSMÅLER». *VG Sport*, 8. januar, s. 8.

Tolvhed, Helena (2008) *Nationen på spel – Kropp, kön och svenskhet i populærpressens representatioener av olympiska spel 1948-1972*. Umeå, Bokförlaget h:ström – Text & Kultur.

Torchia, Robert Wilson (1991) *The Chess Players* by Thomas Eakins. *Winterthus Portfolio*, 26 (4), s. 267-276.

TV 2 (30. januar 2014) *Se Magnus Carlsen direkte i Zürich Chess Challenge* [Internett], TV 2. Tilgjengelig fra: <http://www.tv2.no/2014/01/30/sport/5270899> [Lest: 30. januar 2014].

VG (2009) «Idrettsutøver - eller ikke idrettsutøver. Det er spørsmålet.» *VG Sport*, 13. januar, s. 1.

Vesteng, Camilla (2012) «Han er en sjakkspiller. Om han driver med idrett på fritiden. Det vet jeg ikke». *VG Sport*, 21. desember, s. 8.

Whannel, Garry (2002) *Media sport stars - Masculinities and moralities*. London og New York, Routledge.

Østbye, et al. (2007) *Metodebok for mediefag*. 3. utg. Bergen, Fagbokforlaget.

Åbro, Arnold (2009) «Regenerasjon: zoologi». [Internett] *Store Norske Leksikon*. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/regenerasjon%2Fzoologi> [Lest: 23. april 2014].

Avisartikler og reportasjer brukt i analysen:

Bakkehaug, Wegard (2009) «TAPTE for sjakkdronningen». *VG Sport*, 17. november, s. 13.

Brenne, Øyvind (2010) «FOR ET SJAKK-LIV». *VG Sport*, 18. september, s. 2-3.

Brenne, Øyvind & Ole Kristian Strøm (2010a) «-UMODERNE REGLER». *VG Sport*, 5. november, s. 2-3.

Brenne, Øyvind & Ole Kristian Strøm (2010b) «KAN TAPE 10 MILL.» *VG Sport*, 5. november, s. 3.

Berg, Ronny (2009a) «I all hemmelighet har Magnus Carlsen (18) hyret inn tidenes – antatt største sjakkspiller som personlig trener». *VG Sport*, 7. september, s. 8.

Berg, Ronny (2009b) «Gåten Magnus Carlsen». *VG Helg*, 19. september, s. 26-31.

Eriksen, Christina (2010) «BYGGES SOM SUPERSTJERNE». *VG Helg*, 28. august, s. 6-13

Jarlsbo, Øystein & Ole Kristian Strøm (2010) «IKKE TIL Å STOPPE». *VG Sport*, 26. juni, s. 14.

- Overvik, Jostein (2009a) «HER ER SJAKK IDRETT». *VG Sport*, 14. januar, s. 8-9.
- Overvik, Jostein (2009b) «Kunnskapsministeren vil ha CARLSEN I TRØMSØ-OL». *VG sport*, 18. januar, s. 10.
- Rake, Jamel (2010) «130 000 KR FOR Å MØTE CARLSEN». *VG Sport*, 19. mai s. 12.
- Skaret, Pål Morten (2010) «Menn sjarmes SJAKK MATT». *VG Sport*, 25. november, s. 10.
- Skjærli, Brynjar (2010) «Vil ikke skyldes på modelljobb», *VG Sport*, 11. oktober, s. 10.
- Strøm, Ole Kristian (2009a) «TREKKER SEG fra VM-kvalik». *VG Sport*, 20. januar, s. 8-9.
- Strøm, Ole Kristian (2009b) «SADDAM-VENN OG UFO FARER». *VG Sport*, 20. januar, s. 9.
- Strøm, Ole Kristian (2009c) «-Magnus kan forandre SJAKKSPORTEN». *VG Sport*, 17. september, s. 8.
- Strøm, Ole Kristian (2009d) «Langt steg mot VM-plass». *VG Sport*, 1. oktober, s. 6.
- Strøm, Ole Kristian (2009e) «- SUVERENT best i verden». *VG Sport*, 6.oktober, s. 8.
- Strøm, Ole Kristian (2009f) «HELT SJAKKMATT – av spillet til Carlsen». *VG Sport*, 7. oktober, s. 2-3.
- Strøm, Ole Kristian (2009g) «- CARLSEN ER FRYKTLØS». *VG Sport*, 8. oktober, s. 2-3.
- Strøm, Ole Kristian (2009h) «Kan bli v-mester LYN-KJAPT». *VG Sport*, 10. oktober, s.10.
- Strøm, Ole Kristian (2009i) «'Ut ifra det som skjedde i Kina, virker det som de andre er mer redd for meg'». *VG Sport*, 4. november, s. 10.

Strøm, Ole Kristian (2009j) «'En stormesters dødelige instinkter'». *VG Sport*, 6. november, s. 5.

Strøm, Ole Kristian (2009k) «SLÅSS for å bli ny verdensener». *VG Sport*, 8. desember, s. 13.

Strøm, Ole Kristian (2009l) «Sjakeventyret bør bli FILM». *VG Sport*, 9. desember, s. 12.

Strøm, Ole Kristian (2009m) «Carlsen skal ha MER HVILE». *VG Sport*, 11. desember, s. 6.

Strøm, Ole Kristian (2009n) «Carlsen til VG: - Vil være den udiskutable ener». *VG Sport*, 15. desember, s. 1.

Strøm, Ole Kristian (2009o) «'Sjakkens Mozart' ble – Årets navn». *VG Sport*, 19. desember, s. 16.

Strøm, Ole Kristian (2009p) «'Jeg skulle gjerne blitt verdens beste fotballspiller'». *VG Sport*, 24. desember, s. 2-3.

Strøm, Ole Kristian (2010a) «Drar med Kasparov på TRENINGSLEIR». *VG Sport*, 2. januar, s. 12.

Strøm, Ole Kristian (2010b) «CARLSEN JAGES AV SPONSOR-BEILERE». *VG Sport*, 9. januar, s. 8.

Strøm, Ole Kristian (2010c) «- Interessen er ENORM». *VG Sport*, 3. april, s. 10.

Strøm, Ole Kristian (2010d) «NÅ KOMMER MILLIONENE». *VG Sport*, 18. september, s. 3.

Strøm, Ole Kristian (2010e) «Carlsen kan lage REVOLUSJON». *VG Sport*, 6. november, s. 12.

VG (2009) «Årets norske idrettsutøver». *VG Sport*, 24. desember, s. 1.

VG (2010a) «Sjakkens nye mote-ikon». *VG Helg*, 28. august, s. 1.

VG (2010b) «NEW YORK (VG) Dette trekket så selv ikke Magnus Carlsen (19) kommer: Liv Tyler (32) bønnfalt ham om en privattime i sjakk». *VG Sport*, 18. september, s. 1.

VG (2010c) «CARLSEN MED SJOKKBESKJED TIL SJAKKVERDEN: - PENGENE KAN IKKE STYRE DETTE. Les hvorfor Magnus Carlsen trekker seg fra sjakk-VM og sjansen til å tjene 10 millioner norske kroner». *VG Sport*, 5. november, s. 1.

Film:

Garbus, Liz (2011) *Bobby Fischer Against The World*. HBO Documentary.

Personlig kommunikasjon:

Oterhals, Lars Erik (lars.erik.oterhals@vg.no), 22. februar 2013. *Spørsmål angående sponsoravtale mellom VG og Magnus Carlsen*. E-post til Robert Graff Bakkevold (rba039@student.uib.no).

Vedlegg:

Her følger en liste over alle sakene som handler om Carlsen fra perioden 2009-2010 i VG. I gjennomgangen av alle sakene har jeg kodet innholdet i henhold til å kunne undersøke hvorvidt materialet støttet opp antagelsen av sportsjournalistikken som en maskulin institusjon. Sjanger er kodet etter: notis (N), artikkel (A), debattinnlegg (D), forside (F), kommentar (K) og reportasje (R). Journalist er kodet etter om avsender er mann (M), kvinne (K) eller ukjent (U). Kilder er kodet etter om det har blitt fremsatt direkte sitat (-) i teksten av kun menn (M), kun kvinner (K), begge (K,M) og ingen kilder (I). Magnus Carlsen er ikke regnet som kilde ettersom alle sakene omhandler ham.

År: 2009				
Dato:	Sjanger:	Journalist:	Kilder:	Bilag:
31.des	N	U	I	Sport
27.des	A	M	M	Sport
24.des	F	U	I	Sport
24.des	A	M	M	Sport
24.des	K	M	I	Sport
19.des	A	M	I	Sport
16.des	A	M	I	Sport
15.des	F	M	M	Sport
15.des	A	M	M	Sport
11.des	A	M	M	Sport
10.des	N	U	I	Sport
09.des	A	M	M	Sport
08.des	A	M	M	Sport
20.nov	A	M	I	Sport
19.nov	A	M	M	Sport
19.nov	A	M	M	Sport
18.nov	A	M	M	Sport
17.nov	A	M	M	Sport
15.nov	A	M	M	Sport
14.nov	N	U	I	Sport
11.nov	A	M	M	Sport
06.nov	A	M	M	Sport
04.nov	A	M	I	Sport
22.okt	N	M	M	Sport
15.okt	A	M	K	Sport
13.okt	A	M	M	Sport

10.okt	A	M	M	Sport
09.okt	A	M	I	Sport
08.okt	A	M	K,M	Sport
08.okt	K	M	I	Sport
07.okt	A	M	M	Sport
06.okt	A	M	M	Sport
03.okt	A	M	M	Sport
01.okt	A	M	M	Sport
19.sep	R	M	M	Helg
17.sep	A	M	M	Sport
07.sep	A	M	M	Sport
12.mai	A	M	M	Sport
11.apr	A	M	M	Sport
09.mar	A	M	M	Sport
03.mar	A	M	I	Sport
26.feb	A	M	I	Sport
03.feb	A	M	M	Sport
20.jan	A	M	M	Sport
18.jan	A	M	M	Sport
14.jan	A	M	M	Sport
13.jan	A	M	K,M	Sport
13.jan	K	M	I	Sport
13.jan	F	U	M	Sport
11.jan	A	U	I	Sport
År: 2010				
Dato:	Sjanger:	Journalist:	Kilder	Bilag:
24.des	K	M	M	Sport
25.nov	A	M	M	Sport
19.nov	A	M	M	Sport
18.nov	A	M	M	Sport
15.nov	D	M	I	Kultur
07.nov	A	M	M	Sport
06.nov	A	M	K,M	Sport
05.nov	A	M	M	Sport
05.nov	A	M	I	Sport
05.nov	F	U	I	Sport
30.okt	A	M	M	Sport
29.okt	N	U	M	Sport
19.okt	N	M	I	Sport
17.okt	A	M	I	Sport
16.okt	A	M	I	Sport
18.sep	A	M	M	Sport
18.sep	A	M	M	Sport

18.sep	F	U	I	Sport
11.sep	A	M	K,M	Sport
02.sep	N	U	I	Sport
31.aug	A	M	I	Sport
28.aug	A	M	M	Sport
28.aug	A	M	M	Sport
28.aug	F	U	I	Helg
28.aug	R	K	K,M	Helg
08.jul	A	K,M	K,M	Kultur
26.jun	A	M	M	Sport
22.jun	A	M	M	Sport
01.jun	A	M	K,M	Sport
29.mai	A	M	M	Sport
19.mai	A	M	M	Sport
24.apr	A	M	M	Sport
03.apr	A	M	M	Sport
31.mar	A	M	M	Sport
26.mar	A	M	I	Sport
23.mar	A	M	M	Sport
10.mar	A	M	M	Sport
07.feb	A	M	M	Sport
02.feb	F	M	M	Sport
01.feb	A	M	M	Sport
31.jan	A	M	I	Sport
28.jan	A	M	M	Sport
27.jan	A	M	M	Sport
23.jan	A	M	M	Sport
22.jan	A	M	I	Sport
18.jan	N	U	I	Sport
09.jan	A	M	M	Sport
02.jan	A	M	M	Sport

